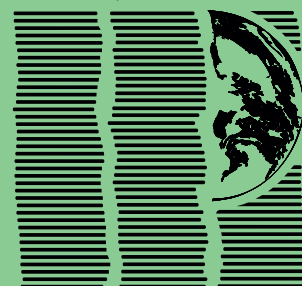

Skolēnu lasītprasmi
ietekmējošie faktori
starptautiskajos salīdzinošajos
izglītības pētījumos

K. Kampmane, A. Geske, A. Ozola

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU UN
PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE

IZGLĪTĪBAS PĒTNIECĪBAS
I N S T I T Ū T S

Latvijas Universitāte
Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte
Izglītības pētniecības institūts

Kristīne Kampmane, Andrejs Geske, Antra Ozola

**Skolēnu lasītprasmi ietekmējošie faktori
starptautiskajos salīdzinošajos izglītības
pētījumos**

Rīga 2025

Kristīne Kampmane, Andrejs Geske, Antra Ozola

Skolēnu lasītprasmi ietekmējošie faktori starptautiskajos salīdzinošajos izglītības pētījumos

Šajā izdevumā veikta starptautisko salīdzinošo pētījumu (*IEA PIRLS* un *OECD PISA*) rezultātu sekundārā analīze, pētot dažādus lasītprasmi ietekmējošos konteksta faktoros 4. klases un 15 gadus veciem skolēniem. Pētījuma mērķis ir izpētīt lasītprasmes sasniegumu kontekstu, lai sniegtu noderīgu informāciju un ieteikumus skolēnu lasītprasmes veicināšanai gan izglītības nozares praktiķiem, gan politiķiem Latvijā.

PIRLS ir Starptautiskās izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācijas – *IEA* (*The International Association for Evaluation of Education Achievement*) Starptautiskais lasītprasmes novērtēšanas pētījums (*Progress in International Reading Literacy Study*), kas kopš 2001. gada ik pēc pieciem gadiem mēra 4. klases skolēnu lasītprasmi vairāk kā 50 pētījuma dalībvalstīs. *PISA* ir Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*OECD*) Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma, kas pēta skolēnu sasniegumus matemātikā, lasīšanā un dabaszinātnēs.

Gan *PIRLS*, gan *PISA* pētījums Latvijā tiek īstenots, Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Izglītības pētniecības institūta pētniekiem sadarbojoties ar Izglītības un zinātnes ministriju. *PIRLS* pētījuma vadītāja Latvijā ir *Dr. sc. admin.*, profesore Antra Ozola, *PISA* pētījumu Latvijā vada *Dr. sc. admin.*, vadošā pētniece Rita Kiseļova.

Izdevums izstrādāts ESF projekta Nr. 4.2.2.5/1/23/I/001 "Dalība starptautiskos izglītības pētījumos izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas attīstībai un nodrošināšanai" ietvaros.

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

Nacionālais
attīstības plāns

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

ISBN (elektronisks izdevums) 978-9934-527-75-3

© Latvijas Universitāte, 2025
© Kristīne Kampmane, Andrejs Geske, Antra Ozola 2025

SATURS

---

1. PĒTĪJUMA NORISE UN IZMANTOTIE INSTRUMENTI	5
1.1. Pētījuma norise	5
1.1.1. IEA PIRLS pētījums un tā norise	5
1.1.2. OECD PISA pētījums un tā norise	6
1.2. Analīzē izmantotie dati	7
1.2.1. Konteksta dati no PIRLS 2021 pētījuma aptaujām	7
1.2.2. Konteksta dati no PISA 2022 pētījuma aptaujām	13
1.3. Izmantotās datu analīzes metodes	15
2. PIRLS 2021 UN PISA 2022 PĒTĪJUMU KONTEKSTA FAKTORI UN TO IETEKME UZ SKOLĒNU LASĪTPRASMES SASNIEGUMIEM	17
2.1. Situācijas raksturojums	17
2.1.1. Skolēna personīgie faktori un digitālā lasītprasme	17
2.1.2. Ar vidi mājās un skolā saistītie faktori	18
2.2. Veiktā sekundārā datu analīze un rezultātu apkopojums	19
2.2.1. Skolēnu lasītprasmi ietekmējošie faktori PIRLS 2021 pētījuma rezultātos no skolēnu un vecāku aptauju atbildēm	19
2.2.2. Skolēnu lasītprasmi ietekmējošie faktori PIRLS 2021 pētījuma rezultātos no skolotāju un direktoru aptauju atbildēm	30
2.2.3. Lasītprasmes sasniegumu analīze PISA 2022 pētījumā PIRLS 2021 pētījuma rezultātu kontekstā	39
3. MĀCĪBU VALODAS UN SKOLĒNA MĀJĀS RUNĀTĀS VALODA SAISTĪBA AR SASNIEGUMIEM UN CITIEM KONTEKSTA FAKTORIEM PIRLS 2021 UN PISA 2022 PĒTĪJUMOS	53
3.1. Situācijas raksturojums	53
3.1.1. Mācību un mājas valoda PIRLS 2021 pētījumā	54
3.1.2. Testa un mājas valodas PISA 2022 pētījumā	59
3.2. PIRLS 2021 konteksta datu analīze	60
3.2.1. Direktoru aptaujas datu analīze	60
3.2.2. Skolotāju aptaujas datu analīze	61
3.2.3. Skolēnu un vecāku aptauju datu analīze	65
3.3. PISA 2022 pētījuma rezultātu analīze PIRLS 2021 pētījuma rezultātu kontekstā	72

4. <i>PIRLS</i> KOTENKSTA FAKTORU SALĪDZINĀJUMS 20 GADU GRIEZUMĀ.....	77
4.1. Pētījumā izmantotie instrumenti un metodes.....	77
4.2. Pētījuma datu analīze un rezultātu apkopojums.....	79
4.2.1. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēnu dzīvesvietu.....	79
4.2.2. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēnu darbu klasē.....	80
4.2.3. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēna skolu.....	81
4.2.4. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēna attieksmi pret lasīšanu.....	83
5. <i>PIRLS</i> PĒTĪJUMĀ IETVERTO PRASMJU PĀRSTĀVNICĪBA LATVIJAS PAMATIZGLĪTĪBAS STANDARTĀ UN MĀCĪBU PRIEKŠMETU PARAUGPROGRAMMĀS.....	87
5.1. <i>PIRLS</i> prasmes Latvijas pamatizglītības standartā.....	88
5.2. <i>PIRLS</i> prasmes mācību priekšmetu paraugprogrammās.....	90
5.3. Secinājumi un ieteikumi saistībā ar izglītību reglamentējošo dokumentu saturu Latvijā attiecībā uz sākumizglītības posmā apgūstamajām prasmēm.....	92
6. KOPSAVILKUMS, SECINĀJUMI UN IETEIKUMI.....	93
6.1. Kopsavilkums.....	93
6.2. Secinājumi.....	93
6.2.1. Kopējie secinājumi.....	93
6.2.2. Secinājumi no <i>PIRLS 2021</i> datu analīzes.....	94
6.2.3. Secinājumi no <i>PISA 2022</i> datu analīzes.....	95
6.3. Ieteikumi.....	96
6.3.1. Ieteikumi politikas veidotājiem.....	96
6.3.2. Ieteikumi skolu vadītājiem.....	97
6.3.3. Ieteikumi lasītprasmes skolotājiem.....	97
6.3.4. Ieteikumi vecākiem.....	98
LITERATŪRA UN AVOTI.....	99

1. PĒTĪJUMA NORISE UN IZMANTOTIE INSTRUMENTI

1.1. Pētījuma norise

1.1.1. IEA PIRLS pētījums un tā norise

Starptautiskais lasītprasmes novērtēšanas pētījums *Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)* ir starptautisks pētījums, ko veic Starptautiskā Izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācija (IEA), lai novērtētu ceturto klašu skolēnu lasītprasmi (IEA, n.d.). *PIRLS* pētījums pirmo reizi notika 2001. gadā, tas tiek veikts reizi piecos gados, ļaujot novērtēt 4. klases skolēnu tekstpratību, kā arī salīdzināt rezultātus ar iepriekšējiem pētījuma cikliem (Mullis & Martin, 2019). Pētījuma starptautiskā dimensija dod iespēju salīdzināt dalībvalstu izglītības sistēmas un skolēnu sasniegumus pēc vienota standarta. *PIRLS* novērtē skolēnu tekstpratību divos biežāk izmantotajos lasīšanas virzienos – lasīšanā literāras pieredzes gūšanai jeb literāru tekstu izpratnē, un lasīšanā informācijas iegūšanai jeb informatīvu tekstu izpratnē (Mullis & Martin, 2019).

PIRLS tiek organizēts, izmantojot visās dalībvalstīs noteiktu, vienotu procedūru, lai nodrošinātu konsekveni un salīdzināmību. Pētījumā tiek izmantoti lasītprasmes pārbaudes testi un aptaujas, kuras aizpilda gan pētījuma tiešie dalībnieki – skolēni un skolēnu lasītprasmes (literatūras) skolotāji, gan arī skolēnu vecāki, direktori un valsts pārvaldes pārstāvji (Mullis & Martin, 2019). Lasīšanas tests sastāv no literāriem un informatīviem tekstiem – katram skolēnam jāizlasa pa vienam tekstam no katra veida un jāatbild uz jautājumiem par to. Tekstpratība tiek pārbaudīta, izmantojot jautājumus ar vienu vai vairākiem pareiziem atbilžu variantiem un jautājumus, kuros skolēnam ir jāsniedz paša sastādīta atbilde, tādējādi demonstrējot savu izpratni par izlasīto (Mullis & Martin, 2019). Pētījumā izmantotās aptaujas aptver plašu kontekstuālo jautājumu loku par skolēna lasīt mācīšanās pieredzi skolā un mājās, skolēna un viņu vecāku attieksmi pret lasīšanu, skolēna pirmsskolas izglītību, pieejamajiem mācību resursiem, skolas vidi u.c. (Mullis & Martin, 2019). *PIRLS* dalībvalstu skaits ir mainīgs, bet kopš 2011. gada tās ir aptuveni 50 – 60 valstis un atsevišķas izglītības sistēmas, piemēram, Kanādas Otavas province, Anglija un citas. Detalizētāku informāciju par *PIRLS* ietvarstruktūru un pētījuma gaitu var lasīt latviešu valodā iepriekš publicētajos avotos, kas pieejami Izglītības pētniecības institūta mājaslapā¹.

Latvija *PIRLS* pētījumā piedalās kopš 2001. gada, uzrādot rezultātus, kas statistiski nozīmīgi pārsniedz dalībvalstu vidējos rādītājus (Ozola et al., 2023). Ja 2016. gadā Latvijas 4. klašu skolēni uzrādīja visaugstākos rezultātus Latvijas dalības vēsturē (Ozola, 2017), tad 2021. gada pētījumā gluži pretēji – viszemākos (Ozola et al., 2023). Šis sekundārās datu analīzes mērķis ir analizēt lasītprasmi ietekmējošo faktoru izmaiņās

---

¹ <https://www.ipi.lu.lv/publikacijas-1/iea-pirls/>

četros *PIRLS* pētījuma ciklos, kuros piedalījās Latvijas skolēni, un novērtēt faktoros, kuri 4. klašu skolēnu sasniegumus 2021. gada pētījuma ciklā ietekmēja visvairāk.

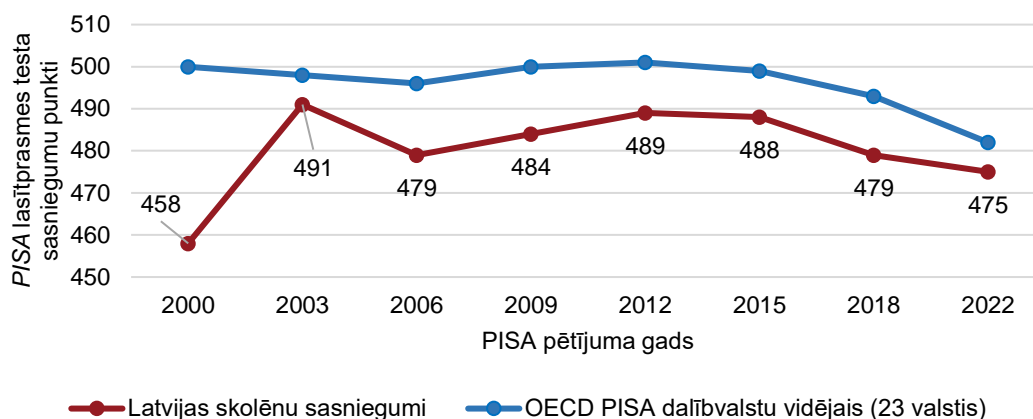
1.1.2. *OECD PISA* pētījums un tā norise

Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma (*PISA*) ir starptautisks pētījums, ko organizē Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*OECD*), lai novērtētu izglītības sistēmas visā pasaulē, pārbaudot 15 gadus vecu skolēnu prasmes un zināšanas. Pētījums tiek organizēts ik pēc trim gadiem kopš 2000. gada. Katrā pētījuma ciklā tiek pārbaudītas skolēnu zināšanas, prasmes un kompetences matemātikā, dabaszinībās un tekstpratībā, katrā ciklā viena no šīm jomām ir prioritāra, 2022. gada ciklā galvenā joma bija matemātika (Geske et al., 2023).

Līdzīgi kā citi starptautiskie pētījumi, tai skaitā *PIRLS*, arī *PISA* pētījumā tiek izmantota visās dalībvalstīs noteikta, vienota procedūra, lai nodrošinātu konsekveni un salīdzināmību. *PISA* pētījumu veido divas daļas – zināšanu pārbaudes tests un skolēnu aptauja, kā arī skolas vadītāja aptauja. 2022. gadā Latvija izvēlējās aptaujāt arī skolēnu vecākus, bet jaunākajā *PISA* ciklā – 2025. gadā tiek aptaujāti tikai skolēni un skolu direktori. Ja zināšanu pārbaudes testa galvenais mērķis ir noteikt skolēnu zināšanas, prasmes un kompetences dažādās ar reālo dzīvi saistītās situācijās, izmantojot tekstpratību, prasmes matemātikā un zināšanas dabaszinībās, tad aptauju mērķis ir iegūt iespējami visaptverošu informāciju par skolēna personību, viņa attieksmēm, pirmsskolas izglītību, sociāli ekonomisko stāvokli un citiem, ar mācībām tieši un netieši saistītiem aspektiem. Līdzīgi kā *PIRLS* testā, arī *PISA* testā skolēniem bija iespēja demonstrēt savas zināšanas, norādot vienu vai vairākas atbildes no dotajiem atbilžu variantiem vai, sastādot atbildes patstāvīgi. Atšķirībā no *PIRLS*, *PISA* lasītprasmes tests bija veidots adaptīvi – jauni jautājumi skolēnam tika uzdoti, bastoties uz iepriekš atbildēto jautājumu pareizību (Geske et al., 2023).

Kā *PIRLS*, tā arī *PISA* pētījumā dalībvalstu skaitam ir tendence palielināties, tādējādi nodrošinot iespēju salīdzināt aizvien lielāku skaitu dažādu pasaules valstu izglītības sistēmu. Latvijas skolēnu sniegums tekstpratībā visos *PISA* pētījuma ciklos ir bijis zem *OECD* dalībvalstu vidējā rādītāja, bet ne vienmēr šī starpība bijusi statistiski nozīmīga (Huillery, 2004; *OECD*, 2023).

Kā redzams 1.1. attēlā, pagaidām augstāko rezultātu Latvijas skolēni sasniedza 2003. gadā ar 491 punktiem, kam sekoja 2012. gads ar 489 un 2015. gads ar 488 punktiem. *PISA* 2022 pētījuma ciklā skolēnu tekstpratībā iegūtais punktu skaits bija otrs zemākais Latvijas dalības laikā, skolēniem vidēji sasniedzot 475 punktus.

1.1. attēls.

Latvijas skolēnu sasniegumi PISA lasītprasmes testā, salīdzinājumā ar OECD PISA 23 dalībvalstu vidējiem rādītājiem

Nolūkā analizēt *PIRLS* un *PISA* lasītprasmes pētījumu kopīgās iezīmes, šajā datu analizē *PISA* pētījuma dati tiks izmantoti tikai tādā apmērā, kādā tos iespējams salīdzināt ar *PIRLS* datiem no skolēna aspekta.

1.2. Analīzē izmantotie dati

1.2.1. Konteksta dati no *PIRLS 2021* pētījuma aptaujām

Analīzei tika izmantoti dati no skolēnu, vecāku, skolas direktora un lasītprasmes/dzimtās valodas skolotāja aptaujām, atbildes salīdzinot ar skolēnu rezultātiem *PIRLS 2021* lasītprasmes testā. Tekstā, kur tas būs nepieciešams, direktoru aptaujas jautājumi tiek apzīmēti ar (Dx), skolotāju aptaujas jautājumi tiek apzīmēti ar (Sx), skolēnu aptaujas jautājumi tiek apzīmēti ar (Bx) un vecāku aptaujas jautājumi ar (Vx), kur x – jautājuma numurs pēc kārtas šajā aprakstā.

Analīzē izmantotie jautājumi no *PIRLS* dalībvalstu direktoru aptaujas

PIRLS 2021 pētījuma dalībvalstu direktoriem bija jāatbild uz 21 jautājumu, kas saistās ar viņa(-s) izglītību, darba pieredzi un skolu – gan skolas atrašanās vietu, gan arī skolas mērķiem, kolektīvu un skolēniem. Ar visiem jautājumiem var iepazīties *IEA* publicētajā aptaujā angļu valodā, kas atrodama *IEA* organizācijas mājaslapā².

Datu analīzes rezultātā tika noteikts, ka direktoru sniegtās atbildes uz tālāk uzskaitītajiem jautājumiem bija tiešā vai pastarpinātā veidā saistītas ar skolēnu sasniegumiem vai mācību valodu:

- “Cik lielā mērā jūsu skolas mācību procesa kvalitāti ietekmē šo resursu trūkums vai neatbilstība?”, apakšjautājumi:
  - (D1) “Mācību materiāli (piem., mācību grāmatas)”;
  - (D2) “Tehnoloģijas un multimediju resursi skolotāja darbam”;

² https://pirls2021.org/wp-content/uploads/2023/05/P21_SchoolQuestionnaire.pdf

- (D3) "Tehnoloģijas un multimediju resursi skolēnu mācību un radošajam darbam";
- (D4) "Bibliotēkas resursi (grāmatas, digitālās grāmatas, žurnāli utt.)";
- (D5) "Mācību materiāli lasīšanai".
- "Kā jūs raksturotu minētās parādības jūsu skolā?", apakšjautājumi:
  - (D6) "Vecāku atbalsts skolēnu mācību sasniegumiem";
  - (D7) "Vecāku iesaistīšanās skolas pasākumos";
  - (D8) "Vecāku līdzdalība, lai nodrošinātu skolēnu gatavību mācīties";
  - (D9) "Vecāku gaidas attiecībā uz skolēnu panākumiem";
  - (D10) "Skolēnu vēlēšanās labi mācīties".

Apgalvojumi uz kuriem atbildēja ne tikai skolas direktors, bet arī skolotājs un skolēni, tika analizēti, izmantojot skolotāju un skolēnu sniegtās atbildes, jo tās uzrādīja ciešāku saistību ar skolēnu sasniegumiem un precīzāk raksturoja konkrētos faktorus, kuri ietekmēja sasniegumus.

Analīzē izmantotie jautājumi no PIRLS dalībsskolu lasītprasmes/dzimtās valodas skolotāju aptaujas

PIRLS pētījumā skolotāju aptaujā tika uzdots 31 jautājums, kas saistījās ar skolotāja darba pieredzi, izglītību, skolotāja darbu klasē, attieksmi pret savu profesiju, skolas noteikumiem un skolēnu uzvedību klasē. Visi skolotāju aptaujas jautājumi angļu valodā publicēti IEA organizācijas mājaslapā³.

Lai izvērtētu iespējamu sasniegumu saistību ar skolotāja darba metodēm klasē, tika analizētas atbildes uz šādiem jautājumiem:

- "Kā jūs raksturotu minētās parādības jūsu skolā?", apakšjautājumi:
  - (S1) "Skolēnu vēlēšanās labi mācīties";
  - (S20) "Skolotāju gaidas attiecībā uz skolēnu sasniegumiem";
  - (S21) "Vecāku iesaistīšanās skolas dzīvē";
  - (S22) "Vecāku līdzdalība, lai nodrošinātu skolēnu gatavību mācīties";
  - (S23) "Vecāku atbalsts skolēnu sasniegumiem";
  - (S24) "Skolēnu spēja sasniegt skolas akadēmiskos mērķus".
- (S25) "Cik lielā mērā jūs piekrītat minētajiem apgalvojumiem attiecībā uz skolu, kurā šobrīd strādājat?", apakšjautājums: "Skolēni ir disciplinēti".
- (S12) "Cik daudziem tās 4. klases skolēniem, kurus mācījāt pagājušajā mācību gadā, sagādāja grūtības saprast sarunvalodu, kurā viņi pilda PIRLS testu?"
- (S2) "Cik daudziem tās 4. klases skolēniem, kurus mācījāt pagājušajā mācību gadā, lasīšana sagādāja grūtības?"
- "Cik lielā mērā, pēc jūsu domām, minētie apstākļi apgrūtināja jūsu darbu šajā klasē?", apakšjautājumi:
  - (S3) "Skolēniem trūka priekšzināšanu vai prasmju";
  - (S13) "Skolēni nesaņēma pietiekamu uzturu";
  - (S14) "Skolēni kavēja mācību stundas";
  - (S15) "Skolēni traucēja darbu klasē";

³ https://pirls2021.org/wp-content/uploads/2023/05/P21_TeacherQuestionnaire.pdf

- (S16) “Skolēnus mācības neinteresēja”.
- (S4) “Neatkarīgi no tā, vai jums bija oficiālas lasīšanas stundas, cik daudz laika vidēji nedēļā jūs veltījāt lasītprasmes apguvei un/vai aktivitātēm ar skolēniem?” Atbilde dota minūtēs nedēļā.
- “Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, darbu organizējāt šādā veidā?”, apakšjautājumi:
  - (S26) “Izveidoju grupas skolēniem ar atšķirīgu spēju līmeni”;
  - (S27) “Lasīšanu mācīju, īstenojot individualizētu pieeju”;
  - (S28) “Skolēni strādāja patstāvīgi saskaņā ar doto plānu vai mērķi”.
- “Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)?”, apakšjautājumi:
  - (S5) “Apjomīgākus daiļdarbus ar vairākām nodaļām”;
  - (S6) “Apjomīgākas informatīva rakstura grāmatas ar vairākām nodaļām”;
  - (S17) “Informatīva rakstura grāmatas vai mācību grāmatas”;
  - (S18) “Aprakstus vai skaidrojumus par lietām, cilvēkiem, notikumiem vai par to, kā kaut kas darbojas (piem., raksti avīzēs, brošūras)”;
  - (S19) “Īsus informatīvus tekstus (piem., diagrammas, kartes, ilustrācijas, fotogrāfijas, tabulas)”.
- “Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, veicāt šādas darbības?”, apakšjautājumi:
  - (S29) “Mācīju skolēniem atšifrēt skaņas un vārdus”;
  - (S30) “Sistemātiski mācīju skolēniem jauno vārdu krājumu”;
  - (S31) “Radīju skolēniem iespējas attīstīt tekošas lasīšanas prasmi”;
  - (S32) “Mācīju teksta caurlūkošanas stratēģijas kopskata vai atslēgvārdu iegūšanai”;
  - (S33) “Mācīju digitālās prasmes (t.i., lasīšanu, rakstīšanu un komunikāciju, izmantojot digitālos rīkus un medijus)”.
- “Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē?”, apakšjautājumi:
  - (S34) “Izmantoju lasāmvielu, kas atbilst skolēnu interesēm”;
  - (S35) “Izmantoju materiālus, kas piemēroti katra skolēna individuālajam lasītprasmes līmenim”;
  - (S36) “Saistīju jauno materiālu ar skolēnu iepriekšējām zināšanām”;
  - (S37) “Mudināju skolēnus dziļāk izprast tekstu”;
  - (S38) “Mudināju skolēnus diskutēt par izlasīto”;
  - (S39) “Mudināju skolēnus rast pretargumentus tekstā paustajam viedoklim”;
  - (S40) “Mudināju skolēnus lasīt tekstus ar atšķirīgiem viedokļiem”;
  - (S41) “Devu skolēniem laiku lasīt grāmatas pēc pašu izvēles”;
  - (S42) “Sniedzu individuālu atgriezenisko saiti katram skolēnam”.
- “Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes?”, apakšjautājumi:
  - (S43) “Atrast tekstā informāciju”;

- (S44) "Formulēt izlasītā teksta galvenās idejas";
- (S45) "Paskaidrot vai pamatot savu izpratni par izlasīto ar tekstā atrodamiem argumentiem";
- (S46) "Salīdzināt izlasīto ar personīgo pieredzi";
- (S47) "Salīdzināt izlasīto ar citiem iepriekš lasītiem tekstiem";
- (S48) "Prognozēt turpmākos notikumus tekstā, ko skolēni lasa";
- (S49) "Vispārināt un izdarīt secinājumus, balstoties uz izlasīto";
- (S50) "Novērtēt un analizēt izlasītā teksta stilu un struktūru";
- (S51) "Noteikt autora viedokli vai mērķi";
- (S52) "Vērtēt savu lasīšanas procesu (piem., noteikt, ko nesaprot)";
- (S53) "Vērtēt, vai tīmekļa vietne ir noderīga izvēlētajam mērķim";
- (S54) "Novērtēt tīmekļa vietnes uzticamību".
- "Kad skolēni bija izlasījuši tekstu, cik bieži jūs uzdevāt viņiem veikt šādus uzdevumus?", apakšjautājumi:
  - (S7) "Kaut ko uzrakstīt par izlasīto tekstu";
  - (S8) "Mutiski atbildēt uz jautājumiem par izlasīto vai mutiski veidot teksta kopsavilkumu";
  - (S55) "Savā starpā diskutēt par izlasīto";
  - (S56) "Izpildīt rakstisku kontroldarbu par izlasīto";
  - (S57) "Sagatavot daudzveidīgu atbildi ar dažādiem līdzekļiem (piem., attēliem, audio ierakstu, tekstiem, video, uzstāšanos)".
- (S9) "Cik bieži lasīšanas stundu laikā skolēni izmantoja digitālās ierīces tālākminētajiem nolūkiem?", apakšjautājums: "Digitālu tekstu lasīšanai".
- (S10) "Cik bieži jūs stundās devāt skolēniem laiku lasīt grāmatas no klases bibliotēkas vai grāmatu stūrīša?"
- (S11) "Cik bieži jūs uzdevāt lasīšanu kā mājasdarba daļu (jebkurā mācību priekšmetā)?"
- (S58) "Apmēram cik daudz laika, jūsuprāt, skolēniem vajadzētu veltīt lasīšanai mājasdarba ietvaros (jebkurā mācību priekšmetā) katru reizi, kad to uzdodat?"
- (S59) "Apmēram cik bieži šīs klases skolēni veica lasīšanas uzdevumus ar datoru?"

Analīzē izmantotie jautājumi no PIRLS pētījuma skolēnu aptaujas

Skolēniem *PIRLS* pētījumā tika lūgts atbildēt uz 19 starptautiskajiem un diviem nacionālajiem jautājumiem. Visi starptautiskie jautājumi publicēti *IEA* organizācijas mājaslapā angļu valodā⁴.

Nolūkā izvērtēt konteksta faktoru saistību ar sasniegumiem, tika izskatītas skolēnu atbildes uz visiem aptaujas jautājumiem, tālāk uzskaitīti jautājumi, kuru atbildēm saistība ar skolēnu sasniegumiem Latvijas kontekstā tika konstatēta:

- (B1) "Cik bieži tu mājās runā testa (latviešu/krievu) valodā?"
- (B2) "Apmēram cik grāmatu ir tavās mājās?"
- (B3) "Cik bieži tu kavē skolu?"

⁴ https://pirls2021.org/wp-content/uploads/2023/05/P21_StudentQuestionnaire.pdf

- “Cik bieži, kad ierodies skolā, tu jūties šādi?”, apakšjautājumi:
    - (B4) “Es jūtos noguris”;
    - (B5) “Man gribas ēst”.
  - (B21) “Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem par datora, planšetdatora vai viedtālruna izmantošanu?”, apakšjautājums: “Es protu izveidot rakstiskus stāstus vai referātus.”
  - (B6) “Cik daudz laika tu velti lasīšanai ārpus skolas parastā mācību dienā?”
  - “Ko tu domā par lasīšanu? Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem?”, apakšjautājumi:
    - (B7) “Man šķiet, ka lasīt ir garlaicīgi”;
    - (B8) “Man patīk lasīt”.
  - “Cik labi tu proti lasīt? Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem?”, apakšjautājumi:
    - (B23) “Parasti lasīšana man labi padodas”;
    - (B9) “Man lasīšana padodas viegli”;
    - B24) “Man lasīšana nepadodas tik labi kā daudziem maniem klasesbiedriem”;
    - (B22) “Man lasīšana šķiet grūtākais priekšmets no visiem”;
    - (B25) “Man vienkārši nepadodas lasīšana”.
  - (B10) “Padomā par lasīšanas uzdevumiem, ko tev skolā uzdod. Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem par lasīšanas stundām?” (Skala: Patīk skolā lasītais saturs), apakšjautājumi:
    - “Man patīk tas, ko mēs skolā lasām”;
    - “Mans skolotājs dod man lasīt interesantus tekstus”;
    - “Mani interesē tas, ko skolotājs saka”.
  - (B11) “Padomā par lasīšanas uzdevumiem, ko tev skolā uzdod. Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem par lasīšanas stundām?” (Skala: Laba sadarbība ar lasīšanas/dzimtās valodas skolotāju), apakšjautājumi:
    - “Es saprotu, ko skolotājs no manis sagaida”;
    - “Manu skolotāju ir viegli saprast”;
    - “Mans skolotājs mudina mani teikt, ko es domāju par izlasīto”;
    - “Mans skolotājs ļauj man parādīt to, ko es esmu iemācījies”;
    - “Mans skolotājs dažādos veidos palīdz mums mācīties”;
    - “Mans skolotājs iesaka, kā rīkoties labāk, ja es kļūdos”.
  - (B12) Cik daudz laika tu velti šādu ierīču lietošanai no mācībām brīvajā laikā?
  - (B13) Kurā valodā lielākoties ir saturs, kuru tu skaties datorā vai mobilajā ierīcē?
- Analīzē tika izmantotas arī šādas *PIRLS* pētījuma indeksu skalas, ar kuru uzbūvi detalizēti var iepazīties *IEA* organizācijas mājaslapā⁵:
- (B14) Digitālās pašefektivitātes skala;
  - (B15) Pāridarījumu skala;
  - (B16) Skolēna iesaiste lasīšanas stundās;
  - (B17) Uzvedība lasīšanas stundās jeb disciplīnas skala;

⁵ <https://pirls2021.org/methods/chapter-15>

- (B18) Lasīt patikšanas skala (lasītprieka indekss);
- (B19) Pārliecinātības par savu lasītprasmi skala;
- (B20) Mājās pieejamo resursu mācībām skala.

Analīzē izmantotie jautājumi no PIRLS pētījuma skolēnu vecāku aptaujas

Viens no katra dalībroskolenā vecākiem vai aizbildņiem tika aicināts aizpildīt vecāku aptauju, kura ietvēra 18 jautājumus par skolēna pirmsskolas izglītību, valodu lietojumu mājās, vecāku izglītību, darbavietu, kā arī vecāku attieksmi pret lasīšanu un bērna skolu. Četri jautājumi tika uzdoti par vecāku pieredzi COVID-19 pandēmijas laikā, un vēl pieci papildus jautājumi tika uzdoti tikai Latvijā dzīvojošo skolēnu vecākiem. Ar aptaujas jautājumiem angļu valodā var iepazīties IEA organizācijas mājaslapā⁶.

Tālāk uzskaitīti tikai tie jautājumi, kuru atbildēm tika konstatēta saistība ar skolēnu sasniegumiem:

- (V1) "Pirms jūsu bērns sāka mācīties 1. klasē, cik bieži jūs vai kāds cits jūsu mājās kopā ar bērnu veica šīs aktivitātes?", apakšjautājums: "Lasīja grāmatas".
- (V2) "Cik bieži jūsu bērns mājās runā <testa> valodā?"
- (V3) "Apmēram cik ilgi kopumā jūsu bērns apmeklēja pirmsskolas izglītības programmas?"
- "Cik labi jūsu bērns spēja paveikt šos uzdevumus, kad sāka mācīties 1. klasē?", apakšjautājumi:
  - (V4) "Lasīja teikumus";
  - (V5) "Lasīja stāstus".
- (V6) Cik daudz laika vidēji nedēļā jūs personīgi mājās veltāt lasīšanai, tostarp grāmatu, žurnālu, avīžu un darbam nepieciešamās literatūras lasīšanai (drukātā vai elektroniskā formā)?
- "Lūdzu, norādiet, cik lielā mērā jūs piekrītat šiem izteikumiem par lasīšanu", apakšjautājumi:
  - (V7) "Lasu tikai tad, kad tas nepieciešams";
  - (V8) "Lasu tikai tad, ja man vajadzīga informācija";
  - (V9) "Mūsu mājās lasīšanai ir nozīmīga loma";
  - (V18) "Lasīšana ir viens no maniem mīļākajiem hobijiem";
  - (V19) "Man patīk lasīt";
  - (V20) "Gribētu, lai man būtu vairāk laika lasīšanai";
  - (V21) "Man patīk lasīt";
  - (V22) "Lasīšana ir viens no maniem mīļākajiem vaļaspriekiem";
  - (V23) "Lasīšana man nepadodas".
- (V10) "Apmēram cik grāmatu ir jūsu mājās (neskaitot elektroniskās grāmatas, žurnālus, avīzes vai bērnu grāmatas)?"
- (V11) "Apmēram cik bērnu grāmatu ir jūsu mājās (neskaitot bērnu elektroniskās grāmatas, žurnālus vai skolas mācību grāmatas)?"
- (V18) "Vai bērna vacāki/aizbildņi sarunājas ar bērnu šādās valodās? (Latviešu, krievu, angļu, poļu, ukraiņu, baltkrievu, citā.)"

⁶ https://pirls2021.org/wp-content/uploads/2023/05/P21_HomeQuestionnaire.pdf

- (V15) “Vai, jūsuprāt, jūsu bērna mācību sasniegumi tika negatīvi ietekmēti ar COVID-19 pandēmijas ierobežojumiem?”
- (V13) “Kādā vecumā Jūsu bērns apguva šādas prasmes?”, apakšjautājums: “Lasīja stāstus”.
- (V14) “Cik daudz laika jūsu bērns vidēji dienā pavadīja, skatoties dažādos ekrānos (datora, viedtālrunā, planšetdatora, TV), attiecīgajā vecumā?”
- (V24) “Cik bieži jūs veicat šādas darbības?”, apakšjautājums: “Es izrādu interesi par to, ko mans bērns lasa”.
- “Cik lielā mērā jūs piekrītat katram no šiem apgalvojumiem?” apakšjautājumi:
  - (V25) “Es cenšos savu bērnu ieinteresēt lasīšanā”
  - (V26) “Manam bērnam nav vēlēšanās lasīt”

Analīzē tika izmantotas arī šādas *PIRLS* pētījuma indeksu skalas, ar kuru uzbūvi detalizēti var iepazīties *IEA* organizācijas mājaslapā⁷:

- (V15) Sociālekonomiskā stāvokļa skala;
- (V16) Augstas kompetences agrīnajā lasītprasmē skala;
- (V17) Vecāku lasītprīeksa skala.

1.2.2. Konteksta dati no *PISA 2022* pētījuma aptaujām

Tā kā *PISA 2022* pētījuma ciklā vadošā bija matemātikas joma, tad par salīdzināmiem ar *PIRLS 2021* pētījumu tika atzīti šie skolēnu aptaujas jautājumi:

- Urbanizācija;
- Skolēna dzimums;
- Skolas tips (pamatskola, vidusskola, valsts ģimnāzija, mazākumtautību programma pamatskolā);
- Dzimšanas valsts (Latvija, cita);
- Mājās runātā valoda (latviešu, krievu, cita);
- Mājās runātā valoda, salīdzinājumā ar testa valodu (testa valoda sakrīt ar mājas valodu vai testa valoda nesakrīt ar mājas valodu);
- “Vai tev ir nācies palikt uz otru gadu?”, apakšjautājums: “5. – 9. klases posmā”;
- “Vai tu kādreiz esi neapmeklējis(-usi) skolu vairāk nekā trīs mēnešus pēc kārtas?”, apakšjautājums: “5. – 9. klases posmā”;
- “Cik bieži pēdējo divu pilnu nedēļu laikā skolā notika tālāk uzskaitītais?”, apakšjautājumi:
  - “Es neapmeklēju skolu bez attaisnojoša iemesla visu dienu”;
  - “Ierados skolā ar kavēšanos”.
- “Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šiem apgalvojumiem?”, apakšjautājumi:
  - “Es vēlos gūt labas sekmes <testa> valodas stundās”;
  - “Testa valoda man viegli padodas”.
- “Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šiem apgalvojumiem?”, apakšjautājumi:
  - “Skolotāji manā skolā pret mani izturas ar cieņu”;

⁷ <https://pirls2021.org/methods/chapter-15>

- “Ja es atnāktu ciemos uz skolu pēc trim gadiem, mani skolotāji priecātos mani redzēt”;
- “Manas skolas skolotāji pret mani izturas draudzīgi”.
- “Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šādiem apgalvojumiem par savu skolu?”, apakšjautājumi:
  - “Es skolā jūtos neiederīgs vai atstumts”;
  - “Es skolā viegli iedraudzējos”;
  - “Es skolā jūtos iederīgs”;
  - “Es skolā jūtos dīvaini un ne savā vietā”;
  - “Man liekas, ka es patīku citiem skolēniem”;
  - “Es skolā jūtos vientuļš”.
- “Cik bieži pēdējo 12 mēnešu laikā ar tevi skolā ir noticis tālāk minētais?”, apakšjautājumi:
  - “Citi skolēni apzināti nav mani iesaistījuši savās aktivitātēs”;
  - “Citi skolēni ir mani izsmējuši”;
  - “Citi skolēni man ir draudējuši”;
  - “Citi skolēni ir atņēmuši vai salauzuši man piederošās lietas”;
  - “Citi skolēni man apzināti ir iesituši vai grūstījuši”;
  - “Citi skolēni par mani izplata sliktas baumas”;
  - “Es skolā kāvos”;
  - “Es negāju uz skolu un paliku mājās, jo nejutos droši”;
  - “Es skolā kādam citam skolēnam iedevu naudu, jo man draudēja”.
- “Cik dienās parastā skolas nedēļā tu pēc skolas īsteno tālāk norādītās darbības?”, apakšjautājums: “Mācos vai pildu mājasdarbus”;
- “Cik daudz laika parastā skolas nedēļā tu velti mājasdarbu pildīšanai šajos mācību priekšmetos?”, apakšjautājumi:
  - “Testa valodas mājasdarbiem”;
  - “Kopējais mājasdarbiem veltītais laiks, ieskaitot augstāk minētos priekšmetus”.
- “Cik bieži matemātikas stundās skolā notiek tālāk uzskaitītais?”, apakšjautājumi:
  - “Klasē ir troksnis un nekārtība”;
  - “Skolotājam(-ai) ilgi jāgaida, kamēr skolēni nomierinās”;
  - “Skolēni nevar labi pastrādāt”;
  - “Skolēni nesāk darbu ilgu laiku pēc stundas sākuma”;
  - “Skolēni, kuri lieto digitālās ierīces (piemēram, viedtālruņus, tīmekļa vietnes, lietotnes), novērš citu skolēnu uzmanību”.
- Skolēna sociāli ekonomiskais stāvoklis;
- Skolēnu skaits skolā, kuriem mājas valoda atšķīrās no testa valodas;
- Neatmaidības skala;
- Pašvadītas mācīšanās skala;
- Piederības sajūta skolai skala.

Detalizēta informācija par *PISA 2022* pētījumā izmantotajiem instrumentiem un mērījumu skalām, atrodama *OECD PISA 2022* mājaslapā⁸.

1.3. Izmantotās datu analīzes metodes

Nolūkā noteikt atšķirības starp skolēniem ar augstiem un skolēniem ar zemiem sasniegumiem, pētījumu dalībnieki tika grupēti pēc dažādiem nosacījumiem. Vispirms visas potenciālās atšķirības tika analizētas, izmantojot aprakstošo un secinošo statistiku, dalot respondentus grupās:

- 1) atkarībā no sasniegumiem *PIRLS/PISA* lasītprasmes testā vai
- 2) atkarībā no *PIRLS/PISA* testa valodas.

Analizējot atšķirības starp sasniegumiem, visi skolēni tika sadalīti četrās vienādās grupās (kvartilēs), balstoties uz viņu sasniegumiem.

Analizējot atšķirības starp mācību valodām, *PIRLS 2021* respondenti tika dalīti trijās grupās pēc “mācību valodas”:

- latviešu valoda – skolā visas dalībklases testu pildīja latviešu valodā;
- krievu valoda – skolā visas dalībklases testu pildīja krievu valodā;
- bilingvāla – viena klase skolā testu pildīja latviešu, bet cita – krievu valodā.

Lai noteiktu, kādu ietekmi uz skolēnu sasniegumiem atstāj klasesbiedru īpatsvars, kuru mājas valoda nesaskan ar mācību valodu, katram skolēnam tika noteikta viņa mājas valoda, izmantojot skolēna un vecāka aptauju. Ja skolēns bija norādījis, ka mājās testa valodā runā bieži vai vienmēr, tika uzskatīts, ka skolēna skolas un mājas valodas sakrīt. Ja skolēns nebija norādījis testa valodas lietošanas biežumu mājās, tika analizēta vecāku sniegtā informācija. Ja vecāki norādīja, ka saziņai ar skolēnu testa valodu izmanto vienmēr vai bieži, arī šajā gadījumā tika uzskatīts, ka skolēna skolas un mājas valodas sakrīt. Ja valodas lietojumu nebija norādījis nedz skolēns, nedz vecāks, skolēns no tālākās datu analīzes šajā posmā tika izslēgts.

PISA 2022 respondenti tika dalīti trijās grupās atkarībā no kombinācijas, kas veidojās no testa valodas un valodas, kuru skolēns norādīja kā mājas valodu – latviešu, krievu vai cita. Gadījumos, kad skolēns testu pildīja latviešu valodā un norādīja, ka mājās visbiežāk sarunājas latviešu valodā, skolēns tika ieskaitīts 1. grupā, kur “mājas valoda” sakrīt ar “mācību valodu”, un tā bija latviešu. Gadījumos, kad skolēns testu pildīja krievu valodā un norādīja, ka mājās visbiežāk sarunājas krievu valodā, skolēns tika ieskaitīts 2. grupā, kur “mājas valoda” sakrīt ar “mācību valodu”, un tā bija krievu. Visos citos gadījumos skolēns tika ieskaitīts trešajā grupā, kurā skolēna “mājas valoda” bija atšķirīga no “mācību valodas” vai arī to nebija iespējams noteikt, jo skolēns nebija atbildējis uz attiecīgo aptaujas jautājumu.

Gan *PIRLS*, gan *PISA* datu analīzē atkarībā no tā, kādai daļai klases skolēnu mājās runātā valoda sakrīt ar mācību valodu, visas dalībklases tika sadalītas šādās apakšgrupās:

- Līdz 10% skolēnu ar atšķirīgu “mājas valodu”;

⁸ <https://www.oecd.org/en/data/datasets/pisa-2022-database.html>

- Vairāk par 10% un mazāk vai vienādi ar 20%;
- Vairāk par 20% un mazāk vai vienādi ar 30%;
- Vairāk par 30% skolēnu ar atšķirīgu “mājas valodu”.

Papildus aprakstošajai un secinošajai statistikai datu sekundārajai analīzei tika izmantota arī korelāciju analīze, ar kuras palīdzību tika pētīta faktoru savstarpējā saistība. Nolūkā prognozēt iespējas skolēnam no vienas grupas, piemēram, zemāko sasniegumu grupas, nokļūt citā, piemēram, augstāko sasniegumu grupā, tika izmantota loģistiskās regresijas analīze, kur bāzes jeb pamata grupa tika atzīmēta kā nulles grupa, bet mērķa jeb sasniedzamā grupa – kā pirmā. Pētījuma gaitā tika veikta arī lineārās regresijas analīze, taču tās rezultāti šajā pārskatā nav publicēti, jo atrastās sakarības nebija statistiski vai arī praktiski nozīmīgas.

2. PIRLS 2021 UN PISA 2022 PĒTĪJUMU KONTEKSTA FAKTORI UN TO IETEKME UZ SKOLĒNU LASĪTPRASMES SASNIEGUMIEM

2.1. Situācijas raksturojums

Lasītprasme tiek uzskatīta par vienu no pamatprasmēm, kas nodrošina iespēju iegūt izglītību (Delgadova, 2015), kā arī ir būtiski saistīta ar skolēnu sasniegumiem matemātikā (Caponera et al., 2016; McClung & Arya, 2018) un finanšu pratībā (Mihno, 2023). Lasītprasme tiek plaši pētīta ne tikai starptautiskā, bet arī lokālā kontekstā, netrūkst pētījumu, kuros meklēta saistība starp lasītprasmi un to ietekmējošajiem faktoriem, un ir konstatēts, ka tie ir dažādi. *PIRLS* pētījums dod iespēju lasītprasmes sasniegumus analizēt trīs kontekstu griezumā – skolēna personīgie faktori, ar skolēna mājas jeb dzīves vietu saistītie faktori un ar skolēna skolu jeb izglītības iestādi saistītie faktori, izmantojot attiecīgi skolēna paša, skolēna vecāka, skolēna lasīšanas skolotāja un skolas direktora sniegtās atbildes uz pētījuma aptaujas jautājumiem.

2.1.1. Skolēna personīgie faktori un digitālā lasītprasme

Vieni no visvairāk pētītajiem ar skolēnu saistītajiem faktoriem, kas ietekmē skolēna lasītprasmes sasniegumus, ir skolēna motivācija lasīt (Barber & Klauda, 2020), lasītprieks (Malanchini et al, 2017), lasīšanai veltītais laiks (Xiao, 2022) un skolēna pārliecība par savu lasītprasmi. Pētījumi atklāj, ka skolēniem, kuri ir pārliecinātāki par savu lasītprasmi, ir augstāki sasniegumi (Yang et al., 2018). Longitudināli pētījumi pierāda, ka sasniegumi un pašpārliecība, kā arī sasniegumi un motivācija lasīt, ir abpusēji saistīti (Marsh & Yeung, 1997; Malanchini et al, 2017). Latvijas skolēnu paustā pārliecība par savu lasītprasmi visos *PIRLS* pētījuma ciklos ir bijusi būtiski zem *PIRLS* dalībvalstu vidējā līmeņa (Geske et al., 2021a; Geske et al., 2021b; Kampmane et al., 2023), 2016. gadā starptautiski salīdzinoši ierindojoties vienā no zemākajām pozīcijām, neskatoties uz faktu, ka Latvijas skolēnu sasniegumi lasītprasmē bija statistiski nozīmīgi virs *PIRLS 2016* dalībvalstu vidējā rādītāja (Ozola, 2017).

Analizējot mācību sasniegumus kopumā, tai skaitā sasniegumus lasītprasmē, kā ietekmējošs faktors tiek minēts arī skolas kavējumi – gan neattaisnotie, gan tie, kas saistīti ar skolēna veselības stāvokli, gan arī novēlota ierašanās skolā (Klein et al., 2022). Latvijā to skolēnu skaits, kuri kavē⁹ skolu vismaz reizi mēnesī, 2021. gadā salīdzinājumā ar *PIRLS 2016* ir samazinājies par aptuveni 13%, t.i., no 29% *PIRLS 2016* uz 16% *PIRLS 2021*, tomēr šo skolēnu skaits vēl joprojām ir liels. Nenoliedzami, akadēmiskie

---

⁹ Skolēnu aptaujā uz jautājumu “Cik bieži tu kavē skolu?” atbildēja ar vienu no šīm atbildēm: vienu reizi nedēļā, vienu reizi divās nedēļās vai vienu reizi mēnesī.

sasniegumi kopumā, tai skaitā sasniegumi lasītprasmē, ir saistīti arī ar traucējumiem, gan attīstības, gan veselības, gan mācīšanās, gan specifiskiem lasīšanas traucējumiem, piemēram, disleksiju (Schulte et al., 2016; Gilmour et al., 2019). No daļības *PIRLS* pētījumā netiek izslēgti skolēni, kuri paši var izlasīt tekstu un uzrakstīt atbildes, tāpēc daļībnieku vidū var būt arī skolēni, kuriem ir mācīšanās traucējumi vai specifiski lasīšanas traucējumi, ar noteikumu, ka tie neliedz skolēnam pašam tehniski izlasīt tekstu.

Visā pasaulē vērojama tendence, ka zēniem ir zemāki sasniegumus lasītprasmē, nekā meitenēm (Reilly et al., 2019), turklāt šī nevienlīdzība vērojama jau pirmsskolā (Mesite, 2017), neskatoties uz to, ka, piemēram, *PIRLS* lasītprasmes testi paši par sevi nav dzimumu diskriminējoši (Ozola, 2012), kā arī neskatoties uz to, ka ar lasīšanu saistīti mācīšanās traucējumi nav saistīti ar dzimumu (Quinn & Wagner, 2015). Pētnieki uzskata, ka šī sasniegumu atšķirība var būt saistīta ar dzimumatšķirībām kognitīvajā briedumā (Hofmeyr, 2022) un skolēna motivāciju iesaistīties lasīšanas darbībā, kā arī sagatavotību lasīšanai pirmsskolas vecumā (Sari, 2020, Hofmeyr, 2022). Viens pētījums arī atklāj, ka zēniem, iespējams, vairāk patīk sniegt atbildes, rakstot ar klaviatūru pie datora, nekā ar pildspalvu uz papīra (Schulz-Heidorf & Støle, 2018). Salīdzinot *PIRLS*, *PISA* un *PIAAC* datus, pētnieki (Solheim & Lundetræ, 2020) secina, ka būtiskākā loma zēnu (vīriešu) lasītprasmes rādītājos ir saistīta ar lasītprasmes pārbaudījuma veidu, tai skaitā teksta veidu un veidu, kādā tiek prasīts sniegt atbildes.

Analizējot digitālo lasītprasmi, jau agrākos pētījumos tika atklāts, ka skolēni, kuri biežāk izmanto digitālos rīkus rakstiskai saziņai, uzrāda augstāku pašpārliecību par savu lasītprasmi (Geske et al., 2021a) un līdz ar to – augstākus sasniegumus. Arī pētījums, kurā izmantoti mašīnmācīšanās algoritmi, uzsver, ka tiem skolēniem, kuri biežāk komunikācijā izmanto rakstisku saziņu, kā arī tiem, kuriem ir pieejami labas kvalitātes digitālo lasītprasmi veicinoši mācību materiāli, ir labāka lasītprasmē nekā skolēniem, kuriem tehnoloģijas nav pieejamas, neinteresē vai arī tās netiek izmantotas rakstiskai saziņai (Hu et al., 2023). Tomēr jāatzīmē, ka pārlietu liela tehnoloģiju izmantošana negatīvi ietekmē skolēnu sasniegumus (Rosen & Gustafsson, 2016; Ozola & Grīnfelds, 2018). Digitālā lasītprasmē tiek asociēta arī ar skolā pieejamajiem resursiem tās veicināšanai (Veselkova, 2024) un pašefektivitāti digitālo rīku izmantošanā (Ulfert-Blank & Schmidt, 2022).

2.1.2. Ar vidi mājās un skolā saistītie faktori

Analizējot izglītības pētījumus, viens no biežāk minētajiem faktoriem, kas cieši saistīts ar skolēna sasniegumiem, ir ģimenes sociāli ekonomiskais (SES) stāvoklis (Geske & Grīnfelds, 2020), īpaši, ja pētījumi tiek veikti augstu un vidēji augstu ienākumu valstīs. Šī ietekme nav mazinājusies, palielinoties iespējām piekļūt izglītībai dažādiem sabiedrības slāņiem un vecumiem (Liu et al., 2022). Tādējādi skolēna sekmes būs tiešā veidā saistītas ar ģimenes dzīves apstākļiem un mājās pieejamajiem mācību resursiem. Analizējot skolēna labbūtības indeksu, pētnieki atklāja, ka visbūtiskākie faktori, kas to ietekmē, ir skolas un mājas faktori – pāridarījumi, izsalkuma sajūta, ierodoties skolā, un nogurums, ierodoties skolā. Latvijā aptuveni 55% skolēnu ir vidēji zems vai zems

labbūtības indekss (Reynolds et al., 2024), t.i. aptuveni 51% skolēnu atbildējuši, ka, ierodoties skolā, jūtas noguruši, bet 49% skolēnu ierodas skolā izsalkuši.

Vecāku lasītprieks var kompensēt ģimenes SES, veicinot skolēna sasniegumus lasītprasmē (Stole et al., 2020). Kā viena no nozīmīgākajām aktivitātēm, kas saistīta ar skolēnu sasniegumiem, ir priekšā lasīšana, un šī aktivitāte tiek uzskatīta par skolēna lasīšanas sasniegumus veicinošu faktoru (Araujo & Costa, 2023) pat tad, ja vecāki lasa priekšā grāmatas jau 1 – 2 gadus veciem bērniem (Brown et al., 2022). Pētījumi, kas saistīti ar *PIRLS* datu analīzi, atklāj, ka kopumā gandrīz visas aktivitātes, kuras skolēnu vecāki dara kopā ar saviem bērniem mājās pirmsskolas vecumā, pozitīvi ietekmē viņu lasītprasmi vēlāk (Geske & Ozola, 2020), lai gan ne visas aktivitātes to ietekmē statistiski nozīmīgi. Tāpat pētījumos uzsvērts, ka agrīnās lasīšanas prasmes veicina akadēmiskos sasniegumus vēlāk (Dogan et al., 2015). Piemēram, skolām ar latviešu mācībvalodu, kas piedalījās *PIRLS 2016* pētījumā, sasniegumi *PIRLS* testā 4. klasēm ir vidēji cieši saistīti ar centralizētā eksāmena rezultātiem latviešu valodā 2023./24. mācību gadā ($r=0,48$).

Skolas uzsvars uz akadēmiskajiem sasniegumiem ir saistīts ar sasniegumiem lasītprasmē gan Latvijā, gan pasaulē (Pongsophon, 2024), tāpēc jo īpaša uzmanība ir jāpievērš tam, ka Latvijā tikai 4% skolu direktoru bija norādījuši, ka skolai ir ļoti liels uzsvars uz augstiem akadēmiskajiem sasniegumiem, 47% skolu direktoru norādījuši, ka ir uzsvars uz augstiem sasniegumiem, bet 49% skolu direktoru norādījuši, ka viņu skolā ir vidējs uzsvars uz mācību sasniegumiem. Nozīmīgu lomu skolēnu sasniegumos skolas līmenī spēlē dažādi faktori, piemēram, skolai pieejamie resursi, tai skaitā skolēniem pieejamie datori (Pongsophon, 2024; Veselkova, 2024), kopējais mācību gada garums un skolas emocionālais klimats (Scheerens et al., 2013), tai skaitā pāridarījumu biežums (Ozyildirim & Karadağ, 2024). Lai gan Latvijā pāridarījumu biežums, kas reģistrēts *PIRLS 2021* skolēnu aptaujās, salīdzinot ar *PIRLS 2016* aptaujām ir krities par 6%, tas vēl joprojām ir salīdzinoši augsts – aptuveni 14% skolēnu atbildējuši, ka saskaras ar pāridarījumiem pret sevi no saviem skolas vai klases biedriem vismaz vienu reizi nedēļā.

2.2. Veiktā sekundārā datu analīze un rezultātu apkopojums

2.2.1. Skolēnu lasītprasmi ietekmējošie faktori *PIRLS 2021* pētījuma rezultātos no skolēnu un vecāku aptauju atbildēm

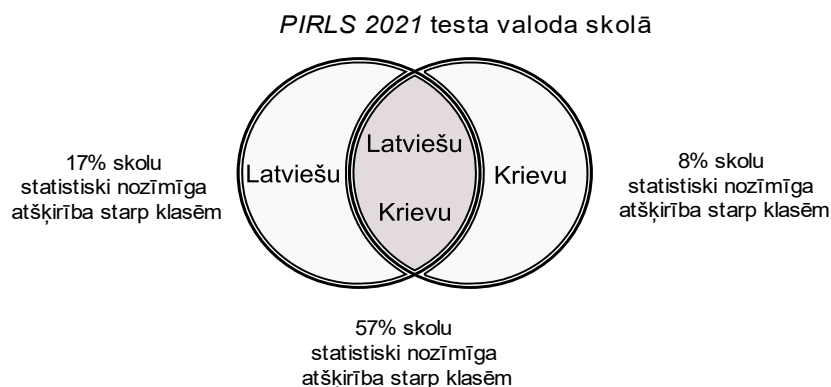
Lai precīzāk salīdzinātu faktoros, kuri raksturo augstu sasniegumu skolēnus un atšķir tos no zemu sasniegumu skolēniem, visi *PIRLS 2021* dalībnieki tika sadalīti četrās vienādās daļās (kvartilēs), balstoties uz viņu sasniegumiem *PIRLS* testā:

1. pirmās (zemākās) kvartiles sasniegumi bija 482 *PIRLS* skalas punkti vai mazāk ar standartkļūdu 3,67;
2. otrās kvartiles sasniegumi bija no 483 – 532 *PIRLS* skalas punkti ar standartkļūdu 3,72;
3. trešās kvartiles sasniegumi bija no 533 – 589 *PIRLS* skalas punktiem ar standartkļūdu 2,57; un

4. ceturtās (augstākās) kvartiles sasniegumi bija 580 punkti ar standartklūdu 2,57.

Pirmajās divās kvartilēs bija vērojama lielāka datu izkliede nekā trešajā un ceturtajā. Agregatējot skolēna snieguma grupu klases līmenī, tika secināts, ka klases vidējā grupa korelē ar skolēna individuālo grupu ($r=0,49$), korelācija bija statistiski nozīmīga pie $p<0,001$.

Gadījumos, kad no skolas pētījumā piedalījās divas klases, 18% skolu starpība starp klases vidējiem sasniegumiem skolā atšķīrās statistiski nozīmīgi, t.i., sasniegumi starp, piemēram, "a" klasi statistiski nozīmīgi atšķīrās no "b" klases sasniegumiem (skat. 2.1. attēlu).

2.1. attēls.

Statistiski nozīmīgas atšķirības starp PIRLS 2021 dalībklasēm vienas skolas ietvaros

Grupējot skolas pēc mācību valodas, tika secināts, ka skolās ar latviešu mācību valodu statistiski nozīmīga atšķirība starp klasēm bija 17% skolu, skolās ar mazākumtautību (krievu) mācību valodu statistiski nozīmīga atšķirība starp klasēm bija 8% skolu, bet skolās, kurās bija klases gan ar mazākumtautību (krievu) mācību valodu, gan latviešu, statistiski nozīmīga atšķirība starp sasniegumiem klasēm bija 57% skolu. Analizējot detalizētāk skolas, kurās ir abas mācību valodas, tika secināts, ka visās skolās viena klase tika testēta latviešu valodā, bet otra – krievu. Bilingvālajās skolās 12% gadījumu augstāki sasniegumi bija klasēm, kuras PIRLS testu pildīja latviešu valodā, bet pārējos gadījumos – klasēm, kuras testu pildīja krievu valodā. Gadījumos, kuros klases testu pildīja latviešu valodā un uzrādīja statistiski nozīmīgi zemākus rezultātus nekā paralēlklase, kura testu pildīja krievu valodā, tika secināts, ka 72% procentos klašu bija vairāk nekā 70% tādu skolēnu, kuri mājās nerunāja testa, t.i., latviešu, valodā. Pētījuma gaitā atklātā atšķirība sasniegumos radīja nepieciešamību detalizētāk analizēt to skolēnu portretu, kuri mājās nerunā testa valodā. Sīkāka datu analīze par skolēnu rezultātiem atkarībā no mācību un mājās runātās valodas apkopota šī izdevuma 3. nodaļā. Šajā nodaļā skolēni, kuru mājās runātā valoda atšķīrās no PIRLS 2021 testa valodas, netika izdalīti atsevišķi.

2.1. tabulā redzami jautājumi, kuros tika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības starp skolēniem ar augstiem un skolēniem ar zemiem lasītprasmes sasniegumiem. Iekavās norādītais burts un numurs pēc kārtas attiecas uz aptaujas veidu, t.i., B – skolēnu aptauja, V – vecāku jeb mājas aptauja.

2.1. tabula.

Augstu un zemu sasniegumu grupu atšķirības PIRLS 2021 konteksta faktoros

Jautājums	Skolēnu īpatsvars sasniegumu grupā (SG)	
	Augstu SG	Zemu SG
<i>Skolēna personīgie faktori</i>		
(B3) Skolēni kavē skolu vismaz vienu reizi divās nedēļās vai biežāk	8%	24%
(B5) Skolēni ierodas skolā izsalkuši katru vai gandrīz katru dienu	34%	63%
(B4) Skolēni ierodas skolā noguruši katru vai gandrīz katru dienu	41%	60%
(B21) Skolēni ar augstu pašefektivitāti stāstu un referātu sagatavošanā, izmantojot datoru, planšetdatoru vai viedtālruni	90%	51%
(B6) Skolēni velta 30 minūtes un vairāk grāmatas lasīšanai ārpus skolas	73%	30%
(B7) Skolēni uzskata, ka lasīšana ir garlaicīga	30%	56%
(B22) Skolēni uzskata, ka lasīšana ir grūta	8%	63%
<i>Skolēna ģimenes un mājas vides faktori</i>		
(B1)/(V2) Testa valodā mājās runā reti vai nekad	10%	29%
(B2) Skolēniem mājās ir 25 grāmatas vai mazāk	18%	71%
(V1) Vecāki bieži ar bērniem pirmsskolas vecumā lasīja kopā grāmatas	76%	31%
(V16) Skolēniem bija augsta kompetence agrīnajā lasītprasme pirms 1. klases	77%	19%
(V6) Skolēna vecāki lasa vismaz 5 stundas vai vairāk katru nedēļu sava prieka pēc	49%	22%
(V9) Skolēnu vecāki atzīmējuši, ka lasīšanai ir svarīga loma mājās	34%	10%
(V7) Vecāki lasa tikai tad, ja tas ir nepieciešams	33%	69%
(V11) Skolēniem mājās ir vismaz 51 bērnu grāmata	52%	13%
(V15) Vecāki uzskata, ka skolēna mācību sasniegumi tika ļoti būtiski ietekmēti ar COVID-19 ierobežojumiem	17%	21%
<i>Skolēna klases faktori</i>		
(B15) Pārīdarījumi vismaz reizi nedēļā vai biežāk	5%	21%
(B11) Vāja sadarbība ar skolotāju	8%	21%
(B10) Skolēniem nepatīk lasīšana skolā	14%	25%
(B17) Skolēni mācās pārāk trokšņainā klasē	42%	66%

Turpmākajās lapaspusēs tiks aprakstīts katrs no šiem konteksta faktoriem.

PIRLS 2021 Skolēnu personīgie faktori

Pētījumos atklātā sakarība starp skolas kavējumiem un sasniegumiem novērojama arī PIRLS 2021 pētījumā, kur 24% skolēnu ar zemiem sasniegumiem kavē skolu vidēji vienu reizi divās nedēļās (B3), savukārt tikai nepilni 8% skolēnu ar augstiem sasniegumiem kavē¹⁰ skolu tikpat bieži. Analizējot skolēnu atbildes par kavējumiem urbanizācijas grupās jāsecina, ka Rīgā 16% zemu sasniegumu grupas skolēni kavē skolu vismaz reizi nedēļā, lielajās pilsētās šādu skolēnu īpatsvars ir 12%, mazajās pilsētās – 14%, bet laukos – 17%. Turpretī Rīgā un laukos 8%, lielajās un mazajās pilsētās – 6% augstu sasniegumu skolēnu arī kavē skolu vismaz reizi divās nedēļās.

Līdzīga tendence kā ar kavējumiem redzama arī skolēnu atbildēm par nogurumu (B4) un izsalkumu (B5) – 60% skolēnu no zemo sasniegumu grupas katru vai gandrīz katru dienu skolā ierodas noguruši un 63% no šīs grupas skolēniem ir arī izsalkuši,

¹⁰ PIRLS pētījumā netiek specificēta vārda “kavē” nozīme, tādējādi to var interpretēt gan kā neierašanos skolā, gan kā stundu sākuma kavējumu.

savukārt 41% skolēnu no augsto sasniegumu grupas arī skolā ierodas noguruši, bet tikai 34% no šīs grupas skolēniem ir arī izsalkuši. Uzmanību raisa ļoti mazais to skolēnu īpatsvars, kuri skolā nekad neierodas noguruši un izsalkuši. Tikai 6% skolēnu no zemo sasniegumu grupas skolā nekad neierodas izsalkuši vai noguruši, līdzīgi arī ar skolēniem augsto sasniegumu grupā – tikai 6% nekad nav noguruši un aptuveni 22% - nekad nav izsalkuši. Analizējot skolēnu atbildes par nogurumu mācību valodu grupās, tika secināts, ka starp tām nav statistiski nozīmīgu atšķirību, vidēji 50% skolēnu atbildējuši, ka jūtas noguruši katru vai gandrīz katru dienu. Analizējot skolēnu atbildes par nogurumu atkarībā no skolas tipa, tika konstatēts, ka aptuveni 57% sākumskolas, 52% vidusskolas un 48% pamatskolas skolēnu jūtas noguruši katru vai gandrīz katru dienu. Skolēnu atbildēs par nogurumu netika konstatētas atšķirības starp Rīgu (53% skolēnu jūtas noguruši katru vai gandrīz katru dienu), lielajām pilsētām (54%), mazajām pilsētām (49%) un laukiem (50%). Agregatējot skolēnu atbildes klases līmenī un sadalot visas klases četrās vienādās daļās pēc vidējiem noguruma rādītājiem, tika secināts, ka lielajās pilsētās un laukos, skolās, kuru tips ir “sākumskola” un mācību valoda klasē ir “latviešu” bija vislielākais to skolēnu īpatsvars, kuri, ierodoties skolā, jūtas noguruši. Iespējams, šis nogurums ir saistīts ar attālumu, kuru skolēns ikdienā veic, lai nokļūtu skolā no mājām, tomēr šādam apgalvojumam būtu nepieciešama detalizētāka izpēte, izmantojot skolu vai pašvaldību administrētās aptaujas.

Analizējot skolēnu pašefektivitāti rakstisku stāstu vai referātu izveidošanā ar datora, planšetdatora vai viedtālruna palīdzību (B21), jāsecina, ka aptuveni 51% skolēnu no zemo sasniegumu grupas un 90% skolēnu no augsto sasniegumu grupas ir pārliecināti, ka prot tādus sagatavot. Saskaņā ar *PIRLS* digitālās pašefektivitātes skalu (B14) kopumā par savām datorlietošanas prasmēm ir pārliecināti 93% skolēnu no augsto sasniegumu un 77% skolēnu no zemo sasniegumu grupas. Salīdzinājumam, Lietuvā šādu skolēnu īpatsvars ir attiecīgi 90% un 73%.

Tiek uzskatīts, ka zemu sasniegumu skolēni lasa retāk, un skolēni, kuri maz laika velta lasīšanai, parasti arī uzskata, ka lasīšana ir grūta (IEA, 2017; Webber et al., 2024). Arī *PIRLS 2021* datu analīze norāda uz līdzīgu tendenci – tikai 30% zemu sasniegumu skolēnu velta grāmatu lasīšanai ārpus skolas 30 minūtes vai vairāk (B6), bet to dara 73% augsto sasniegumu skolēni. Tikai 8% augsto sasniegumu skolēnu uzskata, ka lasīšana ir grūta (B22), bet tā uzskata 63% zemu sasniegumu skolēni. 30% augsto sasniegumu skolēni un 56% zemu sasniegumu skolēni uzskata, ka lasīšana ir garlaicīga (B7). Tiesa, nepieciešams ņemt vērā, ka, lai lasīšana kļūtu par interesantu nodarbi, nepietiek tikai ar labu lasītprasmi, nepieciešams atrast arī piemērotu literatūru. Kā vairākkārt uzsvēra Latvijā intervētie lasīšanas skolotāji – skolēnam nepieciešams atrast savu “grāmatas garšu”, atrast savai gaumei piemērotu literatūru (Kampmane & Ozola, 2024), tikai tad lasīšana būs arī interesanta.

PIRLS 2021 Skolēna ģimenes un mājas vides faktori

Aprakstošās statistikas rezultāti rāda, ka tikai 10% no tiem skolēniem, kuri mājās reti vai nekad nerunā testa valodā, 4. klasē uzrāda augstus sasniegumus lasītprasmē ((B1)/(V2)).

Lai arī grāmatu skaits mājās tiek pretrunīgi vērtēts kā sasniegumus raksturojošs faktors (Eriksson et al., 2022), tomēr *PIRLS 2021* pētījumā vēl joprojām novērojama saistība, ka neliels grāmatu skaits norāda uz zemākiem sasniegumiem, t.i., tikai 18% skolēnu, kuriem mājās ir 25 vai mazāk grāmatu (B2), uzrādīja augstus sasniegumus lasītprasmē, un 71% skolēnu ar zemiem sasniegumiem mājās ir mazāk par 25 grāmatām. Tāpat, vismaz 51 bērnu grāmata mājās (V11) ir 52% augstu sasniegumu skolēnu, bet tikpat daudz bērnu grāmatu mājās ir tikai 13% zemu sasniegumu skolēnu.

Vecāku atbildes liecina, ka 76% augstu sasniegumu skolēnu un 31% zemu sasniegumu skolēnu pirmsskolas vecumā ir bijusi iespēja lasīt grāmatas kopā ar saviem vecākiem (V1). Augsta kompetence agrīnās lasītprasmes uzdevumos pirms mācību uzsākšanas 1. klasē (V16), t.i., pirms 1. klases skolēni ne tikai pazina visus burtus un prata tos uzrakstīt, bet prata lasīt arī vārdus, teikumus vai pat stāstus, bija 77% augstu sasniegumu skolēnu un 19% zemu sasniegumu skolēnu. Atšķirības vērojamas arī vecāku paradumos un attieksmē pret lasīšanu tā, piemēram, 34% augstu sasniegumu skolēnu vecāku un 10% zemu sasniegumu skolēnu vecāku norādījuši, ka lasīšanai ir svarīga loma mājās (V9), tai pat laikā 33% augstu sasniegumu skolēnu vecāku paši lasa tikai tad, kad tas ir nepieciešams (V7). Tomēr fakts, ka 69% zemu sasniegumu skolēnu vecāku lasa tikai tad, kad tas ir nepieciešams, var norādīt uz to, ka šiem skolēniem mājās nav bijusi iespēja novērot, ka viņu vecāki lasa vai, ka lasīšana var būt arī interesanta, jo tikai 22% zemu sasniegumu skolēnu vecāku norādījuši, ka lasa vismaz 5 stundas vai vairāk katru nedēļu sava prieka pēc (V6), savukārt tādu pat paradumu norādījuši 49% augstu sasniegumu skolēnu vecāku. Tiesa, tā kā *PIRLS* pētījumā netika precizēts, vai lasīšana nozīmē literāru darbu vai, piemēram, jaunāko ziņu lasīšanu, iespējams, ka ne visi vecāki ieskaitīja laiku, kuru viņi pavada, lasot jebkāda veida informāciju sava prieka pēc.

Zemākās lasītprasmes skolēnu grupā ir lielāks to vecāku īpatsvars, kuri apstiprinoši atbildējuši uz apgalvojumu, ka lasīšana viņiem nepadodas (22%) (V23), savukārt augstākās lasītprasmes grupā šādu vecāku īpatsvars ir tikai 6%. Vecāku atbildēs starp abām sasniegumu grupām vērojama vēl viena atšķirība – augstu sasniegumu grupā ir lielāks to vecāku īpatsvars, kuri ļoti bieži interesējas par to, ko bērns lasa (54%) (V24), salīdzinot ar zemo sasniegumu grupu (33%). Lai arī lielākā daļa (90%) vecāku pilnībā piekrīt vai piekrīt apgalvojumam: “Es cenšos savu bērnu ieinteresēt lasīšanā” (V25), 29% vecāku zemo sasniegumu grupā atzīmējuši, ka pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka viņu bērnam nav vēlšanās lasīt (V26), tai pat laikā šādu atbildi norādījuši nedaudz vairāk nekā 7% augstāko sasniegumu grupas vecāku.

Zemu sasniegumu skolēnu vecāki par 4% biežāk norādījuši, ka *COVID-19* pandēmijas ierobežojumi ir ļoti būtiski ietekmējuši skolēnu sasniegumus (V15), nekā to darījuši augstu sasniegumu skolēnu vecāki. Šāds secinājums nav pārsteidzošs, jo pandēmijas ierobežojumu rezultātā vecākiem nācās uzņemties daļu pedagoga pienākumu un būt daudz nozīmīgāk iesaistītiem skolēna izglītošanās procesā, nekā tas tiek organizēts ikdienas klātienes mācību laikā. Arī pasaulē veiktie pētījumi (Misirlu & Ergulec, 2021) uzsver, ka tieši pandēmijas laikā būtiski pieauga vecāku kā skolotāju loma skolēna ikdienā, kā arī, ka attālinātās mācības tādā formātā, kādā tās tika realizētas

COVID-19 pandēmijas laikā, nebija piemērotas skolēniem ar īpašām mācīšanās vajadzībām vai sākumskolēniem.

2.2. tabulā attēlotas saistības starp vecāku (apzīmēti ar "V") un skolēnu (apzīmēti ar "B") sniegtajām atbildēm par viņu attieksmi pret lasīšanu. No korelāciju tabulas redzams, ka vecāku attieksmei ir tendence būt saistītai ar bērnu attieksmi.

2.2. tabula.

Skolēnu un viņu vecāku attieksmju savstarpējā korelācija PIRLS 2021 pētījumā

Vecāka/skolēna attieksmi raksturojošais faktors	(V23) Lasīšana man nepadodas	(V8) Lasu tikai tad, ja man vajadzīga informācija	(V21) Man patīk lasīt	(V22) Lasīšana ir viens no maniem iemīļotākajiem vaļaspriekiem
(V23) Lasīšana man nepadodas	1	0,34*	-0,45*	-0,36*
(B23) Parasti lasīšana man labi padodas	-0,07*	-0,11*	0,12*	0,10*
(B9) Man lasīšana padodas viegli	-0,09*	-0,09*	0,12*	0,08*
(B24) Man lasīšana nepadodas tik labi kā daudziem maniem klasesbiedriem	0,08*	0,09*	-0,09*	-0,09*
(B22) Man lasīšana šķiet grūtākais priekšmets no visiem	0,07*	0,10*	-0,12*	-0,10*
(B25) Man vienkārši nepadodas lasīšana	0,09*	0,09*	-0,10*	-0,10*
(B7) Man šķiet, ka lasīt ir garlaicīgi	0,07*	0,10*	-0,11*	-0,11*
(B8) Man patīk lasīt	-0,05*	-0,09*	0,11*	0,11*
Skolēna lasītprasmes sasniegumi	0,16*	0,22*	-0,18*	-0,19*

* korelācijas statistiski nozīmīgas

Visas korelācijas starp vecāku un skolēnu attieksmi un skolēnu lasītprasmes sasniegumiem bija statistiski nozīmīgas, lai arī dažas no tām – ļoti vājas. Kā redzams 2.2. tabulā, ja vecāks norādījis, ka lasīšana viņam nepadodas, tad viņš lasa tikai gadījumā, ja ir nepieciešama informācija, un lasīt viņam nepatīk.

Salīdzinot skolēna attieksmes saistību ar vecāka attieksmi, iezīmējas vecāka loma skolēna uzskatos – ja vecākam patīk lasīt un tas ir viens no viņa mīļākajiem hobijiem, tad arī lasīšana skolēnam labi padodas, šķiet viegla un arī patīk, par to liecina vecāku atbilžu V21 un V22 pozitīvā korelācija ar skolēnu aptaujas apgalvojumiem B23, B9 un B8. Negatīva korelācija ar sasniegumiem parāda, ka tad, ja vecāks norādījis, ka lasīšana viņam nepatīk un tā nav viņa mīļākais vaļasprieks, skolēna sasniegumi ir zemāki nekā tad, ja atbildes būtu pozitīvas. Kopumā 2.2. tabulā uzskatāmi redzama saistība, ka tad, ja vecākam ir negatīva attieksme pret lasīšanu, arī skolēnam šķiet, ka tā ir garlaicīga, nepadodas kopumā vai/un arī nepadodas tik labi kā citiem klasesbiedriem, vai pat ir grūtāka par citiem mācību priekšmetiem, kas attiecīgi atspoguļojas arī skolēna zemajos sasniegumos. Diemžēl nav iespējams noteikt, kurš no vecākiem aizpildīja aptauju, tomēr vispārpieņemts ir apgalvojums, ka sievietes aptaujās piedalās biežāk, īpaši aptaujās, kas saistītas ar bērna izglītību, tāpēc, iespējams, rezultāti būtu atšķirīgi, ja PIRLS aptauju pārsvarā aizpildītu skolēnu tēvi.

Pētījumi norāda, ka mātes viedoklis par bērna sekmēm un spējām var atšķirties no tēva viedokļa (Karkkainen et al., 2009), kā arī vecāka izteiktais novērtējums par bērna spējām var atšķirties atkarībā no vecāka izglītības līmeņa (Raty, 2003), tāpēc *PIRLS* vecāku aptaujas datu analīze norāda uz kopējo tendenci un vidējiem rādītājiem un nav izmantojama kā diagnostikas instruments.

PIRLS 2021 Skolēnu klases faktori

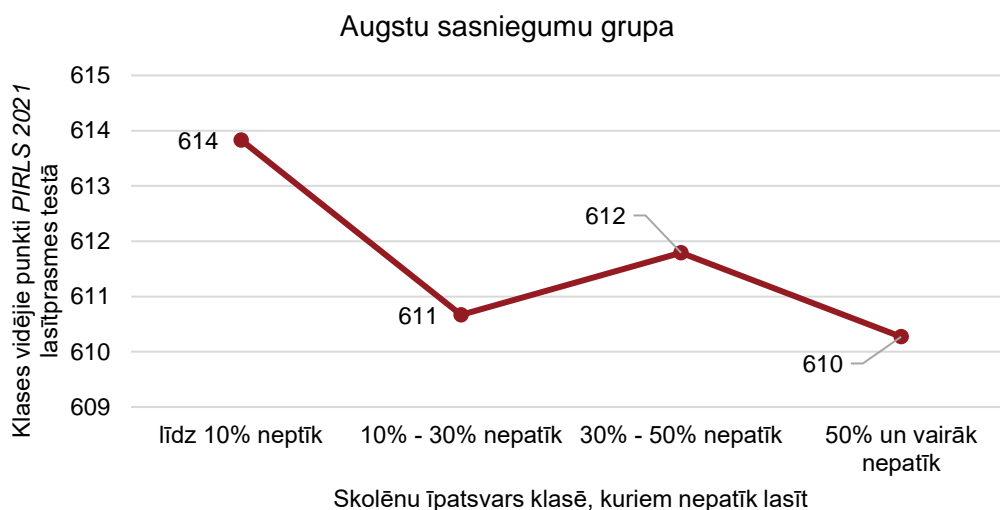
Pārinodarījumi skolā ir viens no būtiskākajiem sasniegumus ietekmējošajiem faktoriem (Bokhove et al., 2022). Analizējot *PIRLS 2021* pētījuma datus, jāsecina, ka skolēniem, kas atrodas zemu sasniegumu grupā, pāridarījumus skolas vidē nākas piedzīvot biežāk – aptuveni 20% skolēnu no šīs grupas norādījuši, ka pāridarījumus izjūt vismaz reizi nedēļā (B15), bet aptuveni 47% norādījuši, ka tādus neizjūt nekad. Aptuveni 5% skolēnu no augstu sasniegumu grupas atbildējuši, ka pāridarījumus izjūt vismaz reizi nedēļā, bet 71% skolēnu no augstākās sasniegumu grupas atzīmējuši, ka skolā ar pāridarījumiem nav saskārušies. Tādējādi iezīmējas tendence, ka skolēni, kuriem ir zemi sasniegumi, biežāk saskaras ar pāridarījumiem nekā skolēni ar augstiem sasniegumiem.

Kā viens no būtiskiem faktoriem skolēna sasniegumos sākumskolas posmā, tiek minēta skolēna sadarbība ar skolotāju, kas novērota longitudinālos pētījumos (Hajovsky et al., 2017). *PIRLS 2021* datu analīze liecina, ka skolēni, kuri ir zemu sasniegumu grupā, biežāk norādījuši uz vāju sadarbību ar skolotāju (B11), noliedzoši atbildot uz, piemēram, tādiem apgalvojumiem kā: “Es saprotu, ko skolotājs no manis sagaida” vai “Manu skolotāju ir viegli saprast”. 21% skolēnu no zemu sasniegumu grupas un 8% skolēnu no augstu sasniegumu grupas apgalvojuši, ka viņiem ir vāja sadarbība ar skolotāju. Skolēna lasīšanas pieredzi skolā raksturo atbildes uz šiem apgalvojumiem (B10): “Man patīk tas, ko mēs skolā lasām” un “Mans skolotājs dod man lasīt interesantus tekstus”. Lai gan 14% skolēnu no augsto sasniegumu grupas tiem nepiekrīt, tāpat domā būtiski lielāks skolēnu īpatsvars no zemo sasniegumu grupas – 25% .

Skolēna mācīšanās pieredzi skolā ietekmē arī klases vide. Skolēni, kuriem ir jāmacās klasēs, kurās valda lielāka nekārtība un troksnis, uzrāda zemākus sasniegumus nekā skolēni, kuri mācās labi organizētās un klusās klasēs (Bäckström, 2021). Šī sakarība novērojama arī *PIRLS 2021*, kur 66% zemu sasniegumu skolēnu norādījuši, ka klase, kurā viņi mācās lasīšanu, ir pārāk trokšņaina (B17). Uzmanību raisa arī fakts, ka 42% augstu sasniegumu skolēnu norādījuši, ka viņu klase ir pārāk trokšņaina, tāpēc šī aspekta detalizēta analīze būtu nepieciešama skolēnu labbūtības programmu kontekstā, piemēram, analizējot Sociāli emocionālās mācīšanās programmā iegūtos datus. Aptuveni 25% skolēnu norādījuši, ka katru vai gandrīz katru stundu lasīšanas stundās notiek tādi vai citādi uzvedības pārkāpumi, bet 29% skolēnu norādījuši, ka lasīšanas stundās nekad nav pārkāpumu, turklāt vienas un tās pašas klases ietvaros skolēnu viedoklis par šo jautājumu var būtiski atšķirties.

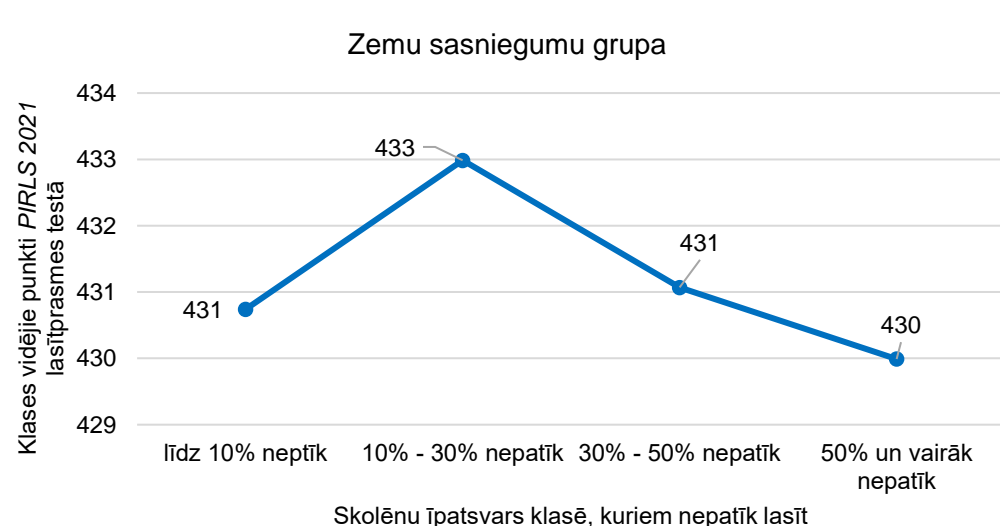
Pētījumos konstatēts, ka skolēniem, kuriem ir negatīva attieksme pret lasīšanu un zema lasītprasme, ir svarīgi atrasties vienā grupā ar skolēniem, kuriem ir pozitīva attieksme pret lasīšanu un augsta lasītprasme, jo tieši attieksme pret lasīšanu var būt noteicošā vēlmē lasīt (Chiu et al., 2017). *PIRLS* pētījuma lasītprīka indekss (B18) parāda, ka kopumā 28% Latvijas skolēnu ļoti nepatīk lasīt, bet 26% – ļoti patīk. Attieksme

pret lasīšanu atšķiras sasniegumu grupās – 32% skolēnu no zemākās lasītprasmes grupas un 19% skolēnu no augstākās lasītprasmes sasniegumu grupas ļoti nepatīk lasīt. To skolēnu īpatsvars, kuriem ļoti patīk lasīt, ir aptuveni līdzīgs visās sasniegumu grupās, izņemot pašu augstāko, kurā ir lielāks skolēnu īpatsvars, kuriem ļoti patīk lasīt. Lai detalizētāk analizētu klases attieksmes ietekmi uz skolēna sasniegumiem, visas klases tika sadalītas četrās grupās, balstoties uz skolēnu īpatsvaru, kuriem ļoti nepatīk lasīt – līdz 10% skolēnu, kuriem nepatīk lasīt; 10% - 30% skolēnu, kuriem nepatīk lasīt; 30% - 50%, kuriem nepatīk lasīt un 50% vai vairāk tādu skolēnu, kuriem nepatīk lasīt. 2.2. un 2.3. attēlos redzamas klašu vidējo sasniegumu izmaiņas atkarībā no tā, cik daudziem skolēniem klasē ļoti patīk lasīt.

2.2. attēls.

Augstu sasniegumu skolēnu grupu klases vidējie sasniegumi atkarībā no to skolēnu īpatsvara klasē, kuriem nepatīk lasīt PIRLS 2021

2.3. attēls.

Zemu sasniegumu skolēnu grupu klases vidējie sasniegumi atkarībā no to skolēnu īpatsvara klasē, kuriem nepatīk lasīt PIRLS 2021

Kā redzams 2.2. un 2.3. attēlos, *PIRLS 2021* pētījumā nebija redzama viennozīmīga lineāra saistība starp sasniegumiem un skolēnu īpatsvaru klasē, kuriem lasīšana nepatīk, kā arī klases vidējie sasniegumi katrā no sasniegumu grupām atšķīrās salīdzinoši nedaudz, tomēr atspoguļotā tendence atbilst citiem pētījumiem, kuri uzsver, ka sasniegumi lasītprasmē ir augstāki, ja klasē kopumā ir pozitīva attieksme pret lasīšanu, tāpēc pētnieku ieteikums ir neveidot tādas klases, kurās koncentrētos liels skolēnu īpatsvars, kuriem lasīšana nepatīk.

PIRLS 2021 Zēnu no zema SES ģimenēm ārpus Rīgas un lielajām pilsētām sasniegumus ietekmējošie faktori

Analizējot skolēnu sasniegumu saistību ar faktoriem, kurus skolēns nevar ietekmēt, var secināt, ka ciešākā korelācija lasītprasmes sasniegumiem ir ar skolēna dzimumu, vecumu, mājās pieejamajiem mācību resursiem, vecāku lasītprieku un skolēna dzīvesvietu jeb urbanizāciju (skat. 2.3. tabulu).

2.3. tabula.

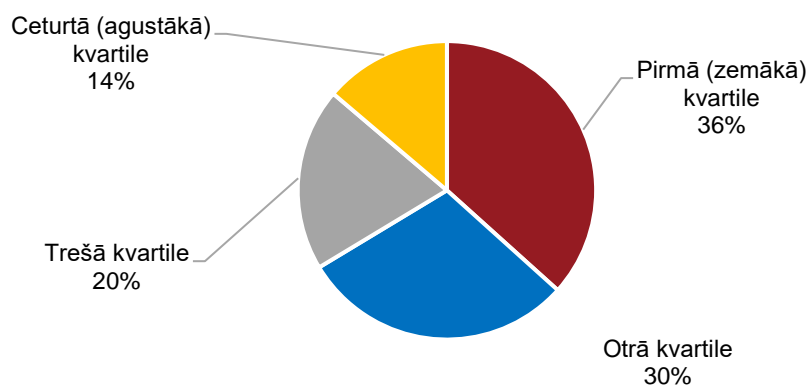
Korelācijas koeficienti skolēna sasniegumiem lasītprasmē ar faktoriem, kurus skolēns pats nevar mainīt

	Dzimums	Vecums	Mājās pieejamie mācību resursi	Skolēna vecākiem patīk lasīt	Urbanizācija
Sasniegumi <i>PIRLS</i> testā	-0,18*	-0,13*	0,33*	0,21*	-0,17*

* korelācijas statistiski nozīmīgas.

Visas 2.3. tabulā redzamās korelācijas bija statistiski nozīmīgas. Negatīva sasniegumu korelācija ar dzimumu nozīmē, ka zēniem ir statistiski nozīmīgi zemāki sasniegumi nekā meitenēm. Negatīva korelācija ar vecumu norāda, ka pieaugot skolēna vecumam, viņa sasniegumi samazinās. Negatīva korelācija ar urbanizāciju norāda uz to, ka tad, ja skolēns nemācās Rīgas vai lielo pilsētu skolās, viņa sasniegumi ir statistiski nozīmīgi zemāki nekā Rīgas vai lielo pilsētu skolēniem. Skolēnu sasniegumi bija statistiski nozīmīgi un cieši saistīti ar mājās pieejamajiem mācību resursiem, kā arī skolēna vecāku lasītprieku.

Aplūkojot to zēnu sasniegumus, kuri dzīvo ārpus Rīgas un lielajām pilsētām un kuriem mājās ir maz vai ļoti maz resursu mācībām, iespējams iegūt šādus rezultātus (skat. 2.4. attēlu).

2.4. attēls.

Zema SES zēnu, kuri dzīvo ārpus Rīgas un lielajām pilsētām, sadalījums pa PIRLS 2021 sasniegumu kvartilēm

Tikai 14% zēnu no zema sociālekonomiskā stāvokļa grupas atradās augstāko sasniegumu kvartilē, bet 36% - zemākajā. Starp šiem augstu un zemu sasniegumu skolēniem var izdalīt šādas atšķirīgās un kopīgās iezīmes (skat. 2.1. tabulu):

- 43% zemu sasniegumu un 28% augstu sasniegumu skolēnu, ierodoties skolā, katru dienu jūtas izsalkuši;
- 10% zemu sasniegumu un 4% augstu sasniegumu skolēnu kavē skolu vismaz reizi nedēļā;
- 38% zemu sasniegumu un 43% augstu sasniegumu skolēnu uzskata, ka skolotāja piedāvā viņiem lasīt interesantus tekstus;
- 11% zemu sasniegumu un 3% augstu sasniegumu skolēnu nepiekrīt vai pilnība nepiekrīt apgalvojumam, ka skolotāju ir viegli saprast;
- 33% zemu sasniegumu un 15% augstu sasniegumu skolēnu norādījuši, ka katru vai gandrīz katru stundu klasē ir pārāk liels troksnis;
- 32% zemu sasniegumu un 15% augstu sasniegumu skolēnu norādījuši, ka skolotājam katru vai gandrīz katru stundu ilgi jāgaida līdz skolēni apklusīs;
- 13% zemu sasniegumu un 2% augstu sasniegumu skolēnu norādījuši, ka viņiem ir neliela piederības sajūta skolai, pretstatā, augstu piederības sajūtu skolai norādījuši 44% zemu sasniegumu un 58% augstu sasniegumu skolēnu;
- 23% zemu sasniegumu un 7% augstu sasniegumu skolēnu norāda, ka aptuveni reizi nedēļā piedzīvo pāridarījumus no vienaudžiem;
- 37% zemu sasniegumu un 49% augstu sasniegumu skolēnu norāda, ka viņi pilnībā iesaistās lasīšanas stundās;
- tikai 11% zemu sasniegumu un 62% augstu sasniegumu skolēnu pirms skolas gaitu uzsākšanas bija augsts agrīnās lasītprasmes līmenis, turklāt 40% zemu sasniegumu skolēnu pirms skolas gaitu uzsākšanas vispār neprata lasīt;
- vecāku skatījumā 49% zemu sasniegumu un 76% augstu sasniegumu skolēnu 6 gadu vecumā lasīja teikumus. 13% zemu sasniegumu skolēnu to iemācījās darīt tikai 8 gadu vecumā;

- 23% zemu sasniegumu un 45% augstu sasniegumu skolēnu prata lasīt stāstus jau 6 gadu vecumā, tomēr 34% zemu sasniegumu un 16% augstu sasniegumu skolēni to iemācījās darīt tikai 8 gadu vecumā;
- 67% zemu sasniegumu skolēnu ārpus skolas parastā mācību dienā velta mazāk nekā 30 minūtes lasīšanai, savukārt 50% augstu sasniegumu skolēnu šo pašu aktivitāti veic 30 minūtes līdz vienai stundai;
- aptuveni vienāds augstu (25%) un zemu (22%) sasniegumu skolēnu īpatsvars norādījuši, ka lasa sava prieka pēc katru vai gandrīz katru dienu;
- 23% zemu sasniegumu un 5% augstu sasniegumu skolēniem nepatīk runāt ar citiem cilvēkiem par to, ko viņi ir izlasījuši;
- 44% zemu sasniegumu skolēnu nepriecātos, ja viņiem kāds uzdāvinātu grāmatu, savukārt 44% augstu sasniegumu skolēnu par šādu dāvanu pilnīgi noteikti priecātos un 28% - drīzāk priecātos;
- 28% zemu sasniegumu un 8% augstu sasniegumu skolēni pilnība piekrīt, ka lasīšana ir garlaicīga;
- 20% zemu sasniegumu skolēnu un 38% augstu sasniegumu skolēni pilnībā piekrīt, ka lasīšana viņiem patīk;
- 64% zemu sasniegumu skolēnu un 14% augstu sasniegumu skolēnu bija ļoti nepārliecināti par savu lasītprasmi. Tikai 41% augstu sasniegumu skolēnu bija pārliecināti, ka lasīšana viņiem padodas ļoti labi;
- 22% zemu sasniegumu un 13% augstu sasniegumu skolēnu 4 – 6 gadu vecumā pavadīja 4 un vairāk stundas, skatoties dažādos ekrānos.

Lai izvērtētu, kādas ir iespējas zēniem, kuri dzīvo mazpilsētā vai laukos un kuriem mājās ir maz resursu mācībām, sasniegt augstāko lasītprasmes līmeni, tika veikta loģistiskās regresijas analīze ar tiem faktoriem, kam tika konstatēta visciešākā saistība ar skolēna lasītprasmes sasniegumiem un kas ir pedagoģiski ietekmējami. Modelis ar 91% precizitāti paredzēja skolēna piederību zemu sasniegumu grupai un ar 66% precizitāti – piederību augstu sasniegumu grupai. Modelis kopumā pareizi prognozēja 84% gadījumu no dotajiem datiem (skat. 2.4. tabulu).

2.4. tabula.

Loģistiskās regresijas nestandartizēto koeficientu vērtības, kuras norāda uz skolēna varbūtību nonākt no zemu sasniegumu skolēnu grupas augstu sasniegumu skolēnu grupā

	B	SK	SN (p)	Exp(B)
Laiks, ko skolēns velta grāmatas lasīšanai ārpus skolas parastā mācību dienā	0,363	0,086	<,001	1,437
Skolēna pāridarījumu indekss	-0,459	0,099	<,001	0,632
Pārliecinātības par savu lasītprasmi indekss	1,09	0,092	<,001	2,975
Skolotāja pret skolēnu izturas taisnīgi	0,456	0,133	<,001	1,578
Augsta kompetence agrīnajā lasītprasme pirms 1. klases	1,872	0,111	<,001	6,503
Modeļa konstante	-8,545	0,616	<,001	0

B – nestandartizētais regresijas koeficients

SK – standartkļūda

SN(p) – statistiskā nozīmība ar 95% ticamību

Exp(B) – varbūtības rādītājs

Negatīva nestandardizēta regresijas koeficienta (beta) vērtība un varbūtības rādītāja $\text{Exp}(B)$ vērtība, kas mazāka par vienu, raksturo skolēna piederību zemu sasniegumu grupai. Negatīvā skolēnu pāridarījumu indeksa *beta* vērtība norāda uz faktu, ka tad, ja skolēns regulāri cieš no vienaudžu pāridarījumiem, viņš, ticamākais, atrodas zemu sasniegumu grupā. Tā kā $\text{Exp}(B)$ ir mazāks par vienu (0,632), tad, palielinoties pāridarījumu biežumam no, piemēram, “Vienu vai divas reizes mēnesī” uz “Vismaz vienu reizi nedēļā”, palielinās skolēna iespēja nokļūt zemu sasniegumu grupā. Savukārt, paildzinot laiku, ko skolēns velta grāmatu lasīšanai, no mazāk par 30 minūtēm līdz laikam, kas ir 30 minūtes līdz vienai stundai, vai, palielinot skolēna kompetenci agrīnajā lasītprasmē pirms 1. klases, skolēna varbūtība nonākt augstu sasniegumu grupā palielinās, jo šo faktoru varbūtības rādītāji ir lielāki par nulli.

Apkopojot analīzes rezultātus, var secināt, ka zema SES zēna sasniegumu grupas maiņa ir ietekmējama pedagoģiskā ceļā – uzlabojot pirmsskolā apgūstamās prasmes, paildzinot ikdienas lasīšanai veltīto laiku un uzlabojot skolas vidi, tai skaitā skolotāja – skolēna attiecības, skolēnam ir lielāka iespēja gūt augstus sasniegumus lasītprasmē.

2.2.2. Skolēnu lasītprasmi ietekmējošie faktori *PIRLS 2021* pētījuma rezultātos no skolotāju un direktoru aptauju atbildēm

Lai noskaidrotu, vai atšķirības skolēnu sasniegumos ir atkarīgas no skolotāja darba klasē un skolotāja vērtējuma par sadarbību ar skolēniem un viņu vecākiem, izmantojot agregatēšanu, visām *PIRLS 2021* dalībklasēm tika aprēķināti vidējie lasītprasmes sasniegumi, balstoties uz skolēnu individuālajiem sasniegumiem. Dalībklases tika sadalītas četrās grupās (kvartilēs):

1. pirmās (zemākās) kvartiles klašu vidējie sasniegumi bija līdz 507 *PIRLS* skalas punktiem;
2. otrās kvartiles klašu vidējie sasniegumi bija no 507 – 531 *PIRLS* skalas punktam;
3. trešās kvartiles klašu vidējie sasniegumi bija no 532 – 555 *PIRLS* skalas punktiem; un
4. ceturtais (augstākās) kvartiles klašu vidējie sasniegumi bija augstāki par 555 *PIRLS* skalas punktiem.

Salīdzināšanai tikai izmantotas to skolotāju sniegtās atbildes, kuri strādāja pirmajā (zemākajā) un ceturtajā (augstākajā) kvartilē. Kopumā tika analizēti 68 skolotāju aptaujas apgalvojumi, kuri apkopoti 2.5. līdz 2.8. tabulās. Tabulās uzrādītais īpatsvars ir skolotāju īpatsvars, kuri strādā atbilstošās kvartiles klasē.

PIRLS 2021 Skolotāju viedoklis par skolēniem, viņu vecākiem un klases bibliotēkas pieejamību

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju īpatsvars, kuri strādā augstu vai zemu sasniegumu klasēs, katrā no jautājumiem, kas saistīti ar skolēniem, viņu vecākiem un klases bibliotēku, apkopots 2.5. tabulā.

2.5. tabula.

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju atbildes par skolēniem, skolotājiem un klases bibliotēku augstu un zemu sasniegumu klasēs

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju aptaujas jautājumi	Skolotāju atbilžu īpatsvars augstu un zemu sasniegumu klasēs (SK)	
	Augstu SK	Zemu SK
(S1) Kā jūs raksturotu minētās parādības jūsu skolā? Apgalvojuma "Skolēnu vēlēšanās labi mācīties" atbilžu varianti "Ļoti augsta" un "Augsta"	38%	19%
(S24) Kā jūs raksturotu minētās parādības jūsu skolā? Apgalvojuma "Skolēnu spēja sasniegt skolas akadēmiskos mērķus" atbilžu variants "Augsta" ¹¹	37%	12%
(S3) Cik lielā mērā, pēc jūsu domām, minētie apstākļi apgrūtināja jūsu darbu šajā klasē? Apgalvojuma "Skolēniem trūka priekšzināšanu vai prasmju" atbildes variants "Ļoti"	2%	9%
(S25) Cik lielā mērā jūs piekrītat minētajiem apgalvojumiem attiecībā uz skolu, kurā šobrīd strādājat? Apgalvojuma "Skolēni ir disciplinēti" atbilžu varianti "Nepiekrītu" un "Pilnība nepiekrītu"	7%	14%
(S15) Cik lielā mērā, pēc jūsu domām, minētie apstākļi apgrūtināja jūsu darbu šajā klasē? Apgalvojuma "Skolēni traucēja darbu klasē" atbilžu varianti "Diezgan" un "Ļoti"	40%	25%
(S16) Cik lielā mērā, pēc jūsu domām, minētie apstākļi apgrūtināja jūsu darbu šajā klasē? Apgalvojuma "Skolēnus mācības neinteresēja" atbilžu varianti "Diezgan" un "Ļoti"	40%	58%
(S13) Cik lielā mērā, pēc jūsu domām, minētie apstākļi apgrūtināja jūsu darbu šajā klasē? Apgalvojuma "Skolēni nesaņēma pietiekamu uzturu" atbilžu varianti "Diezgan" un "Ļoti"	5%	18%
(S14) Cik lielā mērā, pēc jūsu domām, minētie apstākļi apgrūtināja jūsu darbu šajā klasē? Apgalvojuma "Skolēni kavēja mācību stundas" atbilžu varianti "Diezgan" un "Ļoti"	19%	21%
(S2) Cik daudziem tās 4. klases skolēniem, kurus mācījāt pagājušajā mācību gadā, lasīšana sagādāja grūtības? Skolēnu īpatsvars pārsniedza 20% no klases	15%	61%
(S12) Cik daudziem tās 4. klases skolēniem, kurus mācījāt pagājušajā mācību gadā, sagādāja grūtības saprast sarunvalodu, kurā viņi pilda PIRLS testu? Skolēnu īpatsvars pārsniedza 20% no klases	3%	25%
(S20) Kā jūs raksturotu minētās parādības savā skolā? Apgalvojuma "Skolotāju gaidas attiecībā uz skolēnu sasniegumiem" atbilžu variants "Ļoti augsta"	22%	8%
(S21) Kā jūs raksturotu minētās parādības jūsu skolā? Apgalvojuma "Vecāku iesaistīšanās skolas dzīvē" atbilžu variants "Ļoti augsta"	51%	36%
(S22) Kā jūs raksturotu minētās parādības jūsu skolā? Apgalvojuma "Vecāku līdzdalība, lai nodrošinātu skolēnu gatavību mācīties" atbilžu varianti "Ļoti augsta" un "Augsta"	47%	23%
(S23) Kā jūs raksturotu minētās parādības jūsu skolā? Apgalvojuma "Vecāku atbalsts skolēnu sasniegumiem" atbilžu varianti "Ļoti augsta" un "Augsta"	39%	20%

Balstoties uz skolotāju sniegtajām atbildēm, redzams, ka būtiskākās atšķirības starp augstu un zemu sasniegumu klasēm ir skolēnu sagatavotībā, attieksmē un kavējumos. Piemēram, 2.5. tabulā redzams, ka 38% skolotāju, kas strādā augstu sasniegumu klasēs, un 19% skolotāju, kas strādā zemu sasniegumu klasēs, norādījuši, ka skolēniem ir vēlme labi mācīties (S1). Tikai 11% skolotāju no Rīgas, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, norādījuši, ka skolēniem ir vēlēšanās labi mācīties, turpretī gandrīz 40% Rīgas skolotāju, kuri strādā augstu sasniegumu klasēs, norādījuši to pašu. Līdzīga situācija redzama arī ārpus Rīgas – gan lielajās pilsētās, gan laukos, t.i., 5% lielo pilsētu

¹¹ Atbilžu variantu "Ļoti augsta" nebija izvēlējis neviens augstu vai zemu sasniegumu klases dzimtās valodas/literatūras skolotājs.

skolotāju un 18% lauku skolu skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, un 38% lielo pilsētu skolotāju un 51% lauku skolu skolotāju, kuri strādā augstu sasniegumu klasēs, norādījuši, ka skolēniem ir vēlšanās labi mācīties. Turpretim mazajās pilsētās skolotāju ieskatā tieši zemu sasniegumu skolēniem bijusi lielāka vēlme gūt panākumus, attiecīgi 38% pret 13%. Tāpat arī ar skolēnu spēju sasniegt skolas akadēmiskos mērķus (S24) – 37% skolotāju, kas strādā augstu sasniegumu klasēs, un 12% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, uzskata, ka skolēni, kurus viņi māca, ir spējīgi sasniegt skolas akadēmiskos mērķus.

Interpretējot skolotāju atbildes par skolēnu sagatavotību darbam klasē (S3), jāuzsver, ka *PIRLS* skolotāju aptaujā netika precizēts, tieši kādu priekšzināšanu vai prasmju trūkums apgrūtināja skolotāja darbu klasē, tāpēc, iespējams, ka skolotāji šo jautājumu varējuši interpretēt atšķirīgi, jo “priekšzināšanas vai prasmes” var attiecināt gan uz akadēmiskajām priekšzināšanām un prasmēm, piemēram, prasmi lasīt un rakstīt, gan arī neakadēmiskajām, piemēram, prasmi sekot līdz klasei dotiem norādījumiem vai prasmi nosēdēt nepieciešamo laiku skolas solā. Par ļoti lielu priekšzināšanu un prasmju trūkumu Rīgā ziņojuši 14% skolotāju no zemu sasniegumu klasēm un 3% skolotāju no augstu sasniegumu klasēm. Lielajās pilsētās uz šādu problēmu norādījuši 5% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, bet augstu sasniegumu klasēs neviens skolotājs ar šādu problēmu nebija saskāries. Mazajās pilsētās neviens skolotājs no augstu vai zemu sasniegumu klasēm nebija norādījis par priekšzināšanu trūkumu kā traucējošu darbam klasē, savukārt laukos 12% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, bija norādījuši, ka tieši priekšzināšanu un prasmju trūkums ir traucējis viņu darbam klasē. Arī laukos, tāpat kā mazpilsētās un lielpilsētās, nebija tādu skolotāju, kuri strādā augstu sasniegumu klasēs un uzskata, ka priekšzināšanu vai prasmju trūkums bijis traucējošs.

Par skolēnu nepietiekamu disciplinētību (S25) ziņojuši 7% augstu sasniegumu klašu skolotāju un 14% zemu sasniegumu klašu skolotāju. Tai pat laikā tieši augstu sasniegumu klašu skolotāji vairāk nekā 2 reizes biežāk (t.i., 40% skolotāju) norādījuši, ka skolēni traucēja darbu klasē (S15), salīdzinot ar 25% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs. Satraucoši augsts ir to skolotāju īpatsvars, kuri ziņojuši, ka skolēniem diezgan vai ļoti neinteresē mācības (S16) – 40% augstu sasniegumu klašu skolotāju un 58% zemu sasniegumu klašu skolotāju. Kopumā Latvijā 53% skolotāju uzskata, ka skolēni ir diezgan neieinteresēti, bet nepilni 3% skolotāju uzskata, ka skolēni ir ļoti neieinteresēti. Analīze urbanizācijas grupās parāda, ka aptuveni 68% skolotāju, kuri strādā lauku skolās, atbildējuši, ka skolēni ir diezgan neieinteresēti, bet neviens skolotājs nav norādījis, ka skolēni ir ļoti neieinteresēti. Savukārt mazajās pilsētās šādu skolotāju īpatsvars bija 50%, lielajās pilsētās – 55% un Rīgā – 34%, tai pat laikā gan Rīgā, gan lielajās pilsētās aptuveni 6% skolotāju norādījuši, ka viņu klasēs ir ļoti neieinteresēti skolēni.

Kopumā Latvijā aptuveni 12% skolotāju norādījuši, ka skolēnu nepietiekams uzturs (S13) ir traucējošs faktors darbam klasē. Aptuveni 5% augstu sasniegumu klašu skolotāju un 18% zemu sasniegumu klašu skolotāju norādījuši, ka nepietiekams uzturs traucējis darbu klasē. Rīgā uz šādu faktu norādījuši 11% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, un 3% skolotāju, kuri strādā augstu sasniegumu klasēs. Rīgā kopumā 7% skolotāju norādījuši, ka nepietiekams uzturs ir traucējošs darbam klasē.

Jāatzīmē, ka ārpus Rīgas nepietiekams uzturs nav bijis traucējošs apstāklis skolotāju ieskatā nedz augstu, nedz zemu sasniegumu klasēs, t.i., skolotāju īpatsvars, kuri uzskatītu, ka nepietiekams uzturs ir traucējošs faktors, nepārsniedz 1%.

Līdzīgi arī ar kavējumiem (S14) – aptuveni 24% skolotāju uzskata, ka skolēnu kavējumi ir traucējošs faktors, no tiem – 3%, ka tas ir ļoti traucējošs. Analizējot detalizētāk jāatzīst, ka gan augstu, gan zemu sasniegumu klašu skolotāju īpatsvars, kas norādījuši uz kavējumiem kā traucējošu apstākli, bijis līdzvērtīgs – attiecīgi 19% un 21% skolotāju.

Vislielākās atšķirības vērojamas skolēnu sagatavotībā – 15% augstu sasniegumu klašu skolotāju norādījuši, ka viņu klasēs bijis vairāk nekā 20% skolēnu, kuriem lasīšana sagādājusi grūtības (S2), savukārt 3% augstu sasniegumu klašu skolotāju norādījuši, ka viņu klasēs bijuši vairāk nekā 20% skolēnu, kuriem grūtības sagādājusi tās sarunvalodas sapratne (S12), kurā skolēni kārtojuši *PIRLS* testu. Jāatzīst, ka šādas atbildes biežāk devuši skolotāji, kuri strādāja zemu sasniegumu klasēs – 61% skolotāju norādījuši, ka klasē bijis vairāk nekā 20% skolēnu, kuriem lasīšana sagādājusi grūtības, un 25% skolotāju norādījuši, ka viņu klasē bijuši vairāk nekā 20% skolēnu, kuriem grūtības sagādāja tā sarunvaloda, kurā skolēni kārtoja *PIRLS* testu.

Analizējot skolotāju viedokli par vecāku iesaisti mācībās, jāizceļ, ka augstu sasniegumu klašu skolotāji biežāk norāda lielāku vecāku līdzdalību. Kopumā Latvijā 40% skolotāju uzskata, ka vecāku līdzdalība skolas dzīvē ir augsta vai ļoti augsta (S21). Tā, piemēram, 51% augstu sasniegumu klašu skolotāju apgalvojuši, ka vecāku iesaiste skolas dzīvē ir ļoti augsta, savukārt to pašu apgalvojuši 36% zemu sasniegumu klašu skolotāju, līdzīgi arī ar vecāku līdzdalību, lai nodrošinātu skolēnu gatavību mācīties (S22) – 47% augstu sasniegumu klašu skolotāju un 23% zemu sasniegumu klašu skolotāju varējuši norādīt uz augstu vai ļoti augstu vecāku gatavību. Nedaudz mazāka starpība redzama atbildēs par vecāku atbalstu skolēnu sasniegumiem (S23) – 39% augstu sasniegumu klašu skolotāju un 20% zemu sasniegumu klašu skolotāju norādījuši uz augstu vai ļoti augstu vecāku atbalstu.

Apkopojot informāciju par grāmatu pieejamību klasē, jāsecina, ka kopumā Latvijā 66% skolotāju norādījuši, ka viņu klasē tāda ir, no tiem, detalizētāk analizējot pa klasēm pēc to sasniegumiem, – 79% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, un 72% skolotāju, kuri strādā augstu sasniegumu klasēs, atzinuši, ka klasē ir pieejama bibliotēka vai grāmatu stūrītis. Lielākajā daļā Latvijas klašu (79%) bibliotēkā vai grāmatu stūrītī ir līdz 50 grāmatām. 81% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, un 80% skolotāju, kuri strādā augstu sasniegumu klasēs, arī norādījuši, ka viņiem klasē pieejams līdz 50 grāmatām. 8% Latvijas klašu grāmatu stūrītī ir pieejami vairāk nekā 5 dažādu nosaukumu žurnālu. 12% skolotāju, kuri strādā augstu sasniegumu klasēs, un 7% skolotāju, kuri strādā zemu sasniegumu klasēs, atbildējuši, ka arī viņu klases bibliotēkā pieejami vairāk nekā 5 nosaukumu žurnālu.

PIRLS 2021 Skolotāju ikdienas darbs klasēs

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju īpatsvars, kuri strādā augstu vai zemu sasniegumu klasēs, katrā no jautājumiem, kas saistīti ar viņu ikdienas darbu klasē, apkopots 2.6. tabulā.

2.6. tabula.

**Dzimtās valodas/literatūras skolotāju atbildes par ikdienas darbu
augstu un zemu sasniegumu klasēs**

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju aptaujas jautājumi	Skolotāju atbilžu īpatsvars augstu un zemu sasniegumu klasēs (SK)	
	Augstu SK	Zemu SK
(S28) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, darbu organizējat šādā veidā? Apgalvojuma "Skolēni strādāja patstāvīgi saskaņā ar doto plānu vai mērķi" atbilžu varianti "Vienmēr vai gandrīz vienmēr" un "Bieži"	15%	2%
(S26) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, darbu organizējat šādā veidā? Apgalvojuma "Lasīšanu mācīju, īstenojot individualizētu pieeju" atbilžu variants "Vienmēr vai gandrīz vienmēr"	14%	24%
(S27) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, darbu organizējat šādā veidā? Apgalvojuma "Izveidoju grupas skolēniem ar atšķirīgu spēju līmeni" atbilžu variants "Vienmēr vai gandrīz vienmēr"	52%	28%
(S5) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Apjomīgākus daiļdarbus ar vairākām nodaļām" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	19%	16%
(S5) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Apjomīgākus daiļdarbus ar vairākām nodaļām" atbilžu variants "Nekad"	17%	21%
(S6) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Apjomīgākas informatīva rakstura grāmatas ar vairākām nodaļām" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	18%	7%
(S6) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Apjomīgākas informatīva rakstura grāmatas ar vairākām nodaļām" atbilžu variants "Nekad"	42%	62%
(S17) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Informatīva rakstura grāmatas vai mācību grāmatas" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	90%	67%
(S17) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Informatīva rakstura grāmatas vai mācību grāmatas" atbilžu variants "Nekad"	0%	7%
(S18) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Aprakstus vai skaidrojumus par lietām, cilvēkiem, notikumiem vai par to, kā kaut kas darbojas (piem., raksti avīzēs, brošūras)" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	35%	34%
(S18) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Aprakstus vai skaidrojumus par lietām, cilvēkiem, notikumiem vai par to, kā kaut kas darbojas (piem., raksti avīzēs, brošūras)" atbilžu variants "Nekad"	19%	7%
(S19) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, uzdevāt viņiem lasīt šāda veida tekstus (drukātā vai elektroniskā veidā)? Apgalvojuma "Īsus informatīvus tekstus (piem., diagrammas, kartes, ilustrācijas, fotogrāfijas, tabulas)" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	72%	66%
(S29) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, veicāt šādas darbības? Apgalvojuma "Mācīju skolēniem atšifrēt skaņas un vārdus" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	84%	55%

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju aptaujas jautājumi	Skolotāju atbilžu īpatsvars augstu un zemu sasniegumu klasēs (SK)	
	Augstu SK	Zemu SK
(S30) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, veicāt šādas darbības? Apgalvojuma "Sistemātiski mācīju skolēniem jauno vārdu krājumu" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	93%	85%
(S31) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, veicāt šādas darbības? Apgalvojuma "Radīju skolēniem iespējas attīstīt tekošas lasīšanas prasmi" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	89%	83%
(S32) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, veicāt šādas darbības? Apgalvojuma "Mācīju teksta caurlūkošanas stratēģijas kopskats vai atslēgvārdu iegūšanai" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	85%	67%
(S35) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Izmantoju materiālus, kas piemēroti katra skolēna individuālajam lasītprasmes līmenim" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	7%	27%
(S42) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Sniedzu individuālu atgriezenisko saiti katram skolēnam" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	36%	60%
(S41) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Devu skolēniem laiku lasīt grāmatas pēc pašu izvēles" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	11%	32%
(S34) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Izmantoju lasāmvielu, kas atbilst skolēnu interesēm" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	53%	46%
(S50) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Novērtēt un analizēt izlasītā teksta stilu un struktūru" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	69%	58%
(S51) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Noteikt autora viedokli vai mērķi" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	78%	58%
(S52) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Vērtēt savu lasīšanas procesu (piem., noteikt, ko nesaprot)" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	88%	67%
(S7) Kad skolēni bija izlasījuši tekstu, cik bieži jūs uzdevāt viņiem veikt šādus uzdevumus? Apgalvojuma "Kaut ko uzrakstīt par izlasīto tekstu" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	75%	85%
(S8) Kad skolēni bija izlasījuši tekstu, cik bieži jūs uzdevāt viņiem veikt šādus uzdevumus? Apgalvojuma "Mutiski atbildēt uz jautājumiem par izlasīto vai mutiski veidot teksta kopsavilkumu" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	94%	100%
(S55) Kad skolēni bija izlasījuši tekstu, cik bieži jūs uzdevāt viņiem veikt šādus uzdevumus? Apgalvojuma "Savā starpā diskutēt par izlasīto" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	87%	71%
(S11) Cik bieži jūs uzdevāt lasīšanu kā mājasdarba daļu (jebkurā mācību priekšmetā)? Atbilžu varianti "Katru dienu" un "3 vai 4 reizes nedēļā"	40%	56%
(S11) Cik bieži jūs uzdevāt lasīšanu kā mājasdarba daļu (jebkurā mācību priekšmetā)? Atbilžu varianti "Retāk kā reizi nedēļā" un "Nekad"	23%	11%
(S10) Cik bieži jūs stundās devāt skolēniem laiku lasīt grāmatas no klases bibliotēkas vai grāmatu stūrīša? Atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	51%	31%
(S10) Cik bieži jūs stundās devāt skolēniem laiku lasīt grāmatas no klases bibliotēkas vai grāmatu stūrīša? Atbilžu variants "Nekad"	11%	28%
(S58) Apmēram cik daudz laika, jūsuprāt, skolēniem vajadzētu veltīt lasīšanai mājasdarba ietvaros (jebkurā mācību priekšmetā) katru reizi, kad to uzodat? Atbildes variants "15 minūtes vai mazāk"	8%	18%
(S58) Apmēram cik daudz laika, jūsuprāt, skolēniem vajadzētu veltīt lasīšanai mājasdarba ietvaros (jebkurā mācību priekšmetā) katru reizi, kad to uzodat? Atbildes variants "16 līdz 30 minūtes"	70%	57%

Analizējot skolotāju ikdienas darbu klasē, jāsecina, ka lielu daļu aktivitāšu norādījis relatīvi līdzīgs skolotāju īpatsvars, neatkarīgi no tā, vai viņi strādā augstu vai zemu sasniegumu klasē, taču atsevišķās aktivitātēs vērojama būtiska atšķirība. Tā, piemēram, par patstāvīgā darba uzdošanu pēc iepriekš sastādīta plāna (S28) ziņoja 15% augstu sasniegumu un 2% zemu sasniegumu klašu skolotāju, turpretī par individualizētas pieejas īstenošanu lasīt mācīšanās (S26) – 24% zemu sasniegumu un 14% augstu sasniegumu klašu skolotāju. 52% augstu sasniegumu klašu skolotāju norādīja, ka vienmēr vai gandrīz vienmēr veido grupas no skolēniem ar atšķirīgu spēju līmeni (S27), turpretī tikai 28% zemu sasniegumu klašu skolotāju deva tādu atbildi. Apjomīgākus daiļdarbus un informatīvos tekstus (S5 un S6) biežāk uzdevuši augstu sasniegumu klašu skolotāji (attiecīgi 19% un 18%), turklāt tikai 7% zemu sasniegumu klašu skolotāju vismaz reizi nedēļā uzdevuši saviem skolēniem apjomīgus informatīvos tekstus. Tomēr 7% zemu sasniegumu klašu skolotāju, mācot lasīšanu, nav nekad uzdevuši skolēniem lasīt informatīva rakstura grāmatas vai mācību grāmatas (S17), kā arī nav uzdevuši lasīt aprakstus vai skaidrojumus par lietām, cilvēkiem, notikumiem utt. (S18). Augstu sasniegumu klašu skolotāji biežāk nekā zemu sasniegumu klašu skolotāji norādījuši, ka māca skolēniem ne tikai atšifrēt skaņas un vārdus (29) (84%) vai sistemātiski māca jauno vārdu krājumu (S30) (93%), bet arī mācījuši teksta caurlūkošanas stratēģijas (S32) (85%). Savukārt zemu sasniegumu klašu skolotāji biežāk nekā augstu sasniegumu klašu skolotāji norādījuši, ka izmanto individualizētu pieeju, piemēram, 27% skolotāju izmantoja materiālus, kas piemēroti katra skolēna individuālajam lasītprasmes līmenim (S35), un 60% šo klašu skolotāju sniedza individualizētu atgriezenisko saiti (S42) katru vai gandrīz katru stundu. 32% zemu sasniegumu klašu skolotāju deva skolēniem laiku paša izvēlētas grāmatas lasīšanai (S41) katru vai gandrīz katru stundu. Savukārt nedaudz vairāk augstu sasniegumu klašu skolotāju ziņojuši, ka deva skolēniem lasāmvielu, kas atbilst skolēnu interesēm (S34) (53%), salīdzinot ar 46% zemu sasniegumu klašu skolotāju.

Augstu sasniegumu klašu skolotāji biežāk nekā zemu sasniegumu klašu skolotāji izmantojuši uzdevumus, kuriem līdzīgi sastopami arī *PIRLS* lasītprasmes testā. Piemēram, 69% augstu sasniegumu klašu skolotāju uzdevuši skolēniem novērtēt un analizēt izlasītā teksta stilu un struktūru (S50), 78% mudinājuši noteikt autora viedokli vai mērķi (S51), bet 88% uzdevuši vērtēt savu lasīšanas procesu (S52) ne retāk kā vienu reizi nedēļā. Augstu sasniegumu klašu skolotāji retāk nekā zemu sasniegumu klašu skolotāji lūguši skolēnus kaut ko uzrakstīt vai mutiski atbildēt uz jautājumiem par izlasīto tekstu (S7 un S8), bet biežāk mudinājuši skolēnus savā starpā diskutēt (S55) par izlasīto.

Lai arī augstu sasniegumu klašu skolotāji retāk ziņojuši, ka uzdevuši lasīšanu kā daļu no mājasdarba vismaz 3 reizes nedēļā (S11) (40%), šie skolotāji biežāk stundās devuši laiku lasīt grāmatas no klases bibliotēkas vai grāmatu stūrīša (S10) (51%). Tai pat laikā 70% augstu sasniegumu klašu skolotāju uzskata, ka skolēnam mājasdarba ietvaros būtu jāvelta lasīšanai 16 – 30 minūtes laika (S58), šādās domās ir 57% zemu sasniegumu klašu skolotāju, kuru salīdzinoši lielāks īpatsvars nekā augstu sasniegumu klašu skolotāju atbildējuši, ka skolēniem mājās būtu jālasa līdz 15 minūtēm.

Lai arī digitālās prasmes (S32) mācīja nedaudz lielāks augstu sasniegumu klašu skolotāju īpatsvars, digitālu tekstu lasīšanai (S9) vai lasīšanas uzdevumu izpildei pie datora (S59) biežāk laiku veltījuši zemu sasniegumu klašu skolotāji (skat. 2.7. tabulu).

2.7. tabula.

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju atbildes par digitālo lasītprasmi augstu un zemu sasniegumu klasēs

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju aptaujas jautājumi	Skolotāju atbilžu īpatsvars augstu un zemu sasniegumu klasēs (SK)	
	Augstu SK	Zemu SK
(S32) Cik bieži jūs, mācot lasīšanu un/vai veicot lasīšanas aktivitātes ar skolēniem, veicāt šādas darbības? Apgalvojuma "Mācīju digitālās prasmes (t.i., lasīšanu, rakstīšanu un komunikāciju, izmantojot digitālos rīkus un medijus)" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	61%	50%
(S53) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Vērtēt, vai tīmekļa vietne ir noderīga izvēlētajam mērķim" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	41%	38%
(S54) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Novērtēt tīmekļa vietnes uzticamību" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	32%	33%
(S9) Cik bieži lasīšanas stundu laikā skolēni izmantoja digitālās ierīces tālākminētajiem nolūkiem? Apgalvojuma "Digitālu tekstu lasīšanai" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	41%	47%
(S9) Cik bieži lasīšanas stundu laikā skolēni izmantoja digitālās ierīces tālākminētajiem nolūkiem? Apgalvojuma "Digitālu tekstu lasīšanai" atbilžu variants "Nekad"	23%	9%
(S59) Apmēram cik bieži šīs klases skolēni veica lasīšanas uzdevumus ar datoru? Atbilžu varianti "Vienu reizi mēnesī" un "Vairāk nekā vienu reizi mēnesī"	74%	78%

Līdzīgs pedagogu skaits gan augstu, gan zemu sasniegumu klasēs uzdevuši skolēniem vērtēt tīmekļa vietnes noderību (S53) un uzticamību (S54).

Citi skolotāju aptaujas jautājumi, kuri saistīt ar konkrētu uzdevumu izpildes biežumu, apkopoti 2.8. tabulā.

2.8. tabula.

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju atbildes par uzdevumu izpildes biežumu augstu un zemu sasniegumu klasēs

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju aptaujas jautājumi	Skolotāju atbilžu īpatsvars augstu un zemu sasniegumu klasēs (SK)	
	Augstu SK	Zemu SK
(S36) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Saistīju jauno materiālu ar skolēnu iepriekšējām zināšanām" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	62%	67%
(S37) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Mudināju skolēnus dziļāk izprast tekstu" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	67%	73%
(S38) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Mudināju skolēnus diskutēt par izlasīto" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	69%	72%
(S39) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Mudināju skolēnus rast pretargumentus tekstā paustajam viedoklim" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	30%	38%

Dzimtās valodas/literatūras skolotāju aptaujas jautājumi	Skolotāju atbilžu īpatsvars augstu un zemu sasniegumu klasēs (SK)	
	Augstu SK	Zemu SK
(S40) Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē? Apgalvojuma "Mudināju skolēnus lasīt tekstus ar atšķirīgiem viedokļiem" atbilžu variants "Katru vai gandrīz katru stundu"	21%	19%
(S43) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Atrast tekstā informāciju" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	100%	93%
(S44) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Formulēt izlasītā teksta galvenās idejas" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	97%	90%
(S45) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Paskaidrot vai pamatot savu izpratni par izlasīto ar tekstā atrodamiem argumentiem" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	97%	88%
(S46) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Salīdzināt izlasīto ar personīgo pieredzi" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	95%	94%
(S47) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Salīdzināt izlasīto ar citiem iepriekš lasītiem tekstiem" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	79%	74%
(S48) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Prognozēt turpmākos notikumus tekstā, ko skolēni lasa" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	87%	87%
(S49) Cik bieži jūs uzdevāt skolēniem šādus uzdevumus, lai uzlabotu izpratni par izlasīto vai lasīšanas stratēģiju prasmes? Apgalvojuma "Vispārināt un izdarīt secinājumus, balstoties uz izlasīto" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	88%	90%
(S56) Kad skolēni bija izlasījuši tekstu, cik bieži jūs uzdevāt viņiem veikt šādus uzdevumus? Apgalvojuma "Izpildīt rakstisku kontroldarbu par izlasīto" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	28%	27%
(S57) Kad skolēni bija izlasījuši tekstu, cik bieži jūs uzdevāt viņiem veikt šādus uzdevumus? Apgalvojuma "Sagatavot daudzveidīgu atbildi ar dažādiem līdzekļiem (piem., attēliem, audio ierakstu, tekstiem, video, uzstāšanos)" atbilžu varianti "Katru vai gandrīz katru dienu" un "Vienu vai divas reizes nedēļā"	26%	27%

No apkopotās informācijas redzams, ka vienlīdz liels skolotāju skaits gan no augstu, gan zemu sasniegumu klasēm izpildījuši minētās darbības vienlīdz bieži. Kopumā, neatkarīgi no tā, cik skolotājiem bija atvēlētas oficiālās lasīšanas stundas 68% zemu sasniegumu klašu skolotāji lasītprasmes apguvei veltīja 120 minūtes vai vairāk nedēļā, bet 28% zemu sasniegumu klašu skolotāji šīm aktivitātēm nedēļā veltīja 80 minūtes vai mazāk. Turpretī aptuveni vienāds skaits augstu sasniegumu klašu skolotāju norādījuši, ka šīm aktivitātēm velta 120 un vairāk minūtes nedēļā (48%), gan 80 un mazāk minūšu nedēļā (42%).

No analīzes rezultātiem var secināt, ka skolotāju darbs klasē tiek tiešā veidā pielāgots skolēnu spējām sasniegt mācību mērķus, tāpēc nav pārsteigums, ka zemu sasniegumu klašu skolotāji retāk skolēniem uzdod lasīt apjomīgus tekstus un biežāk piemēro lasāmo saturu skolēna vajadzībām un biežāk sniedz individualizētu atgriezenisko saiti. Zemu sasniegumu klasēs skolēniem, iespējams, trūkst pašvadītas

mācīšanās prasmju, tāpēc augstu sasniegumu klašu skolotāji biežāk var uzdot saviem skolēniem individuālu darbu pēc iepriekš sagatavota plāna. Arī skolotāju sniegtajās atbildēs redzams, ka klases disciplīna, skolēnu kavējumi un nepietiekams uzturs ir traucējošs faktors darbam klasē, tāpēc nav pārsteigums, ka zemu sasniegumu klasēs šīs problēmas sastopamas biežāk nekā augstu. Dziļāka izpēte būtu nepieciešama, lai skaidrotu, kāpēc 7% zemu sasniegumu klašu skolotāju nekad skolēniem nav uzdevuši lasīt informatīva rakstura grāmatas vai mācību grāmatas, kā arī īpašu uzmanību būtu jāpievērš apstāklim, ka tieši zemu sasniegumu klašu skolotāji retāk māca skolēniem atšifrēt skaņas un vārdus, jauno vārdu krājumu un teksta caurlūkošanas stratēģijas kopskata vai atslēgvārdu iegūšanai, kas ir labas lasītprasmes pamatu pamats. Kopumā jāatzīst, ka skolotāji gan augstu, gan zemu sasniegumu klasēs cenšas veicināt skolēnu lasītprasmi atbilstoši metodēm, kuras ir pētījumos atzītas kā lasītprasmi veicinošas, tāpēc galvenās atšķirības skolēnu lasītprasēm, iespējams, vairāk ir saistītas ar skolēna paša, ģimenes un skolas vides faktoriem nevis skolotāja darba metodēm.

PIRLS 2021 Direktoru viedoklis par problēmām skolā

Apkopojot *PIRLS 2021* dalībsskolu direktoru pausto viedokli par mācību procesa kvalitāti ietekmējošo resursu trūkumu jāatzīmē, ka uz mācību materiālu trūkumu norādīja 13% zemu sasniegumu skolu direktoru un 21% augstu sasniegumu skolu direktoru. Uz skolas ēkas un teritorijas trūkumu norādīja 15% zemu sasniegumu un 28% augstu sasniegumu skolu vadītāju, turklāt uz nepietiekamu mācību telpu platību – 17% zemu sasniegumu un 27% augstu sasniegumu skolu direktoru. Uz tehnoloģiju trūkumu skolotāju un skolēnu darbam norādīja aptuveni vienāds gan augstu, gan zemu sasniegumu skolu direktoru īpatsvars – 22%, arī uz bibliotēkas resursu trūkumu norādīja aptuveni vienāds direktoru īpatsvars gan no augstu, gan zemu sasniegumu skolām – 9%.

Nedaudz lielāks direktoru īpatsvars no zemu sasniegumu skolām nekā no augstu sasniegumu skolām norādīja, ka skolēnu kavējumi ir neliela problēma skolā (43%), un klases disciplīnas pārkāpumi ir nozīmīga problēma (12%), pretstatā 38% un 7% augstu sasniegumu skolu direktoriem.

No direktoru aptauju rezultātiem var spriest, ka augstu sasniegumu skolas parasti ir lielas skolas, kurās ir daudz skolēnu, tādējādi dažādu mācību materiālu trūkums pietiekamā daudzumā, skolas teritorijas un telpu trūkums ir biežāka ikdienu lielām skolām. Savukārt tāpēc, ka kavējumi un disciplīnas pārkāpumi tiešā veidā atspoguļojas skolēnu sasniegumos, nav pārsteigums, ka zemu sasniegumu skolu direktori biežāk norāda uz skolēnu kavējumiem kā problēmu.

2.2.3. Lasītprasmes sasniegumu analīze *PISA 2022* pētījumā *PIRLS 2021* pētījuma rezultātu kontekstā

Lai no visiem iespējamajiem faktoriem izdalītu būtiskākos, pētījuma autori veica korelācijas koeficienta aprēķinus lasītprasmes sasniegumiem *PISA* testā un skolēnu atbildēm uz aptaujas jautājumiem, kas apkopoti tabulā 2.9. tabulā.

2.9. tabula.

PISA 2022 lasītprasmes sasniegumu korelācijas koeficienti ar skolēnus raksturojošiem faktoriem

Skolēnu aptaujas jautājumi PISA 2022 pētījumā	Korelācijas koeficients ar lasītprasmes sasniegumiem
Urbanizācija	-0,239*
Skolēna dzimums	-0,166*
Skolas tips	-0,237*
Skolēnu skaits ar atšķirīgu mājas un testa valodu skolā	-0,119*
Sociāli ekonomiskais stāvoklis (SES)	0,363*
Pašvadīta mācīšanās	0,164*
Neatlaidība	0,160*
Vai tev ir nācies palikt uz otru gadu? (5. – 9. klasē)	-0,173*
Vai tu kādreiz esi neapmeklējis(-usi) skolu vairāk nekā trīs mēnešus pēc kārtas? (5. – 9. klase)	-0,226*
Es neapmeklēju skolu bez attaisnojoša iemesla visu dienu	-0,182*
Ierados skolā ar kavēšanos	-0,122*
Cik daudz laika parastā skolas nedēļā tu velti mājasdarbu pildīšanai šajos mācību priekšmetos? Testa valodas mājasdarbi	-0,089*
Cik daudz laika parastā skolas nedēļā tu velti mājasdarbu pildīšanai šajos mācību priekšmetos? Kopējais mājasdarbiem veltītais laiks, ieskaitot augstāk neminētos priekšmetus.	0,159*
Testa valoda man viegli padodas	0,114*
Es vēlos gūt labas sekmes testa valodas stundās	0,231*
Skolotāji manā skolā pret mani izturas ar cieņu	0,184*
Ja es atnāktu ciemos uz skolu pēc trim gadiem, mani skolotāji priecātos mani redzēt	0,187*
Manas skolas skolotāji pret mani izturas draudzīgi	0,176*
Klasē ir troksnis un nekārtība (matemātikas stundās)	-0,132*
Skolotājam(-ai) ilgi jāgaida, kamēr skolēni nomierinās (matemātikas stundās)	-0,174*
Skolēni nevar labi pastrādāt (matemātikas stundās)	-0,116*
Skolēni nesāk darbu ilgu laiku pēc stundas sākuma (matemātikas stundās)	-0,153*
Skolēni, kuri lieto digitālās ierīces (piemēram, viedtālruni, tīmekļa vietnes, lietotnes), novērš citu skolēnu uzmanību	-0,156*

* korelācijas statistiski nozīmīgas

Negatīvs korelācijas koeficients ar:

- urbanizāciju norāda uz to, ka skolēniem, kuri mācās Rīgā un valstspilsētās ir augstāki sasniegumi, nekā skolēniem, kuri mācās novadu pilsētās un laukos;
- dzimumu norāda uz to, ka meitenēm ir augstāki sasniegumi nekā zēniem;
- skolas tipu norāda uz to, ka valsts ģimnāzijās skolēniem ir augstāki sasniegumi, nekā pamatskolās;
- faktoru “Skolēnu skaits ar atšķirīgu mājas un testa valodu skolā” norāda uz to, ka augstāki sasniegumi ir skolēniem, kuri mācās skolās, kurās ir mazāks to skolēnu skaits, kam testa un mājās runātā valodas atšķiras. Šī saistība detalizētāk pētītā 3. nodaļā;

- apgalvojumu par palikšanu uz otru gadu norāda uz to, ka skolēni, kuri nav palikuši uz otru gadu, uzrāda augstākus sasniegumus;
- apgalvojumu par skolas kavējumiem (ilgstošiem, neattaisnotiem vai mācību stundu sākumu kavējumiem) norāda uz augstākiem sasniegumiem tiem skolēniem, kuriem ir mazāk šādu kavējumu;
- mājasdarbiem testa valodā veltīto laiku norāda uz faktu, ka skolēni, kuri mājasdarbiem testa valodā velta ļoti daudz laika, uzrāda zemākus sasniegumus nekā skolēni, kuri tiem velta mazāk laika;
- klasvadības problēmām – troksni klasē, skolotāja nepieciešamību ilgi gaidīt, skolēnu nespēju sākt darbu ilgi pēc stundas sākuma norāda uz to, ka skolēni, kuriem ir jāmacās šādās klasēs, uzrāda zemākus sasniegumus;
- faktoru “Skolēni, kuri lieto digitālās ierīces (piemēram, viedtālruņus, tīmekļa vietnes, lietotnes), novērš citu skolēnu uzmanību” norāda uz nepieciešamību samazināt iespēju skolēniem mācību stundu laikā izmantot privātās ierīces, jo to izmantošana traucē citiem skolēniem mācīties, kas ir saistīts ar zemākiem sasniegumiem.

Pozitīvā korelācija norāda uz tiešu sasniegumu saistību ar atbilstošo faktoru, t.i., palielinoties faktora vērtībai, paaugstinās skolēna sasniegumi (vai otrādi).

Tāpat kā *PIRLS 2021*, arī *PISA 2022* skolēni tika sadalīti četrās vienādās grupās pēc sasniegumiem lasītprasēm. Zemākās kvartiles sasniegumi bija 414 punkti ar standartkļūdu 3,44, bet augstākās kvartiles sasniegumi bija 537 punkti ar standartkļūdu 3,03. Līdzīgi kā *PIRLS*, arī *PISA* zemākajā kvartilē bija vērojama lielāka datu izkliede nekā augstākajā. Agregatējot skolēna sasniegumus skolas¹² līmenī, tika secināts ka skolas vidējie sasniegumi korelē ar skolēna individuālajiem sasniegumiem ar $r = 0,53$, korelācija bija statistiski nozīmīga.

Analizējot zemākās sasniegumu grupas skolēnus, izmantojot aprakstošo statistiku, tika konstatēts, ka:

- no visiem pamatskolu skolēniem aptuveni 39% skolēnu bija zemākajā sasniegumu grupā, bet tikai 15% skolēnu – augstākajā, turpretī valsts ģimnāzijās bija vērojama pretēja iezīme – 43% valsts ģimnāziju skolēnu bija augstāko sasniegumu grupā un tikai 9% - zemākajā;
- būtiskākā atšķirība starp skolēnu īpatsvaru sasniegumu grupās bija vērojama Rīgā un novadu pilsētām un laukiem, kur Rīgā zemākajā sasniegumu grupā bija nepilni 17% skolēnu, bet augstākajā – 36% skolēnu, turpretī novadu pilsētās un lauku teritorijās – zemākajā sasniegumu grupā bija 37% skolēnu, bet augstākajā tikai nepilni 14% skolēnu. No visiem skolēniem, kuri uzrādīja zemākos sasniegumus *PISA* lasītprasmes testā, 58% dzīvoja novadu pilsētās vai laukos. Tiesa, šie rādītāji ir jāvērtē kontekstā ar iepriekšējā punktā minētajiem sasniegumiem, jo novadu mazpilsētās un laukos nav valsts ģimnāziju, turklāt ne visās novadu pilsētās tādas ir. Turpretī ģimnāzijas ir gan Rīgā, gan valstpilsētās, Rīgā pat sešas, bet pa divām tikai

¹² *PISA* pētījuma izlasē tiek iekļauti vai nu visi attiecīgā vecuma skolēni no skolas, ja tā ir maza vai vidēja, vai arī noteikts atbilstošā vecuma skolēnu skaits no skolas, ja tā ir liela.

Jelgavā un Valmierā. Cēsis ir vienīgā novada pilsēta, kurā ir divas valsts ģimnāzijas¹³;

- to skolēnu īpatsvars, kuri uzrādīja zemu sasniegumu, bija būtiski lielāks skolās, kurās skolēnu skaits ar atšķirīgu mājas valodu no testa valodas pārsniedza 20%, t.i., ja skolā to skolēnu skaits, kuru testa un mājas valodas atšķīrās, bija lielāks par 20%, tad šādās skolās 37% skolēnu uzrādīja zemu sasniegumu, bet tikai 17% - augstus;
- zemākajā sasniegumu grupā bija 19% meiteņu un 31% zēnu, savukārt augstākajā sasniegumu grupā – 29% meiteņu un 21% zēnu;
- zemākajā SES grupā bija 40% skolēnu ar zemiem sasniegumiem un 12% skolēnu ar augstiem sasniegumiem, turklāt no visiem skolēniem, kuri bija zemāko sasniegumu grupā, 83% skolēnu atradās divās zemākajās SES kvartilēs;
- zemākajā neatlaidības grupā bija 32% skolēnu ar zemiem sasniegumiem un 18% skolēnu ar augstiem, savukārt augstākajā neatlaidības grupā pretēji – 16% skolēnu ar zemiem sasniegumiem un 35% skolēnu ar augstiem, turklāt no visiem skolēniem, kuri bija zemu sasniegumu grupā, 27% skolēnu norādīja, ka viņi pilnīgi noteikti neturpina iesāktos darbus līdz tie ir pabeigti, pretstatā šādu pašu viedokli pauda tikai 10% augstu sasniegumu skolēnu;
- pašvadītas mācīšanās zemākajā grupā bija līdzvērtīgs skolēnu īpatsvars gan ar augstiem, gan zemiem sasniegumiem, savukārt augstākajā pašvadītas mācīšanās grupā bija tikai nepilni 15% skolēnu ar zemiem sasniegumiem un 38% skolēnu ar augstiem.

Šādi rādītāji *PISA* pētījumā iezīmē līdzīgu ainu kā *PIRLS* – skolēni no zema SES ģimenēm biežāk ir zemu sasniegumu grupā, nekā skolēni no augstas SES grupas, zēni no lauku pamatskolām biežāk ir zemu sasniegumu grupā nekā zēni no pilsētu vidusskolām. To skolēnu īpatsvars, kas mācās vienā skolā ar vairāk nekā 20% skolēnu, kuriem mājās runātā valoda nesakrīt ar testa valodu, un uzrāda augstus sasniegumus, ir zemāks, nekā to skolēnu īpatsvars, kuri mācās klasēs, kur skolēnu īpatsvars ar atšķirīgu mājas un mācību valodu ir mazāks par 10%. Papildus tika apskatīts arī neatlaidības un pašvadītas mācīšanās faktors, kurš netiek mērīts *PIRLS* pētījumā. Pētījumos ir pierādīties, ka neatlaidība un pašvadītas mācīšanās prasmes ir prasmes, kuras skolēni var iemācīties (Xu et al., 2023), kā arī prasmes, kurām ir nozīmīga saistība ar sasniegumiem (Kampmane, 2024; Xu et al., 2023).

2.10. tabulā redzami jautājumi, kuros tika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības starp skolēniem ar augstiem un skolēniem ar zemiem lasītprasmes sasniegumiem.

---

¹³ <https://www.izm.gov.lv/lv/valsts-gimnazijas>

Augstu un zemu sasniegumu grupu atšķirības PISA 2022 konteksta faktoros

Jautājums	Skolēnu īpatsvars sasniegumu grupā (SG)	
	Zemu SG	Augstu SG
(P1) Vai tev ir nācies palikt uz otru gadu? (5. – 9. klase)	5,4%	0,1%
(P2) Vai tu kādreiz esi neapmeklējis(-usi) skolu vairāk nekā trīs mēnešus pēc kārtas? (1. – 9. klase)	7%	2%
(P3) Cik bieži pēdējo divu pilnu nedēļu laikā skolā notika tālāk uzskaitītais? Es neapmeklēju skolu bez attaisnojoša iemesla visu dienu. Atbildes variants "Nevienu reizi"	67%	90%
(P4) Cik daudz laika parastā skolas nedēļā tu velti mājasdarbu pildīšanai šajos mācību priekšmetos? Testa valodas mājasdarbi. Vairāk par 3 stundām un līdz 4 stundām dienā.	60%	12%
(P5) Cik daudz laika parastā skolas nedēļā tu velti mājasdarbu pildīšanai šajos mācību priekšmetos? Kopējais mājasdarbiem veltītais laiks, ieskaitot augstāk neminētos priekšmetus. Vairāk par 2 stundām un līdz 3 stundām dienā	16%	32%
(P6) Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šiem apgalvojumiem? Testa valoda man viegli padodas. Pilnībā piekrītu.	18%	36%
(P7) Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šiem apgalvojumiem? Es vēlos gūt labas sekmes testa valodas stundās. Pilnībā piekrītu.	17%	34%
(P8) Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šiem apgalvojumiem? Skolotāji manā skolā pret mani izturas ar cieņu. Pilnīgi nepiekrītu.	43%	10%
(P9) Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šiem apgalvojumiem? Ja es atnāktu ciemos uz skolu pēc trim gadiem, mani skolotāji priecātos mani redzēt. Pilnīgi nepiekrītu.	47%	7%
(P10) Cik lielā mērā tu piekrīti vai nepiekrīti šiem apgalvojumiem? Manas skolas skolotāji pret mani izturas draudzīgi. Pilnīgi nepiekrītu.	54%	7%
(P11) Cik bieži matemātikas stundās skolā notiek tālāk uzskaitītais? Klasē ir troksnis un nekārtība. Vairumā stundu.	37%	23%
(P12) Cik bieži matemātikas stundās skolā notiek tālāk uzskaitītais? Skolēni, kuri lieto digitālās ierīces (piemēram, viedtālruni, tīmekļa vietnes, lietotnes), novērš citu skolēnu uzmanību. Vairumā stundu.	35%	19%

Lai gan *PIRLS* pētījumā nav jautājuma par palikšanu uz otru gadu, tomēr, analizējot skolēnu vecumu, var pamanīt iespējamu klases atkārtosanos, ja skolas uzsākšanas vecums sakrīt ar klases vidējo vecumu. *PIRLS* pētījumā kopumā vecāki skolēni uzrāda augstākus lasītprasmes rezultātus, taču analizējot klases griezumā redzams, ka vecāki skolēni biežāk ir zemāko sasniegumu grupā (skat. 2.3. tabulu). *PISA* pētījumā no zemu sasniegumu skolēniem aptuveni 5,4% bija palikuši uz otru gadu vismaz vienu reizi 5. – 9. klases posmā (P1), savukārt tikai 0,1% augstu sasniegumu skolēnu arī bija nācies atkārtot mācību gadu. Līdzīga tendence iezīmējas arī kavējumos – gan ilgstošajos, gan īslaicīgajos. *PIRLS* pētījumā skolas kavējumiem ar sasniegumiem redzama negatīva saistība. *PISA* pētījumā aptuveni 7% no visiem zemu sasniegumu skolēniem bija kavējuši skolu vairāk nekā trīs mēnešus pēc kārtas gan 1. – 4. klases posmā, gan 5. – 9. klases posmā (P2), bet no augstu sasniegumu skolēniem šāda veida kavējumi bija tikai 2% skolēnu. Ikdienas neattaisnoto kavējumu (P3) nebija nemaz (jeb iepriekšējo divu nedēļu laikā pirms *PISA* testa dienas skolu neattaisnoti nebija kavējuši nevienu reizi) 67% zemu sasniegumu skolēnu un 90% augstu sasniegumu skolēnu, atsevišķu neattaisnotu stundu kavējumu iepriekšējo divu nedēļu laikā nebija 56% zemu sasniegumu skolēnu un 75% augstu sasniegumu skolēnu, savukārt stundas sākuma kavējumu iepriekšējo divu nedēļu laikā nebija 39% zemu sasniegumu skolēnu un 51% augstu sasniegumu skolēnu.

PIRLS pētījumā skolēniem tika jautāts, cik daudz laika viņi pavada, lasot grāmatas ārpus skolas, un šis faktors bija nozīmīgi saistīts ar lasītprasmes sasniegumiem. *PISA* pētījumā nav šāda jautājuma, tāpēc pētnieki analizēja skolēnu atbildes uz jautājumiem par mājasdarbu pildīšanu. Atbildē, cik daudz laika skolēni pavada, pildot mājasdarbus testa valodā (P4), iezīmējās būtiska atšķirība starp laiku, kuru skolēni norādīja. Līdz aptuveni vienai stunda dienā nebija būtiskas procentuālās atšķirības starp sasniegumu grupām, bet, pieaugot mājasdarbu pildīšanai patērētajam laikam virs stundas, būtiski palielinājās zemo sasniegumu skolēnu īpatsvars. Tā, piemēram, no skolēniem, kuri mājasdarbus testa valodā pildīja no 30min līdz vienai stundai dienā, 22% bija zemu sasniegumu skolēnu un 27% - augstu sasniegumu skolēnu, bet no visiem skolēniem, kuri pildīja mājasdarbus, kuru ilgums pārsniedz trīs stundas, 60% bija zemu sasniegumu skolēni un 12% augstu sasniegumu skolēni. Šāds rezultāts var norādīt uz iemeslu, kāpēc skolēns pieder zemu sasniegumu grupai – iespējams, skolēniem, kuri tik ilgi pilda mājasdarbus un uzrāda tik zemus rezultātus, ir mācīšanās traucējumi vai arī šie skolēni apgūst testa valodu intensīvā režīmā, tādējādi *PISA* testa brīdī vēl nebija spējīgi uzrādīt augstus sasniegumus. Šāds laika sadalījums nebija attiecināms uz mājasdarbiem kopumā (P5), kur aptuveni 26% zemu sasniegumu skolēnu un 11% augstu sasniegumu skolēnu norādīja, ka mājasdarbus pilda vienu vai nevienu dienu nedēļā, turklāt ilgāku laiku mājasdarbu pildīšanai veltīja augstu nevis zemu sasniegumu skolēni. T.i., no visiem skolēniem, kuri mājasdarbus pildīja līdz 30min dienā, 37% bija zemu sasniegumu skolēni, bet 16% – augstu sasniegumu skolēni, savukārt no skolēniem, kuri mājasdarbu pildīšanai dienā atvēlēja vismaz divas stundas, 16% skolēnu piederēja pie zemu sasniegumu grupas, bet 32% – pie augstu sasniegumu grupas.

PIRLS pētījumā tiek analizēta skolēna attieksme pret lasītprasmi (patīk/nepatīk lasīt), kā arī skolēna pašpārliecība par savu lasītprasmi. Tā kā *PISA 2022* galvenā bija matemātikas joma, par lasītprasmi šādu jautājumu nebija. Tāpēc pētnieki analizēja skolēnu atbildes uz jautājumiem, kuri visvairāk līdzinājās *PIRLS* pētījumā ietvertajiem. *PISA 2022* nebija vērojama būtiska atšķirība starp sasniegumu grupām uz apgalvojumu "Testa valoda ir mans mīļākais mācību priekšmets" – 24% zemu sasniegumu skolēnu un 33% procenti augstu sasniegumu skolēnu norādīja, ka pilnība piekrīt šim apgalvojumam. Tai pat laikā *PIRLS 2021* pētījumā apgalvojumam "Man lasīšana šķiet grūtākais priekšmets no visiem" pilnība nepiekrīta 64% augstu sasniegumu grupa skolēnu un 27% zemākās sasniegumu grupa skolēnu. Tāpat *PISA* nebija vērojama būtiska atšķirība arī apgalvojumā "Dažiem cilvēkiem vienkārši nepadodas testa valoda" – 24% zemu sasniegumu skolēnu un 22% augstu sasniegumu skolēnu pilnībā piekrīta šim apgalvojumam, bet *PIRLS 2021* pētījumā apgalvojumam "Man vienkārši nepadodas lasīšana" pilnība piekrīta tikai 2% augstu sasniegumu grupa skolēnu un 17% zemu sasniegumu grupas skolēnu. Pretstatā, būtiska atšķirība bija vērojama *PISA* skolēnu atbildēs uz apgalvojumu "Testa valoda man viegli padodas" (P6) – aptuveni 18% zemu sasniegumu skolēnu un 36% augstu sasniegumu skolēnu šim apgalvojumam pilnībā piekrīta, savukārt pilnībā nepiekrīta 31% zemu sasniegumu skolēnu un 18% augstu sasniegumu skolēnu. *PIRLS 2021* pētījumā apgalvojumam "Man lasīšana padodas viegli" pilnībā apstiprinoši atbildēja 66% augstu sasniegumu skolēnu un 29% skolēnu no zemu sasniegumu grupas, bet pilnībā šim apgalvojumam nepiekrīta 0% augstu

sasniegumu skolēnu un 8% zemu sasniegumu skolēnu. Līdzīga tendence iezīmējās arī *PISA* skolēnu atbildēs uz apgalvojumu “Es vēlos gūt labas sekmes testa valodas stundās” (P7) – 17% zemu sasniegumu skolēnu un 34% augstu sasniegumu skolēnu šim apgalvojumam piekrita pilnībā, savukārt 44% zemu sasniegumu skolēnu un 16% augstu sasniegumu skolēnu šim apgalvojumam pilnībā nepiekrita.

PIRLS 2021 pētījumā skolēniem tika jautāts par sadarbību ar skolotāju, piemēram: “Manu skolotāju ir viegli saprast”, kā arī klasvadību, piemēram: “Skolēni neklausās, ko saka skolotājs” vai “Klasē ir pārāk liels troksnis, lai skolēni varētu labi strādāt”. *PISA* pētījumā arī skolēniem tika vaicāts par sadarbību ar skolotāju un klasvadību, taču, izmantojot citus jautājumus. *PISA* pētījumā būtiska atšķirība iezīmējas tajā, kā skolēni uztver sadarbību ar skolotāju, tā, piemēram, tikai 10% augstu sasniegumu skolēnu apgalvo, ka skolotājs neizturas cieņpilni pret viņiem (P8), bet to pašu apgalvo 43% zemu sasniegumu skolēnu. Arī uz apgalvojumu “Kad skolotājs man jautā, kā man sokas, viņu patiešām interesē mana atbilde” – 41% zemu sasniegumu skolēnu tam pilnībā nepiekrīt, savukārt augstu sasniegumu skolēnu īpatsvars, kurš šim apgalvojumam pilnībā nepiekrīt, ir 16%. Līdzīgs apgalvojums par skolotāju ieinteresētību skolēnu labbūtībā parāda līdzīgus rezultātus – 48% zemu sasniegumu skolēnu uzskata, ka skolotāji nav ieinteresēti viņu labbūtībā, savukārt 12% augstu sasniegumu skolēnu domā tāpat. Būtisku atšķirību iespējams novērot skolēnu viedoklī par apgalvojumu “Ja es atnāktu ciemos uz skolu pēc trim gadiem, mani skolotāji priecātos mani redzēt.” (P9) – tikai 7% augstu sasniegumu skolēnu šim apgalvojumam pilnībā nepiekrīt, turpretī zemu sasniegumu skolēnu īpatsvars ir 47%. Vēl būtiskāka atšķirība starp augstu un zemu sasniegumu skolēniem redzama apgalvojumā “Manas skolas skolotāji pret mani izturas draudzīgi” (P10) – 54% zemu sasniegumu skolēnu šim apgalvojumam pilnībā nepiekrīt, turpretī tikai 7% augstu sasniegumu skolēnu jūtas tāpat. Līdzīgi kā *PIRLS*, arī *PISA* pētījumā saskatāma klasvadības problēmu saistība ar skolēnu zemiem sasniegumiem. 15% zemu sasniegumu skolēni un 21% augstu sasniegumu skolēnu mācās klasēs, kurās skolēni klausās, ko saka skolotājs, tikpat daudz zemu sasniegumu skolēnu mācās klasēs, kurās skolēni nekad neklausās, ko stāsta skolotājs. 37% zemu sasniegumu skolēnu mācās klasēs, kurās ir troksnis un nekārtība (P11), savukārt no augstu sasniegumu skolēniem šādās klasēs mācās 23%. 24% zemu sasniegumu skolēnu vairumā stundu nevar uzsākt darbu vēl ilgi pēc tam, kad stunda ir sākusies, savukārt tikai 13% augstu sasniegumu skolēnu apgalvo to pašu. Gan augstu, gan zemu sasniegumu skolēni norādījuši līdzīgu viedokli par to, ka mobilie telefoni traucē stundās, tomēr 35% zemu sasniegumu skolēnu un 19% augstu sasniegumu skolēnu darbu traucē tas, ka citi klasesbiedri mācību stundu laikā izmanto telefonu (P12).

PISA pētījumā, tāpat kā *PIRLS* pētījumā, tiek analizēta skolēna piederības sajūta skolai un pāridarījumi, tomēr jāatzīst, ka šie faktori tiek mērīti ar atšķirīgiem mērinstrumentiem, tāpēc tiešā veidā nav salīdzināmi. Piederības sajūtas skolā mērinstrumentu apgalvojumi apkopoti 2.11. tabulā.

PIRLS 2021 un PISA 2022 piederības sajūtas skolai mērījuma skalu veidojošie apgalvojumi

PIRLS 2021 apgalvojumi	PISA 2022 apgalvojumi
Man patīk būt skolā	Es skolā jūtos neiederīgs vai atstumts
Skolā es jūtos droši	Es skolā viegli iedraudzējos
Es jūtos piederīgs savai skolai	Es skolā jūtos iederīgs
Skolotāji pret mani izturas taisnīgi	Es skolā jūtos dīvaini un ne savā vietā
Es lepojos, ka mācos šajā skolā	Man liekas, ka es patīku citiem skolēniem
Man šajā skolā ir draugi	Es skolā jūtos vientuļš

Salīdzinot skolēnu atbildes uz *PIRLS 2021* apgalvojumu “Es jūtos piederīgs savai skolai” un *PISA 2022* apgalvojumu “Es skolā jūtos neiederīgs vai atstumts” un “Es skolā jūtos iederīgs”, iespējams konstatēt, ka:

- pamatskolā korelācija starp apgalvojumu “Es skolā jūtos neiederīgs vai atstumts” un lasītprasmes sasniegumiem bija statistiski nozīmīga ar korelācijas koeficientu $-0,14$, kas nozīmē, ka, pieaugot sasniegumiem, samazinājās skolēnu sajūta, ka viņi skolā jūtas neiederīgi;
- pamatskolā no visiem skolēniem, kuri pilnībā piekrita apgalvojumam, ka viņi jūtas neiederīgi, 50% skolēnu bija no zemākās sasniegumu grupas, bet tikai 10% – no augstākās, savukārt no pamatskolas skolēniem, kuri pilnībā nepiekrita, ka jūtas skolā iederīgi, 34% skolēnu bija no zemākās sasniegumu grupas, bet 15% – no augstākās;
- sākumskolā korelācija starp apgalvojumu “Es jūtos piederīgs savai skolai” un lasīšanas sasniegumiem bija statistiski nozīmīga un korelācijas koeficienta vērtība bija $0,11$, kas nozīmē, ka sasniegumu pieaugums un piederības sajūtas skolai pieaugums ir lineāri saistīti;
- sākumskolā bija vērojama līdzīga tendence, kur aptuveni 34% skolēnu no zemākās sasniegumu grupas pilnībā nepiekrita, ka justos piederīgi savai skolai, savukārt līdzīgu atbildi sniedza 14% augstākās sasniegumu grupas skolēnu.

PIRLS piederības sajūtas skolai skalā ir iekļauts arī jautājums par drošības sajūtu, kas *PISA* pētījumā izdalīts atsevišķā drošības sajūtas skalā un formulēts šādi: “Es skolā jūtos droši (piemēram, gaitenā, kafejnīcā, tualetē)” un “Es savā klasē jūtos droši”. Analizējot skolēnu atbildes uz šiem jautājumiem, iespējams konstatēt, ka:

- sākumskolā 37% zemu sasniegumu skolēnu un 14% augstu sasniegumu skolēnu apgalvojumam, ka jūtas skolā droši pilnībā nepiekrita;
- pamatskolā 51% skolēnu no zemu sasniegumu grupas un 11% skolēnu no augstu sasniegumu grupas pilnībā nepiekrita tam, ka jūtas droši savā klasē, un 45% zemu sasniegumu skolēnu un 15% augstu sasniegumu skolēnu arī pilnībā nepiekrita, ka jūtas droši savā skolā.

Analizējot kopīgo un atšķirīgo *PIRLS* un *PISA* pāridarījumu skalā, mērīinstrumentos iekļautie apgalvojumi ir apkopoti 2.12. tabulā.

PIRLS 2021 un PISA 2022 pāridarījumu mērījuma skalu veidojošie apgalvojumi

PIRLS 2021 apgalvojumi	PISA 2022 apgalvojumi
Nepieņēma mani rotaļās vai citās aktivitātēs	Citi skolēni apzināti nav mani iesaistījuši savās aktivitātēs
Izsmēja vai apsaukāja mani	Citi skolēni ir mani izsmējuši
Draudēja man	Citi skolēni man ir draudējuši
Man kaut ko nozaga	Citi skolēni ir atņēmuši vai salauzuši man piederošās lietas
Tišām sabojāja kādu no manām mantām	
Iesita vai nodarīja man sāpes (<i>piemēram, pagrūda, iesita, iespēra</i>)	Citi skolēni man apzināti ir iesituši vai grūstījuši
Izplatīja melus par mani	Citi skolēni par mani izplata sliktas baumas
Piespieda mani darīt to, ko es negribēju	Es skolā kāvos
Sūtīja man nejaukas vai aizvainojošas vēstules internetā	Es negāju uz skolu un paliku mājās, jo nejutos droši
Izplatīja apkaunojošu vai aizvainojošu informāciju par mani internetā	Es skolā kādam citam skolēnam iedevu naudu, jo man draudēja

Gan *PIRLS* pētījumā, gan *PISA* pētījumā skolēni apgalvojumus novērtēja četru punktu Likerta tipa skalā ar šādām vērtībām: “Nekad vai gandrīz nekad”, “Dažas reizes gadā”, “Dažas reizes mēnesī”, “Vienreiz nedēļā vai biežāk”. Gan *PIRLS*, gan *PISA* pētījumā pāridarījumu skalai konstatēta statistiski nozīmīga korelācija ar lasītprasmes sasniegumiem, t.i., *PIRLS 2021* pētījuma kopējais korelācijas koeficients bija -0,23, zemāko sasniegumu grupai korelācijas koeficients bija -0,19, bet augstāko sasniegumu grupai $r=-0,1$. Savukārt *PISA* pētījumā kopējā korelācija pāridarījumiem ar sasniegumiem bija -0,19, kas nozīmē, ka, paaugstinoties sasniegumiem, samazinājās pāridarījumi, bet, analizējot atsevišķi – zemāko sasniegumu grupai $r=-0,15$, bet augstāko sasniegumu grupai $r=-0,08$. Tādējādi tieši skolēni, kuriem ir zemāki sasniegumi, ne tikai biežāk cieta no pāridarījumiem, bet šie pāridarījumi bija ciešāk saistīti ar sasniegumiem.

Analizējot pirmos sešus 2.11. tabulā uzskaitītos pāridarījumu veidus *PIRLS* pētījumā un pirmos piecus pāridarījumu veidus *PISA* pētījumā, var uzskatīt, ka tie ir visai līdzīgi, tāpēc šī pētījuma analīzes nolūkiem tika izveidota pielāgotā pāridarījumu skala. Apkopojot aprakstošās statistikas datus *PISA* pētījumā varēja secināt, ka no visiem zemu sasniegumu skolēniem aptuveni 58% skolēnu bija starp tiem, kuri cieta no vienaudžu pāridarījumiem vismaz vienu reizi nedēļā, bet *PIRLS* pētījumā varēja secināt, ka šādu skolēnu īpatsvars zemu sasniegumu grupā bija 44%.

Izmantojot apkopojumu par *PISA* pētījumā konstatētajām augstu un zemu sasniegumu skolēna pazīmēm, *DALLE-3* ģenerēja šādus portretus (skat. 2.5. att.). Pa kreisi redzams tipisks skolēns ar augstiem sasniegumiem lasītprasmē, pa labi – tipisks skolēns ar zemiem sasniegumiem.

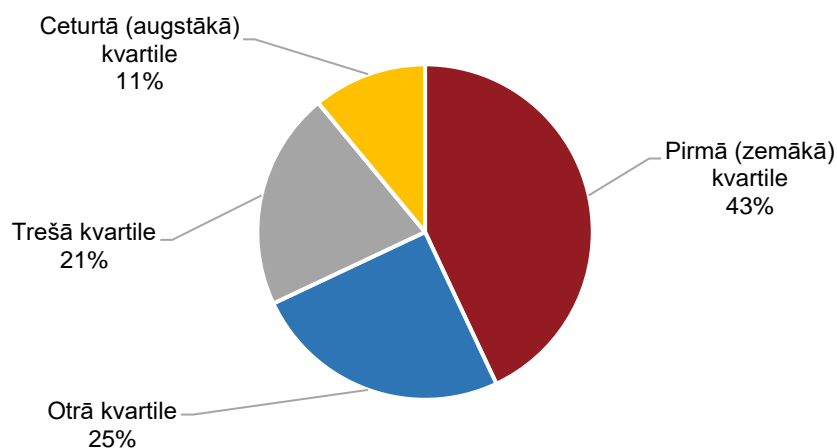

2.5. attēls.

Mākslīgā intelekta ģenerēti portreti PISA 2022 augstu un zemu lasītprasmes sasniegumu skolēniem

Tā kā no iepriekš apskatītajiem faktoriem *PISA* pētījumā visciešāk ar lasītprasmes sasniegumiem bija saistīti tādi faktori, kurus skolēns nevar mainīt – SES, urbanizācija un dzimums, pētnieki pieņēma lēmumu detalizētāk analizēt tikai tos skolēnus, kuri atbilst šādiem nosacījumiem: skolēns ir zēns, kura SES ir divās zemākajās kvartilēs, kurš mācās novada pilsētas vai lauku skolā. Tikai 11% skolēnu, kas atbilda šim nosacījumam atradās augstu sasniegumu grupā, bet 43% skolēnu atradās zemu sasniegumu grupā (skat. 2.6. att.).

2.6. attēls.

Zema SES zēnu, kuri dzīvo novadu pilsētās un laukos, īpatsvars PISA 2022 sasniegumu kvartilēs

Analizējot detalizēti 2.10. tabulā uzskaitītos lasīšanas sasniegumus ietekmējošos faktorus, kā arī papildinot ar vairākiem citiem, var secināt, ka starp augstu un zemu sasniegumu skolēniem šajā grupā ir krāsas atšķirības:

- 19% zemu sasniegumu skolēnu un 3% augstu sasniegumu skolēnu nepiekrīt tam, ka vienmēr pabeidz to, ko iesāk;

- 38% zemu sasniegumu skolēnu un 12% augstu sasniegumu skolēnu nepiekrīt tam, ka pabeidz pildīt uzdevumus pat tad, ja tie kļūst grūtāki, nekā viņi domājuši;
- 31% zemu sasniegumu skolēnu un 9% augstu sasniegumu skolēnu nepiekrīt tam, ka pabeidz iesākto darbu, pat ja tas kļūst garlaicīgs;
- 32% zemu sasniegumu skolēnu un 2% augstu sasniegumu skolēnu nepiekrīt tam, ka pieliek papildu pūles, ja darbs kļūst sarežģīts;
- 27% zemu sasniegumu skolēnu un 4% augstu sasniegumu skolēnu nepiekrīt tam, ka strādā pie uzdevuma, līdz tas ir pabeigts;
- 33% zemu sasniegumu skolēnu un 8% augstu sasniegumu skolēnu pieder pie zemākās neatlaidības grupas kvartiles, t.i., viņi gandrīz nekad vai nekad nav neatlaidīgi;
- 51% zemu sasniegumu skolēnu un 5% augstu sasniegumu skolēnu norādīja, ka ģimenes locekļi ar viņiem vienkārši tāpat aprunājas divas reizes mēnesī vai pat retāk, turklāt 20% no zemu sasniegumu skolēniem norādīja, ka tas nenotiek nekad vai gandrīz nekad;
- 53% zemu sasniegumu skolēnu un 20% augstu sasniegumu skolēnu norādīja, ka ģimenes locekļi interesējas par viņu sekmēm divas reizes mēnesī vai retāk, turklāt 32% zemu sasniegumu skolēnu un 0% augstu sasniegumu skolēnu tas notiek retāk divas reizes gadā vai pat retāk;
- 12% zemu sasniegumu skolēnu un 2% augstu sasniegumu skolēnu iepriekšējā mēneša laikā vismaz vienu reizi nedēļā nebija paēduši, jo ģimenei nebija pietiekami daudz naudas, lai nopirktu pārtiku;
- 30% zemu sasniegumu skolēnu un 17% augstu sasniegumu skolēnu norādīja, ka pilda mājasdarbus pēc skolas tikai vienu dienu nedēļā vai retāk, savukārt 32% zemu sasniegumu skolēnu un 18% augstu sasniegumu skolēnu norādīja, ka to dara katru dienu pirms skolas;
- 42% zemu sasniegumu skolēnu un 21% augstu sasniegumu skolēnu norāda, ka mājasdarbiem kopumā velta līdz 30 min dienā;
- 14% zemu sasniegumu skolēnu un 8% augstu sasniegumu skolēnu norāda, ka testa valodas mājasdarbiem dienā velta vairāk nekā vienu stundu;
- 16% zemu sasniegumu skolēnu neapmeklēja skolu tāpēc, ka skolā jutās nedroši, bet augstu sasniegumu skolēnu grupā šādu skolēnu nebija neviena;
- 44% zemu sasniegumu skolēnu un 15% augstu sasniegumu skolēnu neattaisnoti kavēja mācību stundas vismaz vienu reizi iepriekšējo divu nedēļu laikā;
- 30% zemu sasniegumu skolēnu un 17% augstu sasniegumu skolēni neattaisnoti vismaz vienu reizi iepriekšējo divu nedēļu laikā kavēja veselu skolas dienu;
- 31% zemu sasniegumu skolēnu un 7% augstu sasniegumu skolēnu skolā pēdējo 12 mēnešu laikā vairākas reizes ir kāvušies;
- 34% zemu sasniegumu skolēnu un 23% augstu sasniegumu skolēnu skolā kāds ir pagrūdis vai fiziski aizskāris vairākas reizes mēnesī pēdējo 12 mēnešu laikā;
- 41% zemu sasniegumu skolēnu un 25% augstu sasniegumu skolēnu skolā ir piedzīvojuši ģirgāšanos vairākas reizes mēnesī pēdējo 12 mēnešu laikā;

- 32% zemu sasniegumu skolēnu un 18% augstu sasniegumu skolēnu skolā jūtas dīvaini un ne savā vietā;
- 17% zemu sasniegumu skolēnu un 3% augstu sasniegumu skolēni skolā jūtas neiederīgi un atstumti;
- 36% zemu sasniegumu skolēnu un 21% augstu sasniegumu skolēni norādījuši, ka klasē ir troksnis un nekārtība lielākajā daļā mācību stundu;
- 25% zemu sasniegumu skolēnu un 5% augstu sasniegumus skolēnu nepiekrīt vai pilnībā nepiekrīt, ka skolotāji pret viņiem izturas draudzīgi;
- 43% zemu sasniegumu skolēnu un 16% augstu sasniegumu skolēnu uzskata, ka skolotāji nepriecātos redzēt viņus skolā pēc trīs gadiem;
- 21% zemu sasniegumu skolēnu un 12% augstu sasniegumu skolēnu nepiekrīt tam, ka skolotāji izturas pret viņiem ar cieņu;
- 20% zemu sasniegumu skolēnu un 8% augstu sasniegumu skolēnu nevēlas gūt labas sekmes testa valodā;
- 8% zemu sasniegumu skolēnu un 1% augstu sasniegumu skolēnu bija atkārtoti mācījušies vienā un tajā pašā klasē 5. – 9. klases posmā;
- 5% zemu sasniegumu un 11% augstu sasniegumu skolēnu mācījās valsts ģimnāzijā, savukārt pamatskolā mācījās attiecīgi – 37% zemu sasniegumu un 27% augstu sasniegumu skolēnu;
- 52% zemu sasniegumu skolēnu mācījās novadu pilsētu skolās, savukārt 43% augstu sasniegumu skolēnu – lauku skolās;
- 24% zemu sasniegumu skolēnu un 17% augstu sasniegumu skolēnu mācījās skolās, kur tādu skolēnu skaits, kuriem mājas valoda atšķiras no testa valodas, pārsniedza 20%.

No analizētajiem faktoriem var izcelt skolēna paša neatlaidības faktoru un skolas vides faktoros – pāridarījumus no vienaudžiem un vienaldzību no pieaugušajiem. Autori uzskata, ka tad, ja skolēniem jau no agras bērnībā mācītu būt neatlaidīgiem, viņiem varētu būt lielākas iespējas gūt augstākus mācību sasniegumus. Tāpat autori uzskata, ka, padarot skolas vidi pieņemamo arī zemu sasniegumu skolēniem, piemēram, iesaistot viņus dažādās skolas aktivitātēs, ļaujot arī viņiem parādīt savus talantus, atrodot iespēju arī par viņiem pateikt kaut ko labu, varētu samazināt skolas kavējumu skaitu un skolēnu sajūtu, ka viņi nevienam nav vajadzīgi.

Tika izveidots loģistiskās regresijas modelis 2.13. tabulā uzskaitītajiem *PISA* pētījuma faktoriem, lai analizētu to ietekmi uz zema SES skolēniem, kuri dzīvo novadu pilsētā vai laukos (skat. 2.13. tabulu). Šis modelis skolēna piederību zemu sasniegumu grupai pareizi prognozēja 75% gadījumu un augstu sasniegumu grupai – 62% gadījumu, tādējādi modelis kopumā spēja pareizi prognozēt skolēna piederību sasniegumu grupai ar 69% gadījumu.

2.13. tabula.

Loģistiskās regresijas modelis zema SES zēnu, kuri dzīvo novadu pilsētās vai laukos, piederības pie augstas vai zemas sasniegumu grupas modelēšanai PISA 2022 pētījuma datos

PISA 2022 faktors	B	SK	SN (p)	Exp(B)
Neatlaidība	0,335	0,07	<,001	1,40
Pāridarījumi	-0,471	0,053	<,001	0,63
Skolotāja – skolēna savstarpējo attiecību kvalitāte	0,308	0,058	<,001	1,36
Neattaisnoti skolas kavējumi visu dienu	-0,702	0,111	<,001	0,50
Vēlēšanās gūt labus sasniegumus testa valodā	0,476	0,076	<,001	1,6
Kopējais mājasdarbiem veltītais laiks	0,094	0,039	0,017	1,10
Modeļa konstante	-1,444	0,261	<,001	0,24

B – nestandartizētais regresijas koeficients

SK – standartkļūda

SN(p) – statistiskā nozīmība ar 95% ticamību

Exp(B) – varbūtības rādītājs

Visi modelī ietvertie faktori bija statistiski nozīmīgi. Negatīva nestandartizētā regresijas koeficienta (beta) vērtība un varbūtības rādītāja $Exp(B)$ vērtība, kas mazāka par vienu, raksturo skolēna piederību zemu sasniegumu grupai. Tāpat kā *PIRLS*, arī *PISA* dati liecina, ka, palielinoties pāridarījumu biežumam, samazinās skolēna iespēja nokļūt augstu sasniegumu grupā. *PISA* pētījumā uz šo apstākli norāda arī kavējumi – palielinoties kavējumiem, palielinās skolēna iespēja nokļūt (palikt) zemu sasniegumu grupā. Tāpat kā *PIRLS*, arī *PISA* pozitīvā nestandartizētā koeficienta *beta* vērtība un varbūtības rādītāja $Exp(B)$ vērtība, kas lielāka par 1, skolēnu – skolotāju savstarpējo attiecību kvalitātes skalai norāda, ka, uzlabojoties attiecībām, palielinās skolēna iespēja nokļūt augstu sasniegumu grupā. *PISA* pētījumā uz šo apstākli norāda arī skolēna vēlme gūt augstus sasniegumus testa valodā un kopējais mājasdarbiem veltītais laiks. Ja skolēnam šo faktoru vērtības pieaug, palielinās viņa iespējas nokļūt augstu sasniegumu grupā.

Apkopojot analīzes rezultātus, var secināt, ka zema SES zēna sasniegumu grupas maiņa ir ietekmējama pedagoģiskā ceļā – mācot neatlaidību, uzlabojot skolas vidi, tostarp skolotāja – skolēna attiecības, un mudinot skolēnus vēlēties gūt augstus sasniegumus, šie skolēni tādus var arī sasniegt.

3. MĀCĪBU VALODAS UN SKOLĒNA MĀJĀS RUNĀTĀS VALODA SAISTĪBA AR SASNIEGUMIEM UN CITIEM KONTEKSTA FAKTORIEM *PIRLS 2021 UN PISA 2022 PĒTĪJUMOS*

3.1. Situācijas raksturojums

Eiropas komisijas veiktajā pētījumā redzams, ka pēdējo 10 gadu laikā būtiski pieaudzis to personu skaits, kuras ieceļo Eiropas Savienībā (ES) no trešajām valstīm, kā arī to personu skaits, kuras maina dzīvesvietu ES ietvaros.¹⁴ Vecākiem, mainot mītnes zemi, arī skolēni neizbēgami nonāk sev jaunā vidē, kura bieži ir saistīta ar citu, iespējams, maz zināmu valodu. Ar izglītības sasniegumiem saistītos pētījumos, kā viens no sasniegumus būtiski ietekmējošajiem faktoriem uzreiz aiz sociāli ekonomiskā stāvokļa un nepietiekošas piekļuves izglītībai, tiek minēta valoda, kādā skolēni runā ārpus izglītības iestādes jeb skolēna mājas valoda, īpaši, ja tiek mērīti sasniegumi lasītprasmē un sasniegumi valodā, kurā skolēns mācās (Nag et al., 2019; Nag et al., 2024) jeb mācību valodā. Līdzīgus rezultātus iespējams iegūt, analizējot starptautisko pētījumu datus – tajos iezīmējas tendence, ka skolēni, kuri mājās nerunā mācību valodā, lielā daļā dalībvalstu uzrāda vidēji zemākus sasniegumus, nekā skolēni, kuri mājās runā mācību valodā (Bergbauer et al., 2016; Olaug, 2021)¹⁵.

Literatūrā, analizējot skolēnu sasniegumus, kuru mājās runātā valoda nesakrīt ar mācību valodu, bieži tiek aplūkoti ieceļotāji, kuri koncentrējas lielās pilsētu skolās, kurām raksturīgs augsts pedagogu mainības procents, minimāli mācību resursi un skolēniem nepiemērots mācību saturs (Bal & Perzigian, 2013). Lielākoties šie pētījumi gan ir veikti tikai vienu reizi vienā laika momentā, neparādot longitūdinālu saistību un skolēnu izaugsmi. Šie pētījumi akcentē, ka skolēniem, kuriem mājas valoda nesakrīt ar mācību valodu, akadēmiskie sasniegumi ir zemāki. Jāatzīmē, ka neatņemamu ieguldījumu skolēnu akadēmisko sasniegumu izaugsmē sniedz vecāku izglītība un iesaiste skolēnu izglītībā, kā arī valoda, kādā skolēna vecākie brāļi un māsas sarunājas mājās savā starpā. Tiek uzskatīts, ka valoda, kurā vienas ģimenes bērni sarunājas savā starpā, ietekmē viņu sasniegumus mācību valodā vairāk nekā valoda, kurā bērni sarunājas ar vecākiem (Duncan & Paradis, 2020). Lai arī tiek uzskatīts, ka tādi lasītprasmes rādītāji kā vārdu krājums, lasīšanas ātrums un pareizība vienā valodā praktiski neietekmē sasniegumus otrā (Pradis et al., 2020), ja vien tās nav lingvistiski līdzīgas (Bergbauer et

---

¹⁴ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/statistics-migration-europe_en?wt-search=yes#people-living-in-the-eu-in-2023 un https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/increasing-significance-migration/migration-worldwide_en

¹⁵ Izņēmums ir, ja skolēni mācās angļu valodā ārpus Lielbritānijas, kas, iespējams, saistīts ar augstu ģimenes sociāli ekonomisko stāvokli un piekļuvi privileģētākai izglītībai, kas tiek realizēta angļu valodā.

al., 2016), mājās veidotie lasīšanas paradumi un lasītprasmes izaugsmi veicinoša vide nodrošina, ka valodu nesakrītība ir mazāks traucēklis sasniegumu gūšanai (Jordan et al., 2000; Xu et al., 2017). Tāpēc, ka valodas prasme ir būtiskākais priekšnosacījums lasītprasmei, kā arī tāpēc, ka lasītprasme tekstpratības kontekstā tiek uzskatīta par vienu no prasmēm, kas nozīmīgi ietekmē skolēna iespējas gūt akadēmiskus sasniegumus (Mol & Bus, 2011), “mājas” un mācību valodām nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību.

Lai gan Latvijā nav vērojams tik būtisks ieceļotāju skaita pieaugums, lai tas spētu “satricināt” esošo izglītības sistēmu un būtiski ietekmēt vidējos sasniegumu rādītājus valstī, tomēr, salīdzinot *PIRLS* 2016. gada un 2021. gada rezultātus, var konstatēt, ka par 10 punktiem palielinājusies vidējo sasniegumu starpība starp skolēniem, kas mājās runā mācību valodā, un skolēniem, kas mājās nerunā mācību valodā (2016. gadā sasniegumu atšķirība starp šīm grupām bija 21 punkts, bet 2021. gadā – 31 punkts). Līdz ar programmas *Vienota skola* ieviešanu, Latvijā varētu būt pieaudzis to skolēnu skaits, kuru mājas valoda nesaskan ar mācību valodu, tādējādi radot potenciālas sasniegumu izmaiņas pirmajos programmas īstenošanas gados. Lai gan pētījumos atklāts, ka lielākā sasniegumu starpība vērojama sākumskolas vecuma skolēniem vai skolēniem, kas ieradušies valstī nesen, turpinot izglītību mācību valodā un mājās turpinot runāt mājas valodā, līdz pamatskolas beigām sasniegumu atšķirības, kas varētu būt saistītas ar valodas nesakrītību, pazūd (Kim et al., 2020; Palacis & Kibler, 2016; Pham & Tipton, 2018), tomēr Latvijā *PISA 2022* pētījums atklāj, ka sasniegumu starpība starp šiem skolēniem 9. klasē ir 39 punkti, salīdzinot ar skolēniem, kuriem mājas un mācību valodas sakrīt, bet Lietuvā šī sasniegumu starpība ir 61 punkts. Tiesa, jāņem vērā arī pētījumi, kuri analizē cilvēka kognitīvās spējas apgūt jaunu valodu (Qureshi, 2016), tādējādi, jo lielākā vecumā skolēns pirmo reizi sastopas ar sev jaunu valodu, jo sarežģītāk viņam ir šo valodu apgūt tādā līmenī, kas līdzinās dzimtajai valodai.

3.1.1. Mācību un mājas valoda *PIRLS 2021* pētījumā

Lai noskaidrotu skolēnu procentuālo sadalījumu pa valodām, kuras tiek izmantotas mājās, tika analizēta *PIRLS 2021* direktoru, dzimtās¹⁶ valodas/literatūras skolotāju, skolēnu un vecāku aptauja. Tā kā *PIRLS 2021* direktoru aptaujā to skolu direktori, kurās mācības notika tikai krievu valodā, un skolēni *PIRLS* testu aizpildīja krieviski, nebija snieguši atbildi uz jautājumu: “Apmēram cik procentiem skolēnu jūsu skolā *PIRLS* pētījuma testa valoda ir dzimtā valoda?”, šis skaits tika iegūts, izmantojot skolēnu un viņu vecāku sniegtās atbildes skolēnu un vecāku aptaujās. Uz jautājumu “Cik bieži tu mājās runā *PIRLS* testa valodā?” gan skolēni par sevi, gan arī vecāki par skolēniem sniedza vienu no šādām četrām atbildēm: vienmēr runāju, gandrīz vienmēr runāju, dažreiz runāju un nekad nerunāju. Gadījumā, ja skolēna atbilde atšķīrās no vecāka atbildes, piemēram, skolēns norādīja, ka vienmēr mājās runā mācību valodā, bet vecāks norādīja, ka mācību valodā runā bieži, tika ņemta vērā skolēna norādītā atbilde. Gadījumos, kad skolēns atbildi nebija norādījis, tika ņemta vērā vecāka sniegtā atbilde.

¹⁶ Ar dzimto valodu šeit tiek saprasta *PIRLS* testa valoda – latviešu vai krievu.

Tā kā *PIRLS 2021* pētījumā Latvijā bija divas testa valodas – latviešu un krievu, analīzes nolūkos tika pieņemts lēmums visus skolēnus iedalīt trijās grupās:

- 1) skolēni, kuri vienmēr vai gandrīz vienmēr runā latviešu valodā (šie skolēni *PIRLS* testu pildīja latviski),
- 2) skolēni, kuri vienmēr vai gandrīz vienmēr runā krievu valodā (šie skolēni *PIRLS* testu pildīja krieviski) un
- 3) skolēni, kuru mājas valodu nav iespējams noteikt, jo *PIRLS* testa valodā viņi mājās runāja reti vai nekad.

Tātad gadījumos, kad latviešu valoda bija skolēna mācību un “mājas” valoda, skolēns tika ieskaitīts pirmajā grupā, gadījumos, kad krievu valoda bija skolēna mācību un “mājas” valoda, skolēns tika ieskaitīts otrajā grupā. Gadījumos, kad skolēns mācību valodā mājās runāja reti vai nekad, kā arī gadījumos, kad nedz skolēns, nedz vecāks nebija uz jautājumu atbildējis, skolēns tika ieskaitīts trešajā grupā, kur nav iespējams noteikt skolēna mājas valodu.

PIRLS 2021 pētījumā tika iegūts šāds respondentu sadalījums pēc valodu lietojuma (skat. 3.1. tabulu).

3.1. tabula.

PIRLS 2021 dalībnieku relatīvais sadalījums pa mājas valodām atkarībā no PIRLS 2021 mācību valodas pēc skolēnu un vecāku aptauju datiem

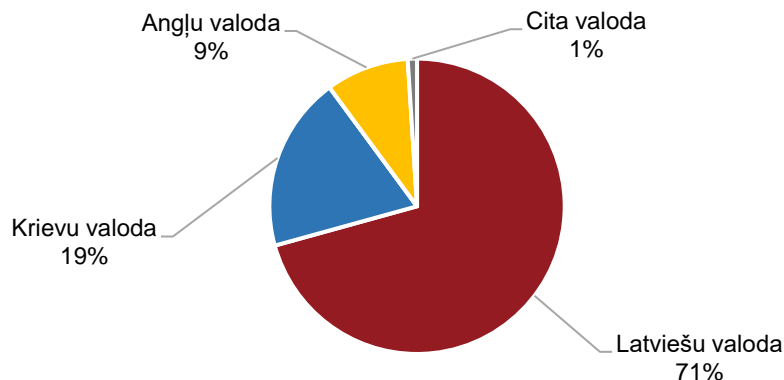
Mācību valoda (testa valoda)	Mājas valoda	Īpatsvars
Latviešu (latviešu)	Mājās runā latviski vienmēr vai gandrīz vienmēr	82%
	Skolēna mājas valodu nav iespējams noteikt	18%
Bilingvāli (latviešu)	Mājās runā latviski vienmēr vai gandrīz vienmēr	67%
	Skolēna mājas valodu nav iespējams noteikt	33%
Bilingvāli (krievu)	Mājās runā krieviski vienmēr vai gandrīz vienmēr	93%
	Skolēna mājas valodu nav iespējams noteikt	7%
Krievu (krievu)	Mājās runā krieviski vienmēr vai gandrīz vienmēr	95%
	Skolēna mājas valodu nav iespējams noteikt	5%

Kā redzams 3.1. tabulā, gandrīz visi skolēni (vairāk nekā 90% gadījumu), kuru klase *PIRLS* testu pildīja krievu valodā, mājās runāja krieviski, savukārt, skolēni, kuru klase testu pildīja latviešu valodā, retāk runāja latviski mājās, tomēr redzama iezīme, ka testa valoda ir arī mājas valoda lielākajai daļai skolēnu, izņemot gadījumu, kad skolēns mācījās skolā, kura īstenoja gan latviešu, gan mazākumtautību programmas, un skolēna klase *PIRLS* testu pildīja latviešu valodā. Šajā gadījumā tikai nepilniem 70% skolēnu latviešu valoda bija arī mājas valoda. Kopumā vairāk nekā puse *PIRLS 2021* pētījuma dalībnieku, kuri testu pildīja latviešu valodā, mājās runāja latviešu valodā. No visiem skolēniem, kuri testu pildīja latviešu valodā (skolas ar latviešu mācību valodu un skolas, kurās bija klases, kuras īstenoja abas programmas – gan latviešu, gan mazākumtautību), 18% skolēnu nebija iespējams noteikt valodu, kurā viņi runā mājās, savukārt no skolēniem, kuri testu pildīja krievu valodā (mazākumtautību skolas ar krievu valodas mācību programmu), tikai 5% nebija iespējams noteikt viņu mājas valodu. Kopējais skolēnu īpatsvars, kuriem nebija iespējams noteikt mājas valodu *PIRLS 2021* testā, bija 15%.

Papildus par skolēnu valodu dažādību var spriest, izmantojot vecāku aptaujas jautājumu: “Kādā valodā jūsu bērns runāja, pirms sāka apmeklēt skolu?”. Atbilžu apkopojums redzams 3.1. un 3.2. attēlos.

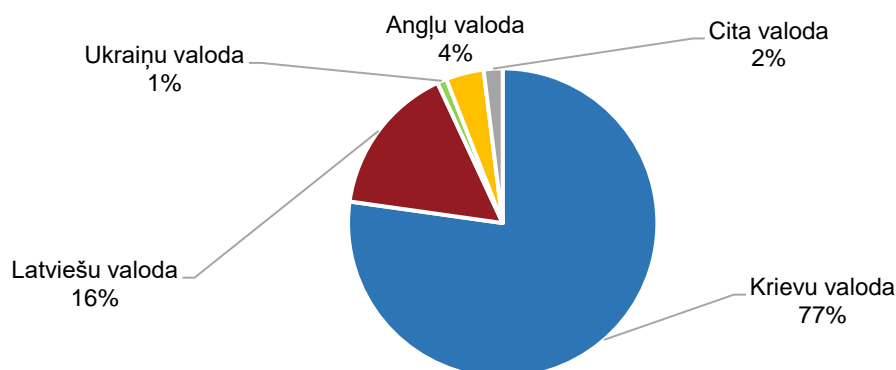
Skolēnu, kuri *PIRLS 2021* pētījuma testu pildīja latviski, mājās runātās valodas

3.1. attēls.

PIRLS 2021 skolēnu, kuri testu pildīja latviski, mājās runāto valodu īpatsvars

Skolēnu, kuri *PIRLS 2021* pētījuma testu pildīja krieviski, mājās runātās valodas

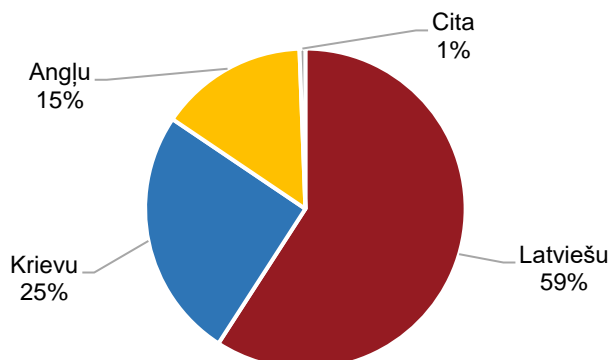
3.2. attēls.

PIRLS 2021 skolēnu, kuri testu pildīja krieviski, mājās runāto valodu īpatsvars

Abās diagrammas 3.1. un 3.2. attēlos redzams skolēnu īpatsvars katrā no *PIRLS* testa valodām. Tā kā viens skolēns, kurš testu kārtoja, piemēram, latviešu valodā, pirmsskolā varēja prast runāt gan latviski, gan krieviski, bērns varēja būt ieskaitīts abās valodu kategorijās. 3.1. attēlā redzama līdzīga situācija kā 3.1. tabulā – no skolēniem, kuri testu pildīja krieviski, 78% skolēnu pirmsskolā arī runāja krievu valodā, bet 16% no šiem skolēniem pirmsskolā runāja tikai vai arī latviešu valodā. Papildus tam, skolēni, kuri *PIRLS* testu pildīja krievu valodā, pirmsskolā ukraiņu valodā runāja aptuveni 1%, angļu valodā – aptuveni 4% un citā valodā – aptuveni 2% skolēnu. No skolēniem, kuri testu pildīja latviešu valodā, 70% runāja latviski arī pirmsskolā, savukārt 19% runāja tikai vai arī krievu valodā, 9% angļu valodā un 1% – citā valodā. Tādējādi arī šajā griezumā dati atspoguļo, ka skolēna mācību valoda lielākoties sakrīt ar skolēna mājas valodu.

Vecāku aptaujā jautājums: “Vai bērna vecāki/aizbildņi sarunājas ar bērnu šādās valodās?” ir vēl viens jautājums, kas ļauj spriest par valodu lietojumu mājās. Vecāku sniegtās atbildes sadalījumā pa *PIRLS* testa valodām apkopotas 3.3. un 3.4. attēlos.

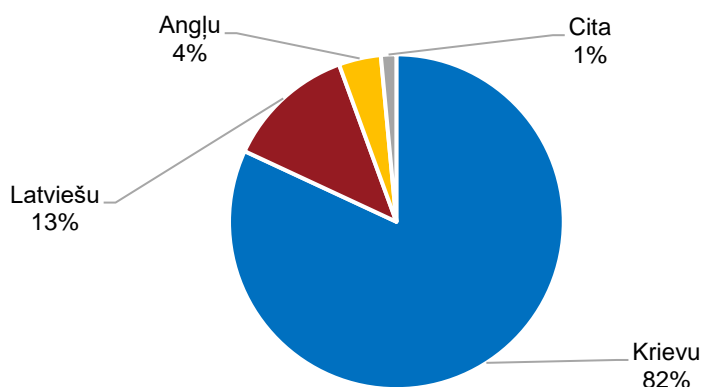
Vecāku, kuru bērni *PIRLS 2021* pētījuma testu pildīja latviski, mājās runātās valodas

3.3. attēls.

PIRLS 2021 valodu īpatsvars, kurās vecāki runā mājās ar skolēniem, kuri testu pildīja latviešu valodā

Vecāku, kuru bērni *PIRLS 2021* pētījuma testu pildīja krieviski, mājās runātās valodas

3.4. attēls.

PIRLS 2021 valodu īpatsvars, kurās vecāki runā mājās ar skolēniem, kuri testu pildīja krievu valodā

3.3. un 3.4. attēlos redzamajā valodu sadalījumā, līdzīgi kā 3.1. un 3.2. attēlos, gadījumos, kad vecāks ar bērnu runāja vairāk nekā vienā valodā, viņš tika ieskaitīts visās atbilstošajās valodu grupās. Arī šajā aspektā uzskatāmi redzams, ka skolēni, kuri testu kārtoja latviešu valodā, biežāk saskārās ar dažādām valodām, nekā skolēni, kuri testu kārtoja krievu valodā. No visiem vecākiem, kuru bērni testu kārtoja krievu valodā, 82% arī runāja ar bērnu krieviski, 13% runāja arī vai tikai latviski, 4% angļiski un 1% – citās valodās. No visiem vecākiem, kuru bērni testu kārtoja latviešu valodā, tikai 59% ar bērniem mājās runāja latviski, 25% arī vai tikai krieviski, 15% arī vai tikai angļiski un 1% – citā valodā.

Lai no skolotāja skata punkta izvērtētu, vai Latvijas skolās ir sastopama valodu dažādība, kas varētu būt saistīta ar skolēnu sasniegumiem *PIRLS 2021* testā, tika

apkopotas arī skolotāju sniegtās atbildes uz jautājumu: "Cik daudziem tās 4. klases skolēniem, kurus mācījāt pagājušajā mācību gadā, sagādāja grūtības saprast sarunvalodu, kurā viņi pilda *PIRLS* testu?" (S12). Tā kā skolotājiem atbildē bija jānorāda skolēnu skaits, tika aprēķināts skolēnu īpatsvars pret klases skolēnu skaitu, kuriem, pēc skolotāja domām, bija grūtības saprast sarunvalodu. Visas klases tika iedalītas sešās grupās pēc to skolēnu skaita, kuriem dzimtās valodas/literatūras skolotāja ieskatā bija grūtības saprast sarunvalodu *PIRLS* testa valodā (skat. 3.2. tabulu).

3.2. tabula.

PIRLS 2021 dalībklešu relatīvais sadalījums pa grupām pēc skolotāja norādītā skolēnu skaita, kuriem PIRLS 2021 testa sarunvaloda sagādā grūtības

	Skolēnu īpatsvars klasē, kuriem sagādā grūtības saprast <i>PIRLS</i> testa valodas sarunvalodu					
	10% un mazāk	10% - 20%	20% - 30%	30% - 40%	40% - 50%	50% un vairāk
Klašu īpatsvars	70%	14%	6%	4%	5%	1%

Datu analīzes procesā tika secināts, ka tie skolotāji, kuru skolēni *PIRLS* testu pildīja krievu valodā, nebija snieguši atbildi uz minēto jautājumu, iespējams tāpēc, ka viņu ieskatā bērnu skaits, kuriem būtu grūtības saprast krievu sarunvalodu, bija vienāds ar nulli. Aplūkojot to skolotāju atbildes, kuru klases testu pildīja latviski (skat. 3.2. tabulu), iespējams secināt, ka lielākā daļa skolotāju (70%) norādīja, ka viņu klasē bija mazāk nekā 10% skolēnu, kuriem latviešu sarunvaloda sagādāja grūtības, aptuveni 14% skolotāju norādīja, ka viņu klasē bija vairāk par 10%, bet mazāk vai vienāds ar 20% skolēnu, kuriem latviešu valoda sagādāja grūtības. Skolotāju aptaujas datu analīze parāda līdzīgus rezultātus kā skolēnu un vecāku aptaujas, jo *PIRLS 2021* izlasē 70% skolotāju norādījuši, ka lielākā daļa skolēnu viņu klasē saprot *PIRLS* testa valodas sarunvalodu, kā arī skolotāju skaits, kuri norādīja, ka viņu klasē ir 50% un vairāk skolēnu, kuri nesaprot *PIRLS 2021* testa valodu, nepārsniedza 1%.

Analizējot sasniegumus pēc *PIRLS 2021* testa valodas, var secināt, ka skolēni, kuri mājās testa valodā runā reti vai nekad, biežāk ir zemu sasniegumu grupā, savukārt augstu sasniegumu grupā biežāk ir skolēni, kuru māju un mācību valodas sakrīt (skat. 3.3. tabulu).

3.3. tabula.

PIRLS 2021 dalībnieku sasniegumu grupa atkarībā no PIRLS testa valodas un tās lietojuma mājās

<i>PIRLS 2021</i> testa valoda	Testa valodas lietojums mājās	Skolēnu īpatsvars klasē, kuriem sagādā grūtības saprast <i>PIRLS</i> testa valodas sarunvalodu				
		Līdz 400 punktiem	400 - 475 punkti	475 - 550 punkti	550 - 625 punkti	625 un vairāk punktu
Latviešu valoda	Vienmēr vai bieži	5%	15%	40%	33%	7%
	Reti vai nekad	10%	28%	36%	22%	4%
Krievu valoda	Vienmēr vai bieži	2%	13%	35%	42%	7%
	Reti vai nekad	6%	19%	34%	34%	7%

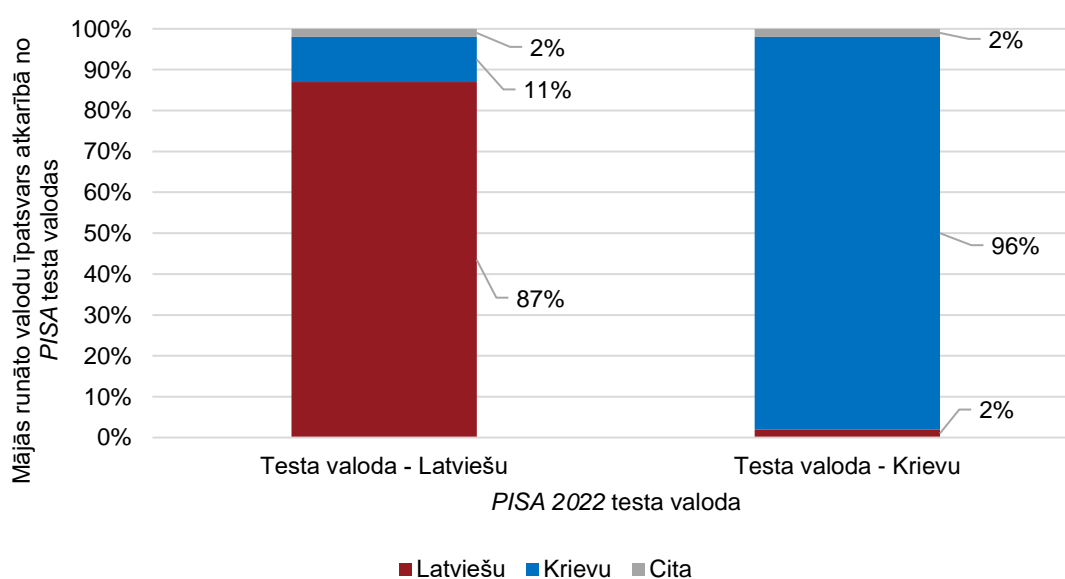
Lai arī korelācija starp mājās runāto valodu un sasniegumu grupu ir statistiski nozīmīga, tā ir vāja ($r=0,1$). 3.3. tabulā redzams, ka sasniegumu grupā līdz 475 punktiem vairāk ir to skolēnu, kuri testa valodā mājās runā reti vai nekad, bet sasniegumu grupā virs 475 punktiem vairāk ir to skolēnu, kuri testa valodā mājās runā vienmēr vai bieži, tādējādi ļaujot izdarīt secinājumu, kas saskan ar iepriekš analizēto teorētisko literatūru, ka valoda, kādā skolēni runā mājās, ir nozīmīgs faktors. Ņemot vērā šo tendenci, būtiski palielinoties skolēnu skaitam, kuri mājās testa valodā runā reti vai nekad, varētu samazināties vidējie skolēnu sasniegumi *PIRLS* lasītprasmes testā.

Gan 3.1., 3.2. un 3.3. tabulā, gan 3.1., 3.2., 3.3. un 3.4. attēlos redzamā valodu dažādība Latvijā dod pietiekamu pamatojumu tās ietekmes analizēšanai *PIRLS* lasītprasmes pētījuma sasniegumu un konteksta faktoru aspektā. Tāpēc, ka *PIRLS 2021* testa valoda lielākoties sakrīta ar dalībiskolas mācību programmas valodu, kā arī testa valoda lielākoties bija skolēnu mājas valoda (skat. 3.1. tabulu), datu analīzē, kur tas būs iespējams, tiks izmantota *PIRLS* testa valoda vai mācību programmas jeb mācību valoda. Tas attiecināms gan uz direktoru, gan skolotāju aptauju datu sekundāro analīzi, jo skolēna mājas valoda ir skolēna individuālais nevis skolas vai klases faktors.

3.1.2. Testa un mājas valodas *PISA 2022* pētījumā

Lai noskaidrotu skolēnu procentuālo sadalījumu pa mājas valodām *PISA 2022* pētījuma izlasē, tika analizēts *PISA 2022* skolēnu aptaujas jautājums: “Kādā valodā tu visbiežāk sarunāties mājās?” (ST022), kas salīdzināts ar *PISA 2022* testa valodu. Jāatzīmē, ka atšķirībā no *PIRLS*, kur testa valoda bija skolēna mācību valoda, testa valoda *PISA* pētījumā gadījumā varēja nebūt skolēna mācību valoda, jo skolēnam bija iespēja izvēlēties, kādā valodā viņš/-a vēlas testu kārtot – latviešu vai krievu.

Relatīvo mājās izmantoto valodu sadalījumu atkarībā no testa valodas var redzēt 3.5. attēlā.

3.5. attēls.

PISA 2022 mājās bieži lietotās valodas īpatsvars atkarībā no testa valodas

Arī *PISA* pētījumā iezīmējas līdzīga tendence, kāda bija novērojama *PIRLS* pētījumā – skolēni visbiežāk mājās lieto valodu, kurā viņi izvēlējās kārtot testu. Līdzīgi kā *PIRLS*, arī *PISA* skolēni, kuri testu kārtoja latviešu valodā, biežāk mājās runāja arī vai tikai krieviski nekā skolēni, kuri testu kārtoja krieviski, bet mājās runāja tikai vai arī latviešu valodā. Citās valodās runājošo skolēnu īpatsvars bija līdzīgs abās testa valodās. Aplūkojot sadalījumu pa testa valodām, var secināt, ka kopumā testa valodā mājās runāja 89% skolēnu, bet citā valodā – 11%.

3.2. *PIRLS* 2021 konteksta datu analīze

3.2.1. Direktoru aptaujas datu analīze

Mācību valodas kontekstā tika analizētas arī skolu direktoru atbildes par dažādu resursu trūkumu skolā (skat. 3.4. tabulu).

3.4. tabula.

Direktoru vērtējums par skolai pieejamajiem resursiem atkarībā no skolas mācību valodas PIRLS 2021 pētījumā

Jautājums	Atbilde	Mācību valoda		
		Latviešu	Krievu	Jaukta
(D1) Trūkst mācību materiālu, piemēram, mācību grāmatu	Nemaz*	81%	59%	90%
	Ļoti	3%	25%	0%
(D2) Trūkst tehnoloģijas un multimediju resursi skolotāja darbam	Nemaz	67%	63%	89%
	Ļoti	5%	12%	0%
(D3) Trūkst tehnoloģijas un multimediju resursi skolēnu mācību un radošajam darbam	Nemaz	62%	57%	76%
	Ļoti	6%	3%	0%
(D4) Trūkst bibliotēkas resursi (grāmatas, digitālās grāmatas, žurnāli utt.)	Nemaz	88%	75%	89%
	Ļoti	1%	12%	0%
(D5) Trūkst mācību materiāli lasīšanai	Nemaz	82%	75%	89%
	Ļoti	4%	12%	0%

* "Nemaz" tabulā ietvēra atbilžu variantus "Nemaz" vai "Nedaudz"

3.4. tabulā redzams, ka to skolu direktori, kurās skolēni *PIRLS* testu pildīja gan krievu gan latviešu valodās (jauktas skolas), ir ziņojuši par visplašāk pieejamajiem resursiem, norādot, ka viņu skolās nav resursu, kuru ļoti trūktu. Savukārt pilnīgi pretēja situācija ir skolām, kurās skolēni testu pildīja tikai krievu valodā – šo skolu direktori biežāk par latviešu un jaukto skolu direktoriem norādījuši uz ļoti būtisku resursu trūkumu.

Analizējot direktoru viedokli par vecāku iesaisti skolas un mācību darbā un skolēnu vēlmi gūt augstus sasniegumus (jautājumi D6 – D10), tika iegūti 3.5. tabulā atspoguļotie rezultāti.

3.5. tabula.

Direktoru vērtējums par vecāku iesaisti skolas un mācību darbā un skolēnu vēlmi gūt panākumus

Jautājums	Atbilde	Mācību valoda		
		Latviešu	Krievu	Jaukta
(D6) Vecāku atbalsts skolēnu mācību sasniegumiem	Augsts*	23%	25%	49%
	Ļoti zems	3%	0%	0%
(D7) Vecāku iesaistīšanās skolas pasākumos	Augsts*	33%	23%	64%
	Ļoti zems	3%	3%	14%
(D8) Vecāku līdzdalība, lai nodrošinātu skolēnu gatavību mācīties	Augsts*	27%	21%	54%
	Ļoti zems	7%	0%	11%
(D9) Vecāku gaidas attiecībā uz skolēnu panākumiem	Augsts*	77%	84%	100%
	Ļoti zems	23%	16%	0%
(D10) Skolēnu vēlēšanās labi mācīties	Augsts*	29%	18%	11%
	Ļoti zems	0%	0%	5%

* Kategorija "Augsts" ietvēra atbilžu variantus: "Augsts" un "Ļoti augsts"

Jauktajās skolās skolēnu vecāku iesaistes apjoms pārsniedza gan latviešu, gan krievu mācībvalodu skolu vecāku iesaisti. Jāatzīmē, ka skolās ar krievu mācību valodu un jauktās skolās vecāku iesaiste skolēnu mācību sasniegumu gūšanā un līdzdalības nodrošināšanā, lai veicinātu skolēna gatavību mācīties, ir pat vairākas reizes augstāka, nekā latviešu skolu skolēnu vecākiem. Redzams arī, ka vecāku gaidas attiecībā uz skolēnu panākumiem krievu un jauktās skolās ir augstākas nekā latviešu, tomēr jāatzīmē, ka visaugstākā skolēnu vēlēšanās labi mācīties ir skolās ar latviešu mācību valodu.

3.2.2. Skolotāju aptaujas datu analīze

PIRLS 2021 skolotāju aptaujas datu analīze liecina, ka jautājumā par skolēnu vēlmi labi mācīties skolotāju viedoklis atšķiras no direktoru viedokļa (skat. 3.6. tabulu).

3.6. tabula.

Valodas skolotāju vērtējums par skolēnu vēlmi gūt panākumus

Jautājums	Atbilde	Mācību valoda		
		Latviešu	Krievu	Jaukta
(S1) Skolēnu vēlēšanās labi mācīties valodas/literatūras skolotāju ieskatā	Augsts*	25%	33%	28%
	Ļoti zems	0%	1%	0%

* Kategorija "Augsts" ietvēra atbilžu variantus: "Augsts" un "Ļoti augsts"

Jaukto skolu skolotāji biežāk nekā direktori norādījuši, ka viņu skolēniem ir augsta un ļoti augsta vēlēšanās labi mācīties.

Pārējie analīzei izvēlētie skolotāju aptaujas jautājumi precīzāk interpretējami testa valodas, nevis skolas mācību valodas kontekstā, tāpēc turpmākā datu analīze tika veikta, izmantojot testa nevis mācību valodu. Lai noskaidrotu skolēnu sagatavotību piedalīties valodas/literatūras stundās, tika analizētas skolotāju atbildes uz jautājumiem S2 un S3 (skat. 3.7. tabulu). Tā kā, atbildot uz jautājumu par to, cik daudziem 4. klases skolēniem lasīšana sagādāja grūtības, skolotāji norādīja skolēnu skaitu, tika aprēķināts skolēnu īpatsvars proporcionāli skolēnu skaitam klasē. Visas skolotāju norādītās atbildes

tika grupētas trijās grupās, kur pirmajā grupā tika ieskaitīti skolotāji, kuri norādīja, ka viņu klasē skolēnu skaits, kuriem lasīšana sagādā grūtības, nepārsniedz 10%, otrajā grupā tika ieskaitīti skolotāji, kuri norādīja, ka viņu klasē ir vairāk nekā 10% skolēnu, kuriem lasīšana sagādā grūtības, bet šo skolēnu īpatsvars ir mazāks vai vienāds ar 30%, savukārt trešajā grupā tika ieskaitīti tie skolotāji, kuri norādīja, ka viņu klasē to skolēnu īpatsvars, kuriem lasīšana sagādā grūtības, pārsniedz 30%.

3.7. tabula.

Skolotāju vērtējums par skolēnu, kuriem lasīšana sagādāja grūtības, īpatsvaru klasē

Jautājums	PIRLS testa valoda	Skolēnu, kuriem lasīšana sagādāja grūtības, īpatsvars klasē		
		0%-10% (1. grupa)	>10% līdz 30% (2. grupa)	>30% (3. grupa)
(S2) Cik daudziem tās 4. klases skolēniem, kurus mācījāt pagājušajā mācību gadā, lasīšana sagādāja grūtības?	Latviešu	24%	60%	16%
	Krievu	38%	45%	18%

No skolotājiem, kuru skolēni pildīja testu latviešu valodā, 60% strādāja klasēs, kurās ir 10-30 procentu skolēnu ar lasīšanas grūtībām. Arī krievu valodas skolotāji relatīvi vairāk norādījuši, ka tieši šīs grupas skolēnu viņu klasēs ir visvairāk (45% skolotāju).

Jāatzīmē, ka skolotāju ieskatā skolēni, kuri testu pildīja latviešu valodā, kopumā bijuši labāk sagatavoti mācību darbam nekā skolēni, kuri testu pildīja krievu valodā (skat. 3.8. tabulu).

3.8. tabula.

Skolotāju vērtējums par skolēnu, kuriem trūka priekšzināšanu, īpatsvaru klasē

Jautājums	PIRLS testa valoda	Skolēnu, kuriem trūkst priekšzināšanu, īpatsvars klasē skolotāju skatījumā		
		Nemaz	Diezgan	Ļoti
(S3) Skolēniem trūka priekšzināšanu vai prasmju.	Latviešu	33%	62%	5%
	Krievu	24%	64%	13%

Latviešu valodas skolotāji biežāk, nekā krievu valodas skolotāji norādījuši, ka skolēniem nemaz netrūka prasmju, kas būtu apgrūtinājušas darbu klasē. Tā kā PIRLS aptaujā priekšzināšanas vai prasmes nav precizētas, nav zināms, par kāda veida prasmēm katrs skolotājs ir domājis, norādot attiecīgo atbildi.

Lai vērtētu, vai atšķiras latviešu un krievu valodu skolotāju ikdienas darbs klasē, tika analizētas skolotāju sniegtās atbildes uz aptaujas jautājumiem S4 – S11. Atbildot uz jautājumu par laiku, kas tika veltīts lasīšanas aktivitātēm nedēļas griezumā (S4), skolotāji norādīja laiku minūtēs. Šis laiks tika sadalīts trijās grupās – divas astronomiskās stundas vai mazāk, vairāk par divām līdz četrām stundām un vairāk par četrām stundām (skat. 3.9. tabulu).

3.9. tabula.**Skolotāju norādītais lasīšanai atvēlētais astronomisko stundu skaits nedēļā**

Jautājums	PIRLS testa valoda	Astronomisko stundu skaits		
		2h vai mazāk	Vairāk par 2h līdz 4h	Vairāk par 4h
(S4) Neatkarīgi no tā, vai jums bija oficiālas lasīšanas stundas, cik daudz laika vidēji nedēļā jūs veltījāt lasītprasmes apguvei un/vai aktivitātēm ar skolēniem?	Latviešu	50%	24%	26%
	Krievu	71%	18%	11%

3.9. tabulā redzams, ka pārsvarā skolotāji lasītprasmes apguvei veltījuši divas vai mazāk stundas nedēļā. Analizējot detalizētāk, tika konstatēts, ka lielākā daļa latviešu valodas skolotāju nedēļā lasīšanai klasē velta vairāk par vienu stundu līdz divām stundām, bet krievu valodas skolotāji stundu vai mazāk. Kopumā starp latviešu valodas skolotājiem ir vērojama lielāka atbilžu izkliede astronomisko stundu skaita ziņā, kas tiek veltītas lasītprasmes apguvei, nekā starp krievu valodas skolotājiem.

Informācija par skolotāju uzdoto uzdevumu biežumu apkopota 3.10. tabulā.

3.10. tabula.**Skolotāju norādītais ar lasīšanu saistīto aktivitāšu biežums**

Jautājums	Atbildes variants	PIRLS testa valoda	
		Latviešu	Krievu
(S5) Stundā uzdeva apjomīgākus darbus ar vairākām nodaļām	Līdz divām reizēm nedēļā	15%	22%
	Nekad vai gandrīz nekad	16%	11%
(S6) Stundā uzdeva apjomīgākas informatīva rakstura grāmatas ar vairākām nodaļām	Līdz divām reizēm nedēļā	76%	84%
	Nekad vai gandrīz nekad	3%	3%
(S7) Pēc teksta lasīšanas uzdeva kaut ko uzrakstīt par izlasīto tekstu	Līdz divām reizēm nedēļā	81%	65%
	Nekad vai gandrīz nekad	1%	0%
(S8) Pēc teksta lasīšanas uzdeva mutiski atbildēt uz jautājumiem par izlasīto vai mutiski veidot teksta kopsavilkumu	Līdz divām reizēm nedēļā	98%	93%
	Nekad vai gandrīz nekad	0%	0%
(S9) Izmantoja digitālas ierīces digitālu tekstu lasīšanai	Līdz divām reizēm nedēļā	52%	57%
	Nekad vai gandrīz nekad	11%	22%
(S10) Cik bieži jūs stundās devāt skolēniem laiku lasīt grāmatas no klases bibliotēkas vai grāmatu stūrīša?	Līdz divām reizēm nedēļā	37%	55%
	Nekad vai gandrīz nekad	16%	16%

3.10. tabulā redzams, ka krievu valodas skolotāji biežāk nekā latviešu valodas skolotāji norādījuši, ka uzdod skolēniem lasīt apjomīgus tekstus – gan literāros, gan informatīvos. Salīdzinoši ir mazāks to krievu valodas skolotāju īpatsvars, kas to nedara nekad vai gandrīz nekad. Savukārt latviešu valodas skolotāji biežāk nekā krievu norādījuši, ka uzdod skolēniem pildīt rakstisku darbu par izlasīto, lai gan mutiski izlasīto pārrunā līdzīga daļa skolotāju katrā no mācību valodām. Līdzīgs ir arī to skolotāju īpatsvars, kuri devuši skolēniem lasīt digitālus tekstus digitālās ierīcēs līdz pat divām reizēm nedēļā, tomēr būtiski lielāks ir to krievu valodas skolotāju īpatsvars, kuri skolēniem nekad vai gandrīz nekad nav devuši lasīt digitālus tekstus. Tāpat tabulā

redzams, ka vairāk krievu valodas skolotāju līdz pat divām reizēm nedēļā uzdevuši skolēniem lasīt grāmatu no klases bibliotēkas vai grāmatu stūrīša, lai gan to skolotāju īpatsvars, kas to nav darījuši nekad vai gandrīz nekad, abās mācību valodās ir praktiski vienāds.

Latviešu un krievu valodas skolotāju paradums uzdot lasīšanas uzdevumus kā mājas darbu jebkurā mācību priekšmetā apkopotas 3.11. tabulā.

3.11. tabula.

Skolotāju norādītais klases bibliotēkas izmantošanas biežums mācību stundu laikā

Jautājums	Atbildes variants	PIRLS testa valoda	
		Latviešu	Krievu
(S11) Cik bieži jūs uzdevāt lasīšanu kā mājasdarba daļu (jebkurā mācību priekšmetā)?	Ne retāk kā 3 reizes nedēļā	43%	36%
	Nekad	1%	0%

3.11. tabulā redzams, ka, lai arī latviešu valodas skolotāji biežāk nekā krievu uzdod lasīšanu kā daļu no mājasdarba jebkurā mācību priekšmetā, tomēr starp krievu valodas skolotājiem *PIRLS 2021* izlasē nebija neviena, kas to nedarītu nekad.

Apkopojot skolas direktoru un skolotāju aptauju analīzes rezultātus, iespējams secināt, ka jauktajās skolās direktori biežāk norādījuši uz resursu pietiekamību, savukārt krievu mācībuvalodas skolās uz pretējo, t.i., uz resursu trūkumu. Lai arī jauktajās skolās direktori biežāk norādīja uz lielāku vecāku iesaisti, tomēr latviešu mācībuvalodas skolās direktoru ieskatā skolēni izrādījuši lielāku vēlmi mācīties labi. Pretēja situācija vērojama dzimtās valodas skolotāju viedokļos, kur visbiežāk par skolēnu vēlēšanos labi mācīties norādījuši krievu valodas skolotāji. Jāatzīmē, ka tieši krievu valodas skolotāji vienīgie arī norādījuši, ka skolēniem ir ļoti zema vēlēšanās labi mācīties. Analizējot atbildes par skolotāja darbu klasē, jāsecina, ka, lai gan krievu valodas skolotāji biežāk norādīja, ka viņu skolēniem trūkušas priekšzināšanu vai prasmju darbam klasē, viņi arī ir biežāk norādījuši, ka viņu klasē ir tikai līdz 10% skolēnu, kuriem lasīšana sagādā grūtības 4. mācību gadā. Šāds fakts, iespējams, ir saistīts ar šo skolotāju prasījumu pret skolēniem – viņi biežāk norādījuši, ka stundās uzdod lasīt apjomīgus literārus un informatīvus tekstus. Lai gan latviešu valodas skolotāji biežāk likuši skolēniem rakstiski pildīt uzdevumus par izlasīto tekstu, abu valodu skolotāji līdzvērtīgi norādījuši, ka lūdz skolēniem mutiski pastāstīt par izlasīto. Dziļāka izpēte nepieciešama saistības starp priekšzināšanu trūkumu, lasīšanas grūtībām, lasīšanas sasniegumiem, skolēna mājas valodu un laiku, kuru skolotāji velta lasītprasmes apguves veicināšanai, skaidrošanai. Lai gan latviešu valodas skolotāji biežāk nekā krievu norādījuši, ka nedēļā lasītprasmei velta vairāk nekā divas stundas, krievu valodas skolotāji biežāk norādījuši, ka klasē ir skolēni, kuriem trūkst priekšzināšanu, savukārt latviešu valodas skolotāji biežāk norādījuši, ka klasē ir vairāk par 10% skolēnu, kuriem ir lasīšanas grūtības. Tai pat laikā, to skolēnu skaits, kuri pildīja testu krievu valodā un mājās runāja krievu valodā, un ieguva 475 vai vairāk punktu *PIRLS* testā, bija par 5% vairāk (~85%), nekā to latviešu skolēnu, kuri testu pildīja latviešu valodā un mājās sarunājās latviešu valodā (~80%).

Nolūkā detalizētāk izprast mājas valodas ietekmi uz skolēnu sasniegumiem tika analizētas arī skolēnu un vecāku aptaujas.

3.2.3. Skolēnu un vecāku aptauju datu analīze

Skolēnu un vecāku aptauju datu analīze izgaismoja, ka no visiem skolēniem, kuri Latvijā piedalījās *PIRLS 2021* pētījumā, 95% bija Latvijā dzimuši skolēni. Lai izvērtētu, kuri no konteksta faktoriem ir visciešāk saistīti ar sasniegumiem, tika veikta korelācijas analīze katrā no mājas valodas grupām, salīdzinot korelācijas starp sasniegumiem lasītprasmē un 38 konteksta faktoriem. 3.12 tabulā apkopotas korelācijas, kuras bija statistiski nozīmīgas skolēniem ar atšķirīgu mājas valodu un mācību valodu (skat. 3.12. tabulu).

3.12. tabula.

Skolēnu konteksta faktoru korelācijas ar sasniegumiem PIRLS 2021 lasītprasmes testā

Faktors	K1	K2	K3	K4
(B19) Pārliecinātība par savu lasītprasmi	0,41*	0,38*	0,35*	0,36*
(V16) Agrīnie lasītprasmes uzdevumi	0,44*	0,41*	0,33*	0,41*
(B20) Mājās pieejami resursi mācībām	0,28*	0,41*	0,33*	0,35*
(V17) Vecākiem patīk lasīt	0,21*	0,20*	0,33*	0,34*
(B14) Skolēna digitālā pašefektivitāte	0,09	0,18*	0,30*	0,29*
(V15) Sociāli ekonomiskais stāvoklis	0,27*	0,35*	0,27*	0,26*
(B6) Cik daudz laika tu velti lasīšanai ārpus skolas parastā mācību dienā? (no 1 "mazāk par 30min" līdz 4 "2h un vairāk")	0,20*	0,16*	0,26*	0,32*
(B13) Valoda, kādā saturu skatās mobilajā ierīcē (1-latviešu, 2-krievu, 3-angļu, 4-citā)	0,15*	0,05	0,23*	0,23*
(B13) Valoda, kādā saturu skatās datorā (1-latviešu, 2-krievu, 3-angļu, 4-citā)	0,11*	0,11*	0,22*	0,21*
(V3) Apmēram cik ilgi kopumā jūsu bērns apmeklēja pirmsskolas programmas (no 1 "mazāk par gadu" līdz 5 "4 gadus un vairāk")	0,05	0,12	0,12	0,17*
Klases sasniegumu grupa (no 1 "400 punkti vai zemāk" līdz 5 "625 punkti vai augstāk")	0,32*	0,42*	0,44*	0,41*
(B3) Cik bieži tu kavē skolu? (no 1 "vienu reizi nedēļā" līdz 5 "nekad vai gandrīz nekad")	0,04	0,05	-0,13	-0,16*
(V20) Vecāki gribētu, lai viņiem būtu vairāk laika lasīt (no 1 "pilnīgi piekrītu" līdz 4 "pilnīgi nepiekrītu")	-0,14*	-0,12*	-0,18*	-0,20*
Apdzīvotība (1- Rīga, 2- Lielās pilsētas, 3- mazās pilsētas, 4- lauki)	-0,15*	-0,10*	-0,20*	-0,22*
(V14) Laiks, ko skolēns pavadīja ekrānā 4 - 6 gadu vecumā (no 1 "nemaz" līdz "6 un vairāk stundas")	-0,03	-0,11	-0,23*	-0,22*
(V9) Mūsu mājās lasīšanai ir nozīmīga loma (no 1 "pilnīgi piekrītu" līdz 4 "pilnīgi nepiekrītu")	-0,22*	-0,23*	-0,23*	-0,26*
(V18) Vecākiem lasīšana ir viens no viņa iemīļotākajiem valaspriekiem (no 1 "pilnīgi piekrītu" līdz 4 "pilnīgi nepiekrītu")	-0,16*	-0,18*	-0,26*	-0,27*
(V5) Pirms mācību uzsākšanas 1. klasē prata lasīt stāstus (no 1 "pilnīgi piekrītu" līdz 4 "pilnīgi nepiekrītu")	-0,40*	-0,39*	-0,29*	-0,38*
(V19) Vecākiem patīk lasīt (no 1 "pilnīgi piekrītu" līdz 4 "pilnīgi nepiekrītu")	-0,14*	-0,15*	-0,30*	-0,31*
Latviski runājošo skolēnu skaits klasē	0,30*	N/A	0,25*	0,25*
Skolēnu īpatsvars klasē, kuru mājas valoda nav zināma (nesakrīt ar testa valodu)	-0,12*	-0,15*	-0,35*	-0,34*

K1 – skolēns testu pildīja latviski un mājās vienmēr vai bieži runāja latviski,

K2 – skolēns testu pildīja krieviski un mājās vienmēr vai bieži runāja krieviski,

K3 – skolēna mājas valoda nesakrīt ar skolēna testa valodu,

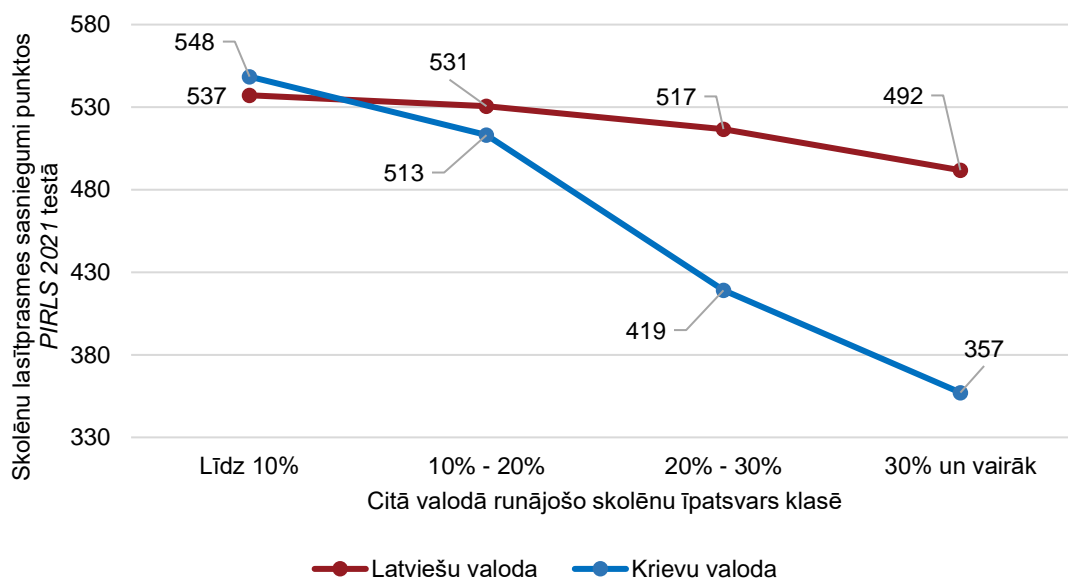
K4 – skolēns pildīja testu latviski, bet mājās reti vai nekad runāja latviski (atbilst hipotētiskajai situācijai ar mazākumtautību skolēniem pēc projekta "Vienota skola" ieviešanas)

* Korelācijas statistiski nozīmīgas

Kā jau tika aprakstīts 2. nodaļā, arī 3.12. tabulā redzams, ka liela daļa faktoru ir statistiski nozīmīgi saistīti ar skolēnu sasniegumiem neatkarīgi no viņa mājas valodas, tostarp ir tādi kā, piemēram, prasme lasīt un rakstīt pirmsskolas vecumā, pārliecība par savu lasītprasmi, vecāku izpratne par lasīšanas svarīgumu, vecāku sociāli ekonomiskais stāvoklis un mājās pieejamie resursi izglītībai. Salīdzinoši ciešā pozitīvā saistība starp klases vidējiem sasniegumiem un skolēna individuālajiem sasniegumiem norāda uz to, ka skolēnam, kuram mājas valoda atšķiras no mācību valodas, bet kurš mācās augstu sasniegumu klasē, arī būs augstāki sasniegumi. Šiem skolēniem statistiski nozīmīgi svarīga izrādījiesies digitālā pašefektivitāte jeb skolēna prasme strādāt ar IKT, kā arī valoda, kurā skolēns skatās saturu mobilajā ierīcē vai datorā – tā kā korelācija ir pozitīva, tas norāda, ka sasniegumi pieaug, ja skolēns skatās saturu angļu vai citā valodā nevis latviešu vai krievu valodās.

Skolēniem, kuriem mājas valoda nesakrīt ar mācību valodu, ir svarīgs pirmsskolas izglītības ilgums – tas ir pozitīvi saistīts ar sasniegumiem, savukārt skolēniem, kuriem mājas valoda sakrīt ar mācību valodu, šī korelāciju nav bijusi statistiski nozīmīga nedz latviešu, nedz mazākumtautību skolu skolēniem. Negatīva korelācija starp mācību kavējumiem norāda uz to, ka bieži kavētāji uzrāda zemākus sasniegumus. Tā kā šī korelācija ir statistiski nozīmīga tieši tiem skolēniem, kuru mājas valoda nesakrīt ar mācību valodu, gan vecākiem, gan skolas personālam būtu jāseko līdz skolēnu skolas regulāram apmeklējumam un kavējumu skaita samazinājumam. Tāpat statistiski nozīmīga negatīva korelācija skolēniem, kuriem mājas valoda atšķiras no mācību valodas, ir ar ekrānierīcēs pavadīto laiku pirmsskolas vecumā – jo tas ir bijis ilgāks, jo skolēniem ir zemāki sasniegumi lasītprasme. Papildus iepriekš minētajam, ciešu saikni skolēniem, kuriem mājas valoda atšķiras no mācību valodas, uzrāda sasniegumu saistība ar vecāku lasītprasmi un lasīšanas nozīmi mājās, kas apstiprina iepriekš citētos pētījumus, ka skolēna mājas vide var veicināt viņa sasniegumus (Jordan et al., 2000; Xu et al., 2017). Tāpat cieša saistība bijusi arī starp lasīšanu brīvā laikā un sasniegumiem. Pozitīvā korelācija starp latviešu valodā runājošo skolēnu skaitu klasē un sasniegumiem, kā arī negatīvā korelācija starp relatīvo citās valodās runājošo skolēnu skaitu klasē un sasniegumiem radīja nepieciešamību detalizētāk izpētīt šīs saistības linearitāti.

Tālākai datu analīzei visas klases tika sadalītas četrās daļās, atkarībā no citā valodā runājošo skolēnu īpatsvara klasē – līdz 10%, 10% - 20%, 20% - 30% un 30% un vairāk citā valodā runājošo. 3.4. attēlā redzama šādu skolēnu īpatsvara klasē saistība ar klases vidējiem sasniegumiem atkarībā no *PIRLS 2021* testa valodas.

3.4. attēls.

Skolēnu lasītprasmes sasniegumi atkarībā no to skolēnu īpatsvara klasē, kuriem PIRLS testa valoda nav mājas valoda

3.4. attēlā redzams, ka skolēni, kuri *PIRLS 2021* testu pildīja krievu valodā, uzrāda statistiski nenozīmīgi augstākus sasniegumus nekā skolēni, kuri *PIRLS 2021* testu pildīja latviešu valodā, ja skolēnu īpatsvars, kuru mājas valoda atšķiras no mācību valodas ir līdz 10% no klases kopējo skolēnu skaita. Taču atšķirība punktos sasniedz pat 135 punktus starp latviešu un krievu mācību valodām, ja skolēnu īpatsvars, kuri mājās runā no mācību valodas atšķirīgā valodā, pārsniedz 30%; un pat 191 punktu starp krievu mācību valodas klasēm, kurās ir mazāk par 10% citā valodā runājošo, un tām, kurās ir vairāk nekā 30% citā valodā runājošo. Šī starpība ir tikai par 18 punktiem mazāka nekā starp *PIRLS 2021* visaugstāko rezultātu Singapūrai (587 punkti) un otru zemāko rezultātu Ēģiptei (378 punkti) (Mullis et al., 2023). Jāatzīmē, ka līdzīga tendence – sasniegumiem kristies, pieaugot to skolēnu skaitam klasē, kuri nerunā mācību valodā, ir visā Eiropas Savienībā, izņemot Maltu, kur lielam skolēnu skaitam pieejama izglītība angļu valodā, lai gan šie skolēni mājās nerunā angļiski (Kampmane et al., 2025). Analizējot visu Latvijas *PIRLS 2021* izlasi kopā, tika iegūti līdzīgi rezultāti, kā analizējot tikai tos skolēnus, kuri testu pildīja latviešu valodā, t.i., starpība starp vidējiem skolēnu sasniegumiem, kuri mācījās vienā klasē ar līdz 10% citā mājas valodā runājošu skolēnu (542 punkti), un tiem, kuri mācījās kopā ar 30% vai vairāk skolēnu ar atšķirīgu mājas valodu (490 punkti) bija 54 punkti.

Salīdzinot izvēlētos faktoros starp skolēniem, kuri *PIRLS 2021* testu pildīja latviešu vai krievu valodā, bet mājās runāja citā valodā, var secināt, ka skolēni, kuri testu pildīja latviešu valodā, bet mājās runāja citā valodā:

- Biežāk skatījās saturu mobilajā ierīcē krievu valodā;
- Biežāk skatījās saturu datorā angļu valodā;
- Vairāk laika pavadīja pie mobilo ierīču ekrāniem 4 – 6 gadu vecumā;
- Ievērojami vēlākā vecumā sāka lasīt stāstus un teikumus, nekā viņu vienaudži;
- Biežāk nekā vienaudži lasa sava prieka pēc;
- Lasā mazāk nekā vienaudži ārpus skolas parastā mācību dienā;

- Nepatīk lasīt;
- Vecākiem arī biežāk nepatīk lasīt;
- Vecāki daudz biežāk norādījuši, ka lasīšanai ir svarīga loma mājās;
- Skolēni pirmsskolas vecumā biežāk trenējušies pildīt agrīnās lasīšanas un skaitļošanas uzdevumus;
- Daudz retāk ir bijuši ar augstu agrīnās lasītprasmes līmeni (atpazīt burtus, lasīt vārdus, teikumus vai stāstus) pirms 1. klases;
- Nedaudz agrāk sāka apmeklēt skolu;
- 4. klasē biežāk kavē skolu;
- Ir mazāka piederības sajūta skolai;
- Retāk jūtas iesaistīti lasīšanas stundās;
- Zemāka digitālā pašefektivitāte;
- Būtiski zemāka pārliecība par savu lasītprasmi;
- Daudz vairāk pāridarījumu no vienaudžiem;
- Mācās klasēs, kurās ir ievērojami vairāk disciplīnas pārkāpumu nekā klasēs, kurās ir skolēni, kuri latviski runā arī mājās.

Lai gan to skolēnu īpatsvars, kuri testu pildīja krievu valodā un mājās sarunājās citā valodā, bija tikai 5%, arī starp šiem skolēniem ir vērojamas atšķirības, tiesa, ne statistiski nozīmīgas. Skolēnus, kuri testu pildīja krievu valodā, bet mājās krieviski nerunāja, raksturo šādas pazīmes:

- Biežāk dzīvoja ārpus Rīgas;
- Mācījās pamatskolā vai sākumskolā;
- Biežāk skatījās saturu mobilajā ierīcē angļu vai citā – ne krievu, ne latviešu valodā;
- Biežāk skatījās saturu datorā krievu valodā (iespējams, lai pildītu mācību uzdevumus);
- Ievērojami vairāk laika pavadīja pie mobilo iekārtu ekrāniem 4 – 6 gadu vecumā;
- Ievērojami vēlākā vecumā sāka lasīt stāstus un teikumus nekā viņu vienaudži;
- Ievērojami biežāk neapmeklēja pirmsskolu 3 – 4 gadu vecumā;
- Reti vai nekad nelasa prieka pēc; tomēr
- Lasa ievērojami ilgāk, nekā vienaudži, ārpus skolas parastā mācību dienā (iespējams, tas saistīts ar mājasdarbu pildīšanu);
- Biežāk nekā vienaudži norāda, ka viņiem ir grūtības saprast skolotāja prasības;
- Vecākiem patīk lasīt daudz vairāk nekā to skolēnu vecākiem, kuriem mājas valoda bija krievu; tomēr
- Vecāki retāk norādījuši, ka lasīšanai ir svarīga nozīme mājās;
- Vecākiem ir labāks viedoklis par izvēlēto skolu nekā vecākiem, kuru bērniem mājas un mācību valodas sakrīt,
- Vecāki daudz retāk norādījuši, ka izvēlēta skola veicina augstus sasniegumus mācībās;
- Šie skolēni būtiski vēlāk sāka apmeklēt skolu un viņiem:

- ir mazāka piederības sajūta skolai, kā arī
- viņi jūtas mazāk iesaistīt lasīšanas stundās, un viņiem ir
- zemāka digitālā pašefektivitāte;
- Šie skolēni arī biežāk norādījuši, ka jūtas noguruši.

Lai noskaidrotu, kuri no statistiski nozīmīgi korelējošajiem konteksta faktoriem, neņemot vērā sasniegumus, visvairāk raksturo skolēnu, kura mājas valoda atšķiras no mācību valodas, kā arī, lai noskaidrotu, kuri konteksta faktori visvairāk raksturo tos citā valodā mājās runājošos, kuriem ir augsti sasniegumi, tika izveidoti divi loģistikās regresijas modeļi:

1) vispirms tika salīdzināti skolēni, kuri mājās runā (bāzes jeb nultā grupa), un skolēni, kuri nerunā testa valodā (atsauces jeb pirmā grupa),

2) pēc tam tika salīdzināti skolēni, kuri mājās nerunā testa valodā un ir ieguvuši augstus vai zemus sasniegumus *PIRLS 2021* lasītprasmes testā.

Pirmajā loģistikās regresijas modelī skolēni, kuru mājas un mācību valodas bija vienādas, tika apzīmēti ar nulli, bet skolēni, kuru mājas un mācību valodas nesakrīt – ar viens. Šis modelis kopumā skolēna piederību katrai no grupām pareizi prognozēja 86% gadījumā.

3.13. tabula.

Loģistikās regresijas modelis skolēniem, kuru mācību un mājas valodas sakrīt (0) vai nesakrīt (1)

	NRK Beta	Standart klūda	Statistikā nozīmība (p)
(1) Citā valodā runājošo skolēnu skaits	0,337	0,011	<,001
(2) Skolas kavējumu biežums **	-0,141	0,023	<,001
(3) Mājās pieejamie resursi mācībām	-0,136	0,056	0,015
(4) Skolēna pārliecinātība par savu lasītprasmi	-0,11	0,021	<,001
(5) Skolēna digitālās pašefektivitātes skala	0,005	0,018	0,769*
(6) Pirmsskolas programmu apmeklēšanas ilgums	-0,009	0,035	0,803*
(7) Prasme lasīt stāstus pirms skolas gaitu uzsākšanas	-0,076	0,063	0,227*
(8) Mājās lasīšanai ir svarīga loma	-0,031	0,049	0,524*
(9) Vecāki vēlētos, lai būtu vairāk laika lasīt	0,095	0,043	0,027
(10) Vecākiem patīk lasīt	-0,131	0,06	0,029
(11) Vecākiem lasīšana ir mīļākais vaļasprieks	-0,074	0,052	0,153*
(12) Kompetence agrīnajā lasītprasmē pirms 1. klases	-0,085	0,034	0,013
(13) Vecāku lasītprēka skala	0,011	0,038	0,773*
(14) Sociāli ekonomiskais stāvoklis	-0,128	0,044	0,004
(15) Laiks, ko skolēns pavada, lasot ārpus skolas	0,029	0,038	0,442*
(16) Cik daudz laika jūsu bērns vidēji diena pavadīja, skatoties dažādos ekrānos(..)?/4 līdz 6 gadu vecuma	0,037	0,044	0,402*
(17) Kura valoda lielākoties ir saturs, kuru tu skaties datora vai mobilajā ierīcē? \ Datorā	0,17	0,039	<,001
(18) Kura valoda lielākoties ir saturs, kuru tu skaties datora vai mobilajā ierīcē? \ Mobilajā ierīcē	0,096	0,04	0,016
Modeļa konstante	1,932	0,755	0,01

NRK Beta – nestandardizētais regresijas koeficients

* faktors nav statistiski nozīmīgs

** skala ir pretēji kodēta, negatīva vērtība raksturo piederību atskaites (pirmajai) grupai

Pirmajā modelī (skat. 3.13. tabulu), statistisko nozīmību saglabāja desmit faktori. No tiem citā valodā runājošo skolēnu skaits klasē, kavējumu biežums, pārliecinātība par savu lasītprasmi un satura valoda, kurā skolēns skatās informāciju datorā, bija statistiski nozīmīgi pie $p < 0,001$. No visiem faktoriem, šie faktori raksturoja skolēnus, kuru mācību un mājas valodas sakrīt:

- Daudz mājās pieejamu resursu,
- Augsta pārliecinātība par savu lasītprasmi,
- Vecākiem patīk lasīt,
- Augsta kompetence agrīnā lasītprasmē pirms mācību uzsākšanas 1. klasē,
- Augsts sociāli ekonomiskais stāvoklis.

Savukārt šie faktori raksturoja skolēna piederību grupai, kurai mācību un mājas valodas bija atšķirīgas:

- Liels citā valodā runājošo skolēnu skaits klasē,
- Bieži pāridarījumi,
- Valoda, kurā skolēni skatās saturu datorā vai mobilajā ierīcē (krievu, angļu vai cita).

Lai noskaidrotu, kas raksturo tos citā mājas valodā runājošos skolēnus, kuri gūst augstus sasniegumus, visi *PIRLS 2021* izlases skolēni, kuru valoda atšķirās no mācību valodas, tika sadalīti četrās vienādās grupās (kvartilēs). Zemāko sasniegumu skolēni (testā ieguvuši 451 punktu vai mazāk) tika salīdzināti ar augstāko sasniegumu skolēniem (testā ieguvuši 556 vai vairāk punktus). Izstrādātais loģistiskās regresijas modelis kopumā klasificēja skolēnus ar 87% precizitāti, precīzāk raksturojot skolēnus, kuri pieder augsto sasniegumu grupai (88%).

3.14. tabula.

Loģistiskās regresijas modelis skolēniem, kuru mācību un mājas valodas ir atšķirīgas, piederības pie augstas vai zemas sasniegumu grupas modelēšanai PIRLS 2021 pētījuma datos

	NRK Beta	Standart kļūda	Statistiskā nozīmība (p)	Exp(B)
(1) Citā valodā runājošo skolēnu skaits	-0,271	0,038	<,001	0,763
(2) Skolas kavējumu biežums **	0,008	0,106	0,938*	1,008
(3) Mājās pieejamie resursi mācībām	1,078	0,249	<,001	2,94
(4) Skolēna pārliecinātība par savu lasītprasmi	0,656	0,097	<,001	1,927
(5) Skolēna digitālās pašefektivitātes skala	0,581	0,085	<,001	1,788
(6) Pirmsskolas programmu apmeklēšanas ilgums	0,228	0,121	0,061*	1,255
(7) Prasmē lasīt stāstus pirms skolas gaitu uzsākšanas	-0,104	0,254	0,682*	0,901
(8) Mājās lasīšanai ir svarīga loma	0,725	0,209	<,001	2,065
(9) Vecāki vēlētos, lai būtu vairāk laika lasīt	0,389	0,204	0,057*	1,476
(10) Vecākiem patīk lasīt	-1,178	0,256	<,001	0,308
(11) Vecākiem lasīšana ir mīļākais vaļasprieks	-0,407	0,207	0,049	0,665
(12) Kompetence agrīnajā lasītprasmē pirms 1. klases	0,287	0,139	0,039	1,333
(14) Sociāli ekonomiskais stāvoklis	-0,547	0,206	0,008	0,579
(15) Laiks, ko skolēns pavada, lasot ārpus skolas	-0,119	0,144	0,407*	0,887
(16) Cik daudz laika jūsu bērns vidēji dienā pavadīja, skatoties dažādos ekrānos(..)?/4 līdz 6 gadu vecuma	-0,904	0,212	<,001	0,405

	NRK Beta	Standart kļūda	Statistiskā nozīmība (p)	Exp(B)
(17) Kura valoda lielākoties ir saturs, kuru tu skaties datorā vai mobilajā ierīcē?\ Datorā	0,34	0,165	0,04	1,405
(18) Kura valoda lielākoties ir saturs, kuru tu skaties datorā vai mobilajā ierīcē?\ Mobilajā ierīcē	0,16	0,173	0,355*	1,174
Modeļa konstante	-17,396	2,657	<,001	0

NRK Beta – nestandardizētais regresijas koeficients

* faktors nav statistiski nozīmīgs

Otrajā modelī (skat. 3. 14. tabulu) 11 no 17 ietvertajiem faktoriem bija statistiski nozīmīgi. Negatīva nestandardizētā regresijas koeficienta (beta) vērtība un varbūtības rādītāja Exp(B) vērtība, kas mazāka par vienu, raksturo skolēna piederību zemu sasniegumu grupai. Liels citā valodā runājošo skolēnu skaits klasē, vecāki, kuriem nepatīk lasīt un kuru mīļākais vaļasprieks nav lasīšana, zems sociāli ekonomiskais stāvoklis, ilgs pie ekrāna pavadītais laiks pirmsskolas vecumā un valoda, kādā skolēni skatās saturu datorā (latviešu), norāda uz piederību zemu sasniegumu grupai. Tas, ka visiem šiem faktoriem varbūtības rādītājs Exp(B) bija mazāks par 1, norāda, ka augstas šo faktoru vērtības, piemēram, liels citā valodā runājošo skolēnu skaits klasē, vecākiem ļoti nepatīk lasīt, ilgs mobilajā ierīcē pavadītais laiks, samazina skolēna iespējas nokļūt augstu sasniegumu grupā. Savukārt tādu faktoru kā mājās pieejamie resursi mācībām, skolēna pārliecība par savu lasītprasmi, skolēna digitālā pašefektivitāte un citu 3.14. tabulā redzamo pozitīvo un statistiski nozīmīgo faktoru vērtību pieaugums palielina skolēna iespējas nokļūt augstu sasniegumu grupā.

Apkopojot skolēnu un vecāku aptauju datu analīzes rezultātus, var secināt, ka skolēniem, kuru mājas un mācību valodas atšķiras, būtiskas ir ne tikai pirmsskolā iegūtās prasmes, īpaši prasme lasīt stāstus, vai pirmsskolā kopumā pavadītais laiks, bet arī digitālo ierīču lietošanas laiks pirmsskolas vecumā – jo tas ir mazāks, jo augstāki skolēnu sasniegumi.

Būtiska nozīme ir ne tikai mājās pieejamajiem mācību resursiem vai skolēna sociāli ekonomiskajam stāvoklim, bet arī vecāku lasītprasmei un mājās iedibinātajiem lasīšanas paradumiem – skolēniem, kuru vecāki atbildējuši, ka lasīšanai mājās ir nozīmīga loma, ir augstāki sasniegumi nekā skolēniem, kuru vecāki tā neuzskata.

Tāpat svarīga loma bijusi skolēnu digitālajai pašefektivitātei jeb prasmei, piemēram, sagatavot prezentāciju vai video, kā arī valodai, kādā skolēni skatās saturu mobilajās ierīcēs – ja tas ir angļu valodā, tam ir pozitīva saistība ar sasniegumiem. Skolēniem, kuru mācību valoda atšķīrās no mājas valodas, tāpat kā skolēniem, kuriem abas valodas bija vienādas, būtiska loma sasniegumos bija pārliecība par savu lasītprasmi – jo tā bija zemāka, jo zemāki sasniegumi.

Būtisks faktors izrādījās to skolēnu skaits klasē, kuri mājās nerunā mācību valodā. Jo lielāks šo skolēnu īpatsvars, jo zemāki sasniegumi abām skolēnu grupām – gan tiem, kuru mājas un mācību valodas sakrīt, gan tiem – kuriem nesakrīt. Papildus faktors, kas ietekmē abas skolēnu grupas, bet vairāk raksturo skolēnus, kuru mājas un mācību valodas atšķiras, bija kavējumi – citā valodā mājās runātāji biežāk kavē skolu, tādējādi viņi biežāk nedzird klasē notiekošo, ir mazāk iesaistīti stundās, jūt mazāku piederību klasei un skolai, līdz ar to viņiem ir zemāki sasniegumi. Lai gan kopumā nav

iespējams noteikt šīs sakarības cēloņus – vai kavējumi ir tāpēc, ka skolēnam ir grūtības mācībās, vai arī grūtības mācībās rodas tāpēc, ka ir skolas kavējumi, domājams, ka 4. klasē bieži kavējumi noved pie zemākiem sasniegumiem, kas savukārt vēlākā vecumā noved pie vēl biežākiem kavējumiem.

Ieteikumi pedagogiem būtu pievērst pastiprinātu uzmanību ne tikai citā mājas valodā runājošo skolēnu valodas prasmei, bet arī viņu lasītprasmes pašnovērtējumam, ikdienas darbā klasē ieviešot dažādus motivācijas un apbalvošanas rīkus, kas palīdzētu šiem skolēniem iegūt pārliecību, ka viņiem sanāk. Iepriekš veiktajos pētījumos pedagogi šo pārliecību uzsvēruši kā vienu no pamata pārliecībām, kas skolēniem nepieciešamas, lai viņi gūtu panākumus (Kampmane & Ozola, 2024).

Ieteikums gan vecākiem, gan skolotājiem būtu uzmanīgi sekot līdzi skolas kavējumiem un nepieļaut tādus kavējumus, no kuriem var izvairīties, piemēram, zobārsta apmeklējums mācību stundu laikā.

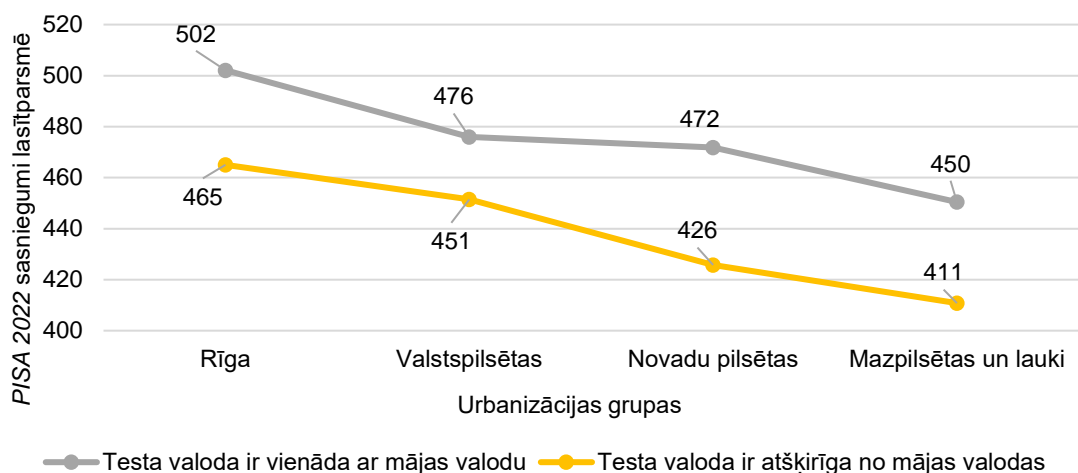
Ieteikums vecākiem būtu pievērst īpašu uzmanību tam, cik daudz laika pirmsskolas vecumā skolēns pavada, darbojoties digitālajās ierīcēs, kā arī veidot mājās vidi, kurā lasīšanai ir nozīmīga loma.

Skolu vadītājiem un izglītības politikas veidotājiem ieteikums būtu īpašu uzmanību pievērst mācību valodas pieejamībai arī ārpus obligātā satura apgūšanas, piemēram, organizējot papildus valodas vai lasīšanas stundas, mudinot skolēnus iesaistīties interešu izglītībā, organizēt pasākumus, nodrošinot skolēniem iespējami biežāku saskarsmi ar latviešu valodu ārpus obligātā mācību satura. Papildus būtu nepieciešams izvērtēt iespēju veidot tādas klases, kurās lielākā daļa skolēnu mājās runā mācību valodā, tādējādi dabiski veidojot vidi, kurā latviešu valoda ir ikdienas sarunvaloda, nevis valoda, kurā apgūst obligāto mācību saturu.

3.3. PISA 2022 pētījuma rezultātu analīze PIRLS 2021 pētījuma rezultātu kontekstā

No visiem skolēniem, kuri piedalījās *PISA 2022* testā, 97% bija dzimuši Latvijā, tomēr, neskatoties uz dzimšanas vietu, līdzīgi kā *PIRLS*, arī *PISA* pētījums parādīja statistiski nozīmīgas atšķirības sasniegumos skolēniem, kuri mājās runā testa valodā, salīdzinot ar skolēniem, kuri nerunā. Turklāt ne tikai valodas modulī, bet arī matemātikas modulī. Vidēji *PISA* testā skolēni, kuru testa un mājas valoda sakrita, sasniedza 487 punktus matemātikā un 480 punktus lasītprasēm, bet skolēni, kuru mājas valoda atšķīrās no testa valodas, attiecīgi 459 punktus matemātika un 441 punktu – lasītprasēm. Analizējot atsevišķi pa testa valodām, tika atklāts, ka skolēni, kuri testu pildīja latviešu valodā un mājās runāja latviski (87% skolēnu), vidēji ieguva 479 punktus lasītprasmes testā, bet skolēni, kuri testu pildīja latviski un mājās runāja citā valodā (13% skolēnu) – 442 punktus. Savukārt skolēni, kuri testu pildīja krieviski un mājās runāja krieviski (96% skolēnu), *PISA* lasītprasmes testā ieguva vidēji 478 punktus, bet skolēni, kuri testu pildīja krieviski un mājās runāja citā valodā (4% skolēnu) – 416 punktus.

Tāpat kā *PIRLS*, arī *PISA* rezultāti bija atkarīgi no urbanizācijas grupas (skat. 3.5. attēlu), Rīgā un valstspilsētās skolēniem bija statistiski nozīmīgi augstāki rezultāti nekā skolēniem novadu pilsētās, mazpilsētās un laukos.

3.5. attēls.

Skolēnu sasniegumu atšķirības lasītprasmes testā atkarībā no urbanizācijas un testa valodas lietojuma mājās PISA 2022 pētījumā

Starpība starp sasniegumiem Rīgas skolēniem, kuru testa un mājas valodas sakrīta, un mazpilsētu un lauku skolēniem, kuriem testa un mājas valodas nesakrīta, bija 91 punkts.

Atšķirības urbanizācijas grupās bija vērojamas arī atkarībā no testa valodas – latviešu vai krievu (skat. 3.15 tabulu).

3.15. tabula.

Skolēnu sasniegumi PISA 2022 lasītprasmes testā atkarībā no testa un mājas valodas un urbanizācijas

Testa valoda	Mājas valoda	Urbanizācija	Vidējie sasniegumi	Standartnovirze
Latviešu	Latviešu	Rīga	514	5,3
Latviešu	Latviešu	Valstspilsētas	483	5,7
Latviešu	Latviešu	Novadu pilsētas	474	5,1
Latviešu	Latviešu	Mazpilsētas un lauki	452	4,0
Latviešu	Cita	Rīga	485	17,8
Latviešu	Cita	Valstspilsētas	454	8,2
Latviešu	Cita	Novadu pilsētas	430	11,0
Latviešu	Cita	Mazpilsētas un lauki	411	9,6
Krievu	Krievu	Rīga	491	6,0
Krievu	Krievu	Valstspilsētas	468	9,5
Krievu	Krievu	Novadu pilsētas	449	21,4
Krievu	Krievu	Mazpilsētas un lauki	421	23,4
Krievu	Cita	Rīga	426	17,1
Krievu	Cita	Valstspilsētas	418	32,7
Krievu	Cita	Novadu pilsētas	347	31,7

Skolēniem, kuri testu pildīja latviski, mājās runāja latviski un dzīvoja Rīgā, sasniegumu starpība starp skolēniem, kuri mājās runāja latviski, testu pildīja latviski un dzīvoja mazpilsētā vai laukos, bija 62 punkti. Savukārt sasniegumu starpība starp skolēniem, kuri testu pildīja latviski, mājās runāja latviski un dzīvoja Rīgā un skolēniem,

kuri testu pildīja latviski, mājās nerunāja latviski un dzīvoja Rīgā, bija 29 punkti. Aplūkojot vienu urbanizācijas līmeni skolēniem, kuri testu pildīja latviešu valodā un mājās runāja latviski un skolēniem, kuri nerunāja mājās latviski, vislielākā starpība bija starp mazpilsētām un laukiem – 44 punkti. Savukārt salīdzinot skolēnus, kuri testu pildīja krievu valodā un mājās runāja vai nerunāja krieviski – vislielākā starpība bija novadu pilsētās – 102 punkti. Jāatzīmē, ka *PISA* testā nepiedalījās neviens skolēns, kurš dzīvotu mazpilsētās vai laukos, testu pildītu krieviski un mājās nerunātu krieviski, tāpēc šajās urbanizācijas grupās atšķirības noteikt nebija iespējams. Sasniegumu starpība starp skolēniem, kuri testu pildīja latviski, mājās runāja latviski un dzīvoja Rīgā, un skolēniem, kuri testu pildīja krieviski, mājās nerunāja krieviski un dzīvoja novadu pilsētā, bija 167 punkti.

No visiem skolēniem, kuriem testa un mājas valodas sakrita, aptuveni 16% mācījās valsts ģimnāzijās, 65% mācījās vidusskolās un 19% mācījās pamatskolās, savukārt no skolēniem, kuriem testa un mājas valodas bija atšķirīgas, aptuveni 15% mācījās valsts ģimnāzijās, 60% mācījās vidusskolās, bet 25% - pamatskolās. Analizējot sasniegumu starpību, kas novērojama atkarībā no skolas tipa, var secināt, ka pamatskolu skolēniem, līdzīgi kā *PIRLS* pētījumā, ir viszemākie sasniegumi (skat. 3.16. tabulu).

3.16. tabula.

PISA 2022 skolēnu sasniegumu sadalījums atkarībā no skolas tipa un tā, vai skolēns mājās runā vai nerunā testa valodā

	Mājās runā testa valodā	Mājās nerunā testa valodā	Sasniegumu starpība
Valsts ģimnāzijas	523	488	34
Vidusskolas	476	440	36
Pamatskolas	452	410	42

Nolūkā skaidrot, vai skolēnu, kuru mājas valoda atšķiras no testa valodas, sasniegumi atšķiras no skolēniem, kuriem mājas un testa valodas sakrīt, tika analizēti papildus sasniegumus ietekmējošie faktori (skat. 3.17. tabulu).

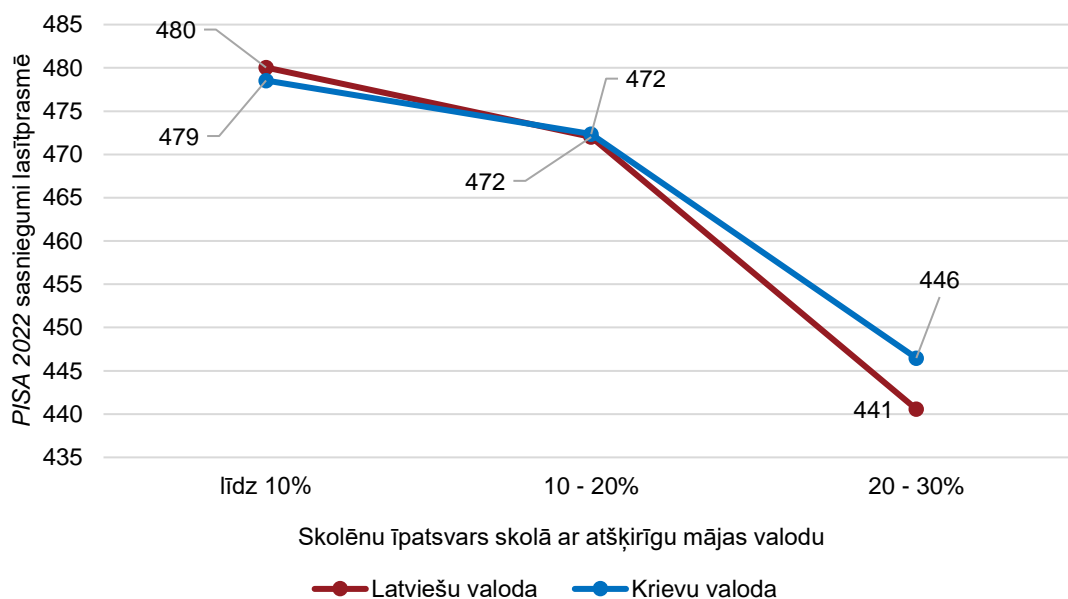
3.17. tabulā redzams, ka skolēnu īpatsvars abās grupās katrā no faktoriem ir līdzīgs, tomēr sasniegumu starpības svārstās no 22 līdz pat 49 punktiem par labu skolēniem, kuriem testa un “mājas” valodas sakrīt. Tā kā pat tie skolēni, kuri ir neatlaidīgākie, pašvadītākie, mācās viskārtīgākajās klasēs, vēlas gūt augstus sasniegumus testa valodā, kuriem ir labas attiecības ar skolotājiem, u.c. faktori ir augsti, tomēr ir ar zemākiem sasniegumiem nekā viņu vienaudži, kuru mājas valoda sakrīt ar testa valodu, var secināt, ka arī 15 gadu vecumā mājās runātā valoda atstāj nozīmīgu ietekmi uz sasniegumiem lasītprasēm.

3.17. tabula.

PISA 2022 sasniegumus ietekmējošie faktori, skolēnu īpatsvars katrā no grupām un vidējo sasniegum starpība punktos starp abām grupām

Sasniegumus ietekmējošie faktori	Testa valoda ir vienāda ar mājas valodu	Testa valoda ir atšķirīga no mājas valodas	Sasniegumu starpība punktos starp abām grupām
Zemākā neatlaidības grupa	25%	27%	29
Augstākā neatlaidības grupa	25%	26%	34
Zemākā pašvadītās mācīšanās grupa	25%	29%	35
Augstākā pašvadītās mācīšanās grupa	25%	25%	34
Mājasdarbu pildīšanas laiks līdz 30min	22%	24%	36
Mājasdarbu pildīšanas laiks 1 - 2 stundas	26%	27%	32
Skolotājam(-ai) ilgi jāgaida, kamēr skolēni nomierinās (katru stundu)	8%	6%	28
Skolotājam(-ai) ilgi jāgaida, kamēr skolēni nomierinās (nekad)	34%	33%	33
Es vēlos gūt labas sekmes testa valodas stundās (pilnībā nepiekrītu)	4%	6%	49
Es vēlos gūt labas sekmes testa valodas stundās (pilnībā piekrītu)	42%	33%	33
Ja es atnāktu ciemos uz skolu pēc trim gadiem, mani skolotāji priecātos mani redzēt (pilnībā nepiekrītu)	8%	12%	32
Ja es atnāktu ciemos uz skolu pēc trim gadiem, mani skolotāji priecātos mani redzēt (pilnībā piekrītu)	11%	14%	36
Skolotāji manā skolā pret mani izturas ar cieņu (pilnībā nepiekrītu)	4%	5%	29
Skolotāji manā skolā pret mani izturas ar cieņu (pilnībā piekrītu)	16%	15%	42
Vai tev ir nācies palikt uz otru gadu? (5. – 9. klase) (vismaz 1 reizi)	2%	4%	22
Es neapmeklēju skolu bez attaisnojoša iemesla visu dienu (3 vai vairāk reizi)	9%	12%	42
Vai tu kādreiz esi neapmeklējis(-usi) skolu vairāk nekā trīs mēnešus pēc kārtas? (5. – 9. klase) (1 vai vairāk reizi)	19%	25%	45

Līdzīgi kā *PIRLS*, arī *PISA* testā skolēni, kuri testu pildīja krievu valodā, biežāk arī mājās runāja krievu valodā, t.i., no visiem skolēniem, kuri testu pildīja latviešu valodā (72% skolēnu), mājās latviski runāja 87% skolēnu, bet no skolēniem, kuri testu pildīja krievu valodā (28% skolēnu), mājās krieviski runāja 96% skolēnu. Lai noskaidrotu, kā atšķirības testa valodas lietojumā mājās ietekmē skolēnu sasniegumus lasītprasme atkarībā no skolēnu īpatsvara skolā, kuri mājās nelieto testa valodu, līdzīgi kā *PIRLS 2021* datu analīzē, visas skolas tika sadalītas četrās grupās – līdz 10%, 10% - 20%, 20% - 30% un 30% un vairāk citā valodā runājošo skolēnu īpatsvars skolā. 3.6. attēlā redzama šādu skolēnu īpatsvara saistība ar skolas vidējiem lasītprasmes sasniegumiem *PISA 2022* pētījumā.

3.6. attēls.

Skolēnu sasniegumu atšķirības lasītprasmes testā PISA 2022 pētījumā atkarībā no testa valodas un skolēnu īpatsvara skolā, kuri mājas nerunā testa valodā

Līdzīgi kā *PIRLS 2021* testā, arī *PISA 2022* testā skolēniem, kuri mācījās skolās ar nelielu to skolēnu īpatsvaru, kuru *PISA* testa un “mājas” valodas bija atšķirīgas, bija statistiski nozīmīgi augstāki rezultāti nekā skolēniem, kuri mācījās skolā ar lielāku to skolēnu īpatsvaru, kuriem testa un “mājas” valodas bija atšķirīgas. Pieaugot to skolēnu īpatsvaram, kuri mācījās nerunāja testa valodā, skolas vidējie sasniegumi kritās, turklāt to skolēnu vidū, kuri testu kārtoja krieviski – mazāk, nekā to skolēnu vidū, kuri testu pildīja latviski. Atšķirībā no *PIRLS* pētījuma (skat. 3.4. attēlu), *PISA* pētījumā (skat. 3.6. attēlu) starpība starp skolēnu sasniegumiem katrā no testa valodām atkarībā no citā valodā runājošo skolēnu īpatsvara skolā nebija tik liela. Mazākā starpība var tikt skaidrota ar *PISA* izlases veidošanas atšķirībām no *PIRLS*. *PIRLS* pētījumā būtiskāk iezīmējas klases ietekme. Analizējot citu *PISA* dalībvalstu rezultātus, var novērot līdzīgu tendenci – pieaugot to skolēnu īpatsvaram skolā, kuriem ir atšķirīga testa un “mājas” valoda, pazeminās skolas vidējie sasniegumi gan skolēniem, kuri mācījās runā testa valodā, gan skolēniem, kuri nerunā.

4. PIRLS KOTENKSTA FAKTORU SALĪDZINĀJUMS 20 GADU GRIEZUMĀ

4.1. Pētījumā izmantotie instrumenti un metodes

Tā kā ar *PIRLS* lasītprasmes sasniegumiem visciešāk saistītie faktori ir no skolēnu aptaujas, tad arī šis instruments tika izmantots vidējo vērtību un īpatsvara izmaiņu analīzei.

Par pirmo *PIRLS* pētījuma ciklu un arī pirmo reizi, kad Latvija piedalījās *PIRLS* pētījumā, var uzskatīt 2001. gadu. *PIRLS* pētījuma otrais cikls bija 2006. gadā. Trešais pētījuma cikls bija 2011. gadā, bet Latvija tajā nepiedalījās. Ceturtais – 2016. gadā, kad Latvijas skolēnu sasniegumi bija visaugstākie, salīdzinot ar rezultātiem iepriekšējos ciklos. Un piektais *PIRLS* cikls notika 2021. gadā, kad Latvijas sasniegumi bija viszemākie, salīdzinot ar rezultātiem iepriekšējos ciklos. 2011. gada ciklā tika mainītas vairākas *PIRLS* mērinstrumentu skalas, tāpēc, analizējot vidējos rādītājus un īpatsvaru, tika izmantoti tikai tie jautājumi, kuri nebija mainījušies. Skolēnu aptaujās jautājumi, ko iespējams izmantot tendenču analīzei, bija:

- “Apmēram cik grāmatu ir tavās mājās?”
- “Vai tavās mājās ir kāda no šīm lietām?”, apakšjautājumi:
  - “Dators mājās”;
  - “Rakstāmgalds mājās”.
- “Cik bieži skolā notiek šādas darbības?”, apakšjautājumi:
  - “Es lasu klusām pie sevis”;
  - “Es lasu to, ko izvēlos”.
- “Ko tu domā par savu skolu? Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem?”, apakšjautājumi:
  - “Skolā es jūtos droši”;
  - “Man patīk būt skolā”.
- “Cik bieži šī gada laikā citi skolēni no tavas skolas tev ir nodarījuši pāri kādā no minētajiem veidiem (arī īsziņās vai internetā)?”, apakšjautājumi:
  - “Man kaut ko nozaga”;
  - “Iesita vai nodarīja man sāpes”.
- “Ko tu domā par lasīšanu? Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem?” apakšjautājumi:
  - “Man patīk runāt ar citiem cilvēkiem par to, ko es lasu”;
  - “Es priecātos, ja kāds man uzdāvinātu grāmatu”;
  - “Man šķiet, ka lasīt ir garlaicīgi”;
  - “Man patīk lasīt”.
- “Cik labi tu proti lasīt? Cik lielā mērā tu piekrīti šiem izteikumiem?”
  - “Man lasīšana padodas viegli”;

- “Man lasīšana nepadodas tik labi kā daudziem maniem klasesbiedriem”;

4.3. apakšnodaļā visi apgalvojumi, kuri nav mainījušies *PIRLS* ciklos, tiks analizēti secībā, kādā tie lasāmi skolēnu aptaujā.

Analizēto faktoru korelācija *PIRLS 2021* pētījumā ar skolēna sasniegumiem apkopota 4.1. tabulā.

4.1. tabula.

PIRLS konteksta faktoru korelācija ar skolēna sasniegumiem PIRLS 2021 testā

Faktors	Sasniegumi	Sasniegumi (SK)
(1) Apmēram cik grāmatu ir tavās mājās?	0,25*	0,03
(2) Vai tavās mājās ir dators?	0,01	0,02
(3) Vai tavās mājās ir rakstāmgalds?	0,09*	0,03
(4) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka patīk būt skolā?	0,08*	0,03
(5) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka skolā jūties droši?	0,05	0,03
(6) Cik bieži šī gada laikā citi skolēni no tavas skolas tev ir kaut ko nozaguši?	-0,16*	0,03
(7) Cik bieži šī gada laikā citi skolēni no tavas skolas tev iesita vai nodarīja man sāpes	-0,11*	0,03
(8) Cik bieži lasi klusām pie sevis?	0,01	0,02
(9) Cik bieži lasu to, ko izvēlos?	0,05	0,02
(10) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka patīk runāt ar citiem cilvēkiem par to, ko es lasu?	0,03	0,02
(11) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka priecātos, ja kāds man uzdāvinātu grāmatu?	0,13*	0,03
(12) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka lasīt ir garlaicīgi?	-0,20*	0,02
(13) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka patīk lasīt?	0,18*	0,02
(14) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka lasīšana padodas viegli?	0,31*	0,02
(15) Cik lielā mērā tu piekrīti, ka lasīšana nepadodas tik labi kā daudziem maniem klasesbiedriem?	-0,31*	0,02

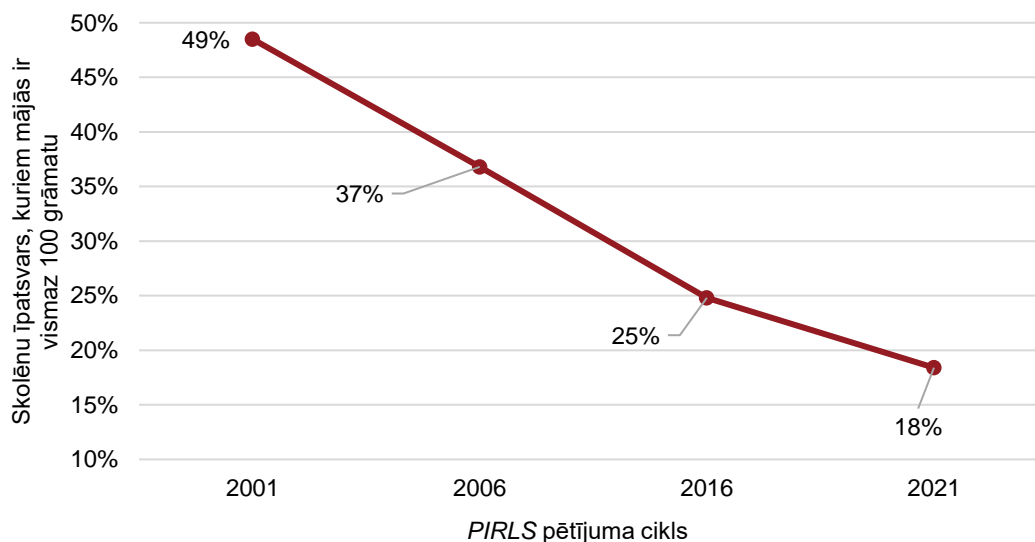
* korelācija statistiski nozīmīga

10 no 15 analizētajiem faktoriem *PIRLS 2021* pētījumā bija statistiski nozīmīgi saistīti ar skolēna sasniegumiem. Tādi faktori kā grāmatu skaits mājās, pāridarījumi (lietu zagšana), interese par lasīšanu un lasītprasmes pašnovērtējums bija ciešāk saistīti ar sasniegumiem, nekā mājās esošs rakstāmgalds, patīkšana būt skolā vai prieks par grāmatu kā dāvanu. Negatīva korelācija sasniegumiem ar 6., 7., 12. un 15. faktoru norāda, ka pieaugot šī faktora vērtībai, piemēram, pieaugot pārliecībai, ka lasīt ir garlaicīgi, sasniegumi samazinās. Pozitīva korelācija sasniegumiem ar faktoru norāda, ka pieaugot šī faktora vērtībai, palielinās sasniegumi, piemēram, pieaugot pārliecībai, ka lasīšana padodas viegli, pieaug sasniegumi.

4.2. Pētījuma datu analīze un rezultātu apkopojums

4.2.1. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēnu dzīvesvietu

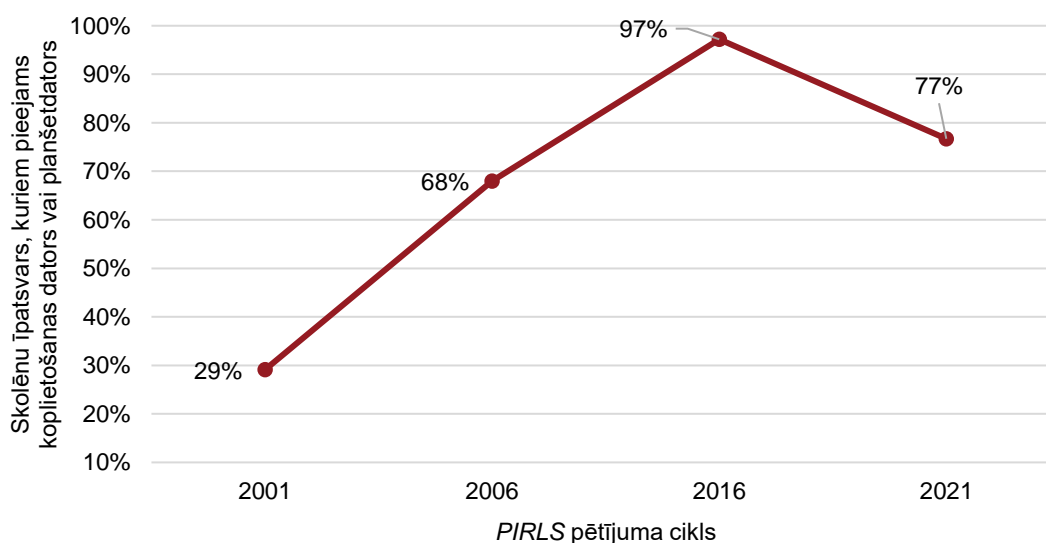
Jautājums, bez kura nav iedomājams *PIRLS* pētījums un arī vairāki citi *IEA* pētījumi, ir jautājums par grāmatu skaitu mājās. No skolēnu sniegtajām atbildēm redzams, ka grāmatu skaits skolēnu mājās samazinās (skat. 4.1. attēlu).

4.1. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par grāmatu skaitu mājās

Ja 2001. gadā Latvijā bija 49% skolēnu, kuriem mājās bija vairāk nekā 100 grāmatu, tad 2021. gadā šādu skolēnu īpatsvars bija sarucis līdz 18%. Turpretī to skolēnu īpatsvars, kuriem pieejams ģimenei kopīgs dators vai planšetdators, kuru viņi var izmantot, ir audzis un savu maksimālo īpatsvaru sasniedzis 2016. gadā (skat. 4.2. attēlu).

4.2. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par koplietošanas datora vai planšetdatora pieejamību mājās

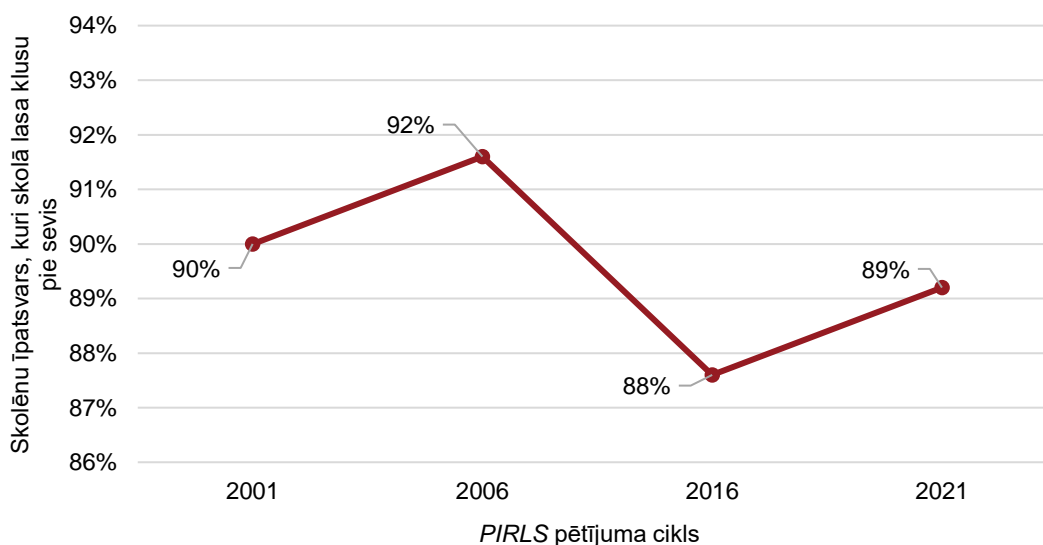

2021. gadā redzams to skolēnu īpatsvara samazinājums, kuriem mājās pieejams ģimenei kopīgs dators vai planšetdators, kuru viņi var lietot. Visticamāk, šī rādītāja samazināšanās, kas vērojama visās Rietumeiropas valstīs, saistīta ar personīgai lietošanai pieejamo personīgo ierīču skaita palielināšanos. Analizējot, vai pastāv izmaiņas to skolēnu īpatsvarā, kuri norādījuši, ka viņiem mājās ir pašiem savs galds mācībām, jāsecina, ka 20 gadu laikā Latvijā šis rādītājs ir nedaudz palielinājies no 92% 2001. gadā līdz 95% – 2021. gadā. Vairākās PIRLS dalībvalstīs, tai skaitā Latvijā, vērojams šī rādītāja neliels samazinājums no 2016. gada, kad Latvijā šādu skolēnu īpatsvars bija 96%, uz 2021. gadu, tomēr pētnieku rīcībā nav instrumentu, ar kuru palīdzību pārlicināties, kāpēc tas tā ir noticis.

4.2.2. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēnu darbu klasē

Viens no lasītprasmes sasniegumus ietekmējošajiem faktoriem ir laiks, ko skolēns velta lasīšanai, tomēr šāds jautājums PIRLS pētījumā nebija iekļauts jau 2001. gada ciklā, tāpēc tika analizēts lasīšanas veids – klusā lasīšana un skolēna literatūras izvēles iespējas.

Analizējot skolēnu iespējas klusu lasīt klasē, tika secināts, ka skolēnu īpatsvars, kuri klusi klasē lasa vismaz vienu reizi nedēļā, starp PIRLS pētījuma cikliem nav būtiski mainījies (skat. 4.3. attēlu).

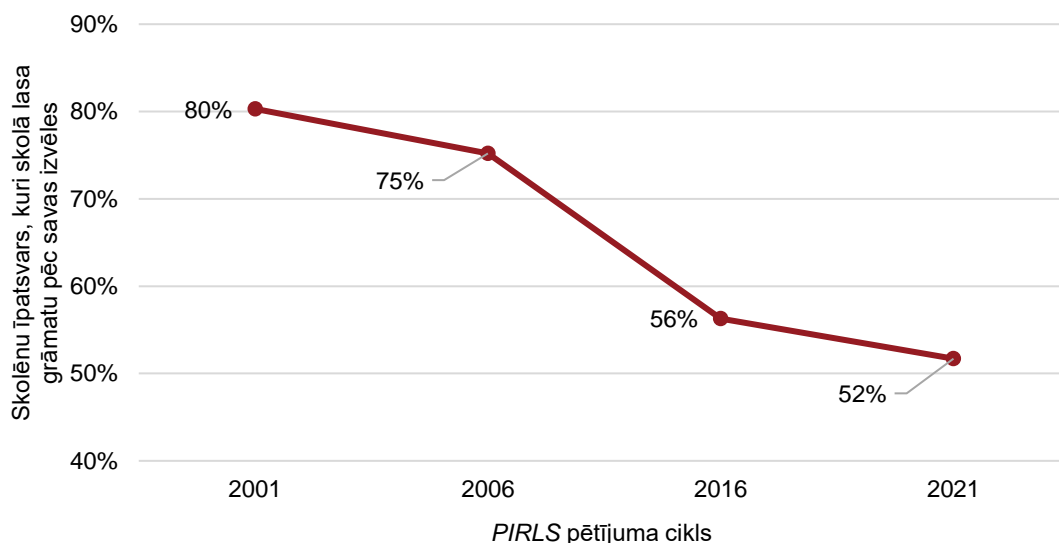

4.3. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par kluso lasīšanu klasē

Lai arī skaļā lasīšana tiek uzskatīta par piemērotāko metodi lasītprasmes pareizības un ātruma kontrolei (Kampmane & Ozola, 2024), vairāki pētnieki atzinuši, ka klusā jeb brīvā lasīšana ir efektīva metode lasītprieka veicināšanai (Mendoza & Cruz, 2024) sākumskolas vecuma skolēniem. A. Vanagas un uzņēmuma Mr. Page kopīgi veiktajā pētījumā par kluso (brīvo) lasīšanu 56 sākumskolas klasēs četrās skolās Latvijā (Vanaga, 2025) tika secināts, ka skolēniem kopumā patīk klusā lasīšana.

Diemžēl to skolēnu īpatsvars, kuri var vismaz vienu reizi nedēļā klasē lasīt to, ko paši izvēlas, samazinās (skat. 4.4. attēlu).

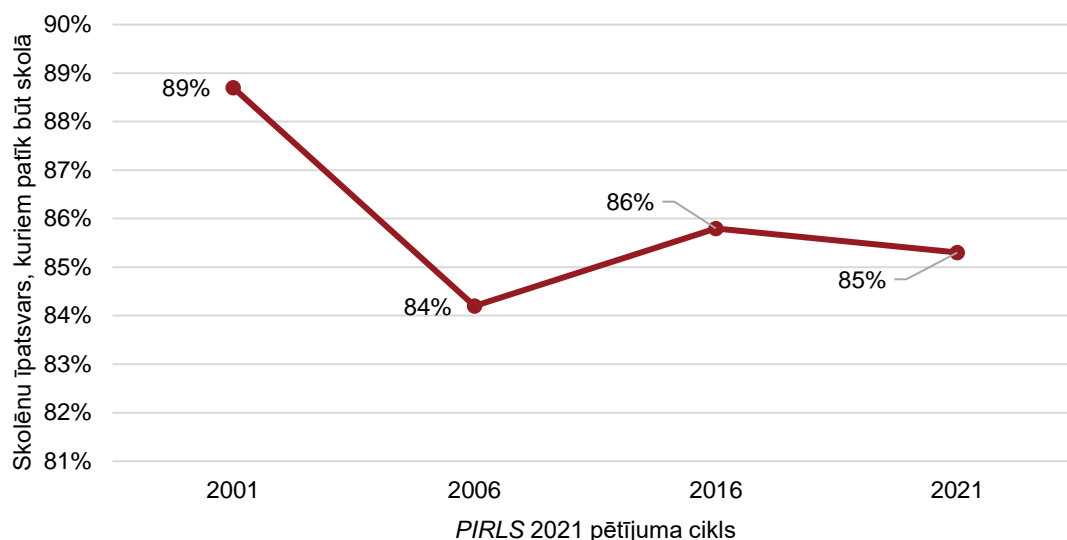
4.4. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par paša izvēlētas grāmatas lasīšanu klasē

Ja *PIRLS* 2001. gada pētījumā paša izvēlētu literatūru lasīja 80% skolēnu, tad divdesmit gadus vēlāk vairs tikai 52% skolēnu. Šis jautājums ir skatāms kontekstā ar skolotāju aptaujas jautājuma par viņu ikdienas praksi klasē: “Cik bieži jūs veicāt minētās darbības lasīšanas mācību procesā šajā klasē?” apakšjautājumu: “Devu skolēniem laiku lasīt grāmatas pēc pašu izvēles”. Kā redzams 2.3. tabulā, augstu sasniegumu klašu skolotāji biežāk nekā zemu sasniegumu klašu skolotāji deva saviem skolēniem laiku lasīt grāmatu pēc pašu izvēles.

4.2.3. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēna skolu

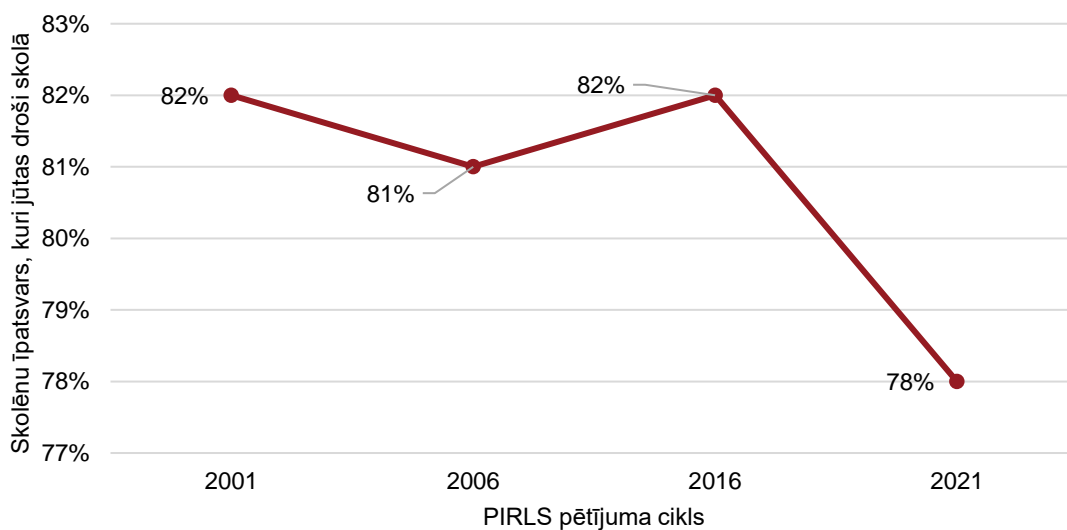
Ar skolu saistītais jautājums, kurš mērija skolēna sajūtas par to, cik ļoti viņam patīk būt skolā, parāda nelielas svārstības divdesmit gadu garumā (skat. 4.5. attēlu). Kopumā nevar sacīt, ka šis rādītājs laika gaitā būtu būtiski mainījies.

4.5. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par to, cik ļoti patīk skolā

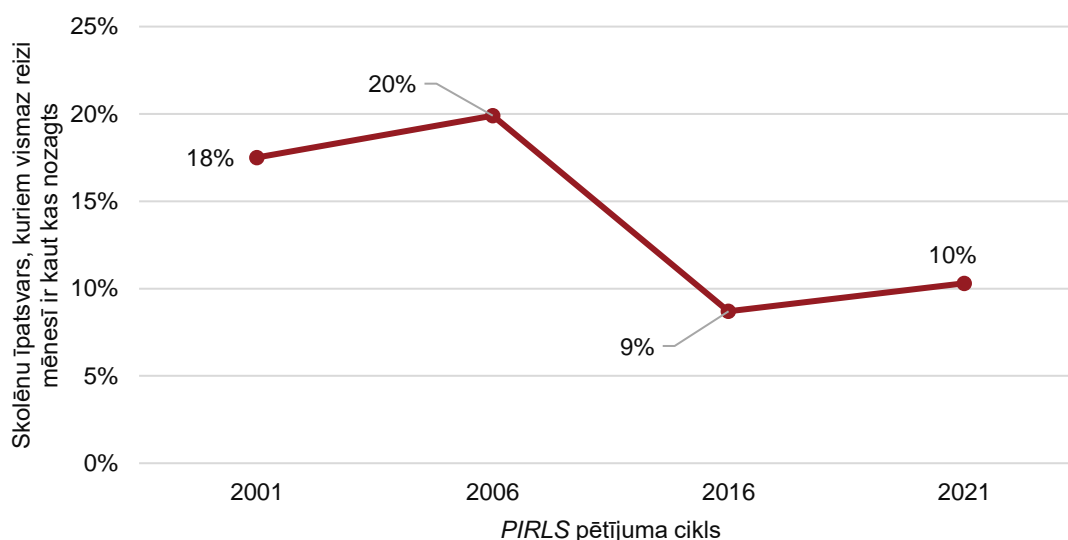
Analizējot skolēna drošības sajūtu skolā, jāsecina, ka 20 gadu laikā kopumā nav mainījies to skolēnu īpatsvars, kuri piekrīt vai pilnībā piekrīt, ka skolā jūtas droši (skat. 4.6. attēlu).

4.6. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par drošības sajūtu skolā

Drošības sajūta skolā ir saistīta arī ar skolēnu savstarpējām attiecībām, īpaši pāridarījumiem. Trīs jautājumi par pāridarījumiem tikuši skolēniem uzdoti visos PIRLS pētījuma ciklos. Kopš 2016. gada skolēniem ir iespējams uz šiem jautājumiem atbildēt, norādot biežumu – vismaz vienu reizi nedēļā, vienu vai divas reizes mēnesī, dažas reizes gadā vai nekad. PIRLS 2001. gada un 2006. gada ciklos skolēni uz jautājumiem par pāridarījumiem atbildēja, vai tas ir noticis pēdējā mēneša laikā, atbildot ar “Jā” vai “Nē”.

4.7. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par zādzību biežumu skolā

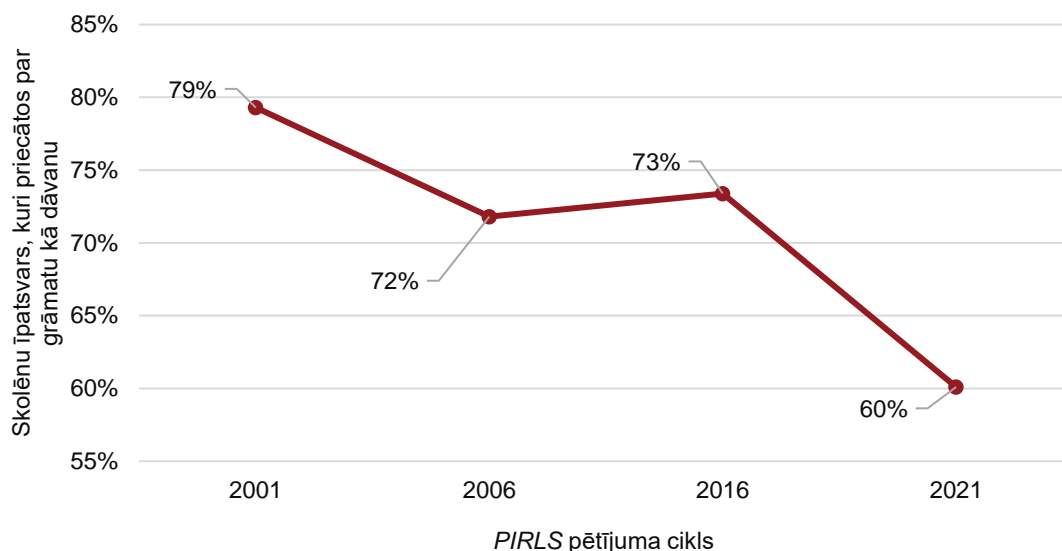
Kā redzams 4.7. attēlā, skolēnu īpatsvars, kuriem vismaz vienu reizi mēnesī kaut kas ir nozagts, laika gaitā ir samazinājies divas reizes, kas, protams, ir labas ziņas. Savukārt to skolēnu īpatsvars, kuri norādījuši, ka kāds cits skolēns iesita vai nodarīja sāpes (2001. gadā – iesita), nav būtiski mainījies, tas svārstījies 29% (2016. gadā) līdz 34% (2001. gadā) robežās, 2021. gadā 32% skolēnu atbildējuši, ka kāds cits skolēns viņiem iesitis vai nodarījis sāpes vismaz vienu reizi mēnesī.

Lai gan Latvijas izglītības iestādēs ir pieejamas vairākas programmas, kuras skolai dod iespēju sekot līdzi skolas klimatam un skolēnu drošības sajūtai, esošie dati liecina, ka skolās vēl ir pilnveides iespējas pāridarījumu novēršanas jomā, jo, lai arī redzamas dažas uzlabojumu tendences, tomēr nozīmīga skolēnu daļa turpina ciest no pāridarījumiem.

4.2.4. Izmaiņas faktoros, kas saistīti ar skolēna attieksmi pret lasīšanu

PIRLS pētījumā 20 gadu garumā skolēniem jautāti viņu uzskati par lasīšanu, no kuriem vairāki veidojuši lasītprīka un pārliecinātības par savu lasītprasmi skalas. Diemžēl skalu veidojošie apgalvojumi ir mainījušies, tāpēc skalu vērtības savā starpā nav salīdzināmas. No lasītprīka skalas visos *PIRLS* ciklos nemainīgi saglabāti četri apgalvojumi, no kuriem vienā skolēni atbildēja, cik lielā mērā viņi piekrīt, ka viņiem patīk runāt ar citiem cilvēkiem par to, ko viņi lasa. 20 gadu griezumā aptuveni 60% skolēnu konstanti piekrīt vai pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka viņiem patīk runāt par lasīto.

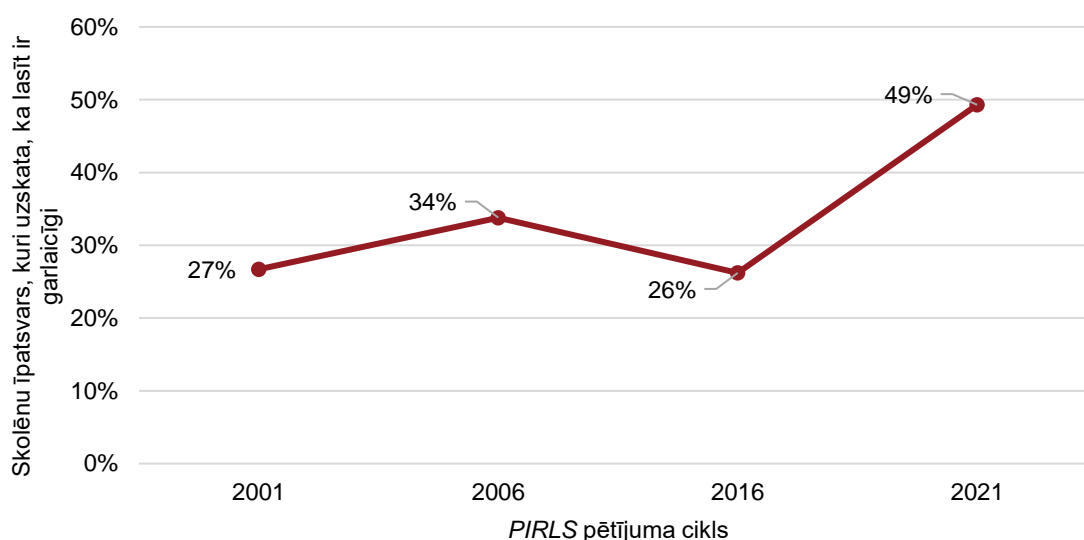
Otrs jautājums lasītprīka skalā, uz kuru skolēni bija norādījuši savu attieksmi, bija apgalvojums par grāmatu kā dāvanu. 4.8. attēlā redzams, ka to skolēnu īpatsvars, kuri piekrīt vai pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka viņi priecātos, ja viņiem kāds uzdāvinātu grāmatu, ir samazinājies no 79% 2001. gadā uz 60% 2021. gadā. Tās ir sliktas ziņas vai brīdinājuma signāls grāmatu izdevējiem.

4.8. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par vēlmi saņemt dāvanā grāmatu

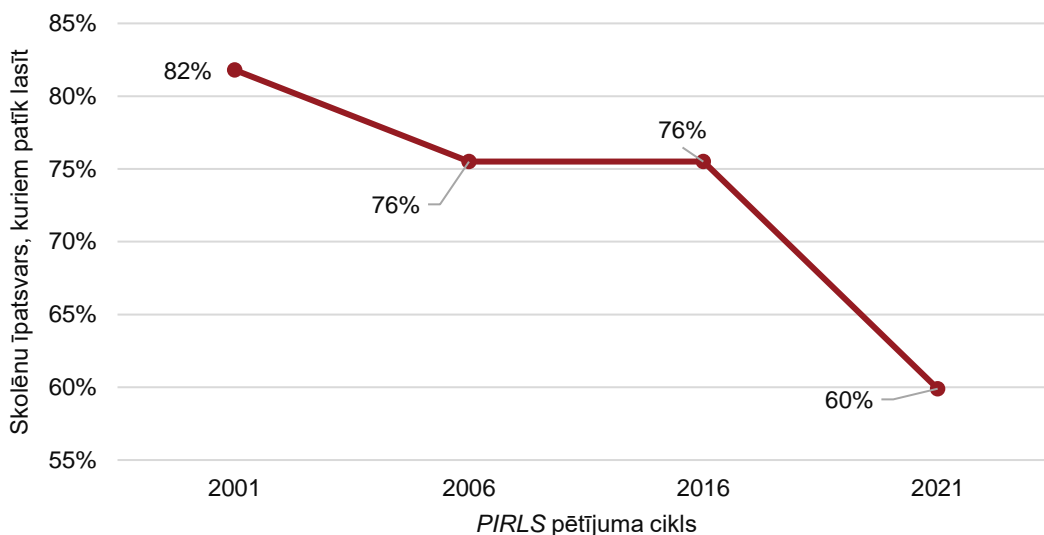
Trešais jautājums, ar kura palīdzību iespējams novērtēt skolēnu attieksmes maiņu 20 gadu garumā, ir jautājums par lasīšanu kā garlaicīgu aktivitāti. 4.9. attēlā redzams, ka skolēnu īpatsvars, kuri piekrīt vai pilnīgi piekrīt, ka lasīt ir garlaicīgi, ir gandrīz dubultojies. Tā kā lasīt patikšana ir saistīta ar šai aktivitātei veltīto laiku (skolēni, kam nepatīk lasīt, to arī nedara, it īpaši savā brīvajā laikā), tad šīs izmaiņas ir sliktas ziņas par sagaidāmo Latvijas skolēnu lasītprasmes līmeni turpmāk. Ja aizvien vairāk skolēniem lasīšana šķiet garlaicīga, maz ticams, ka viņi tai veltīs prasmju izkopšanai nepieciešamo laiku.

4.9. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par lasīšanu kā garlaicīgu aktivitāti

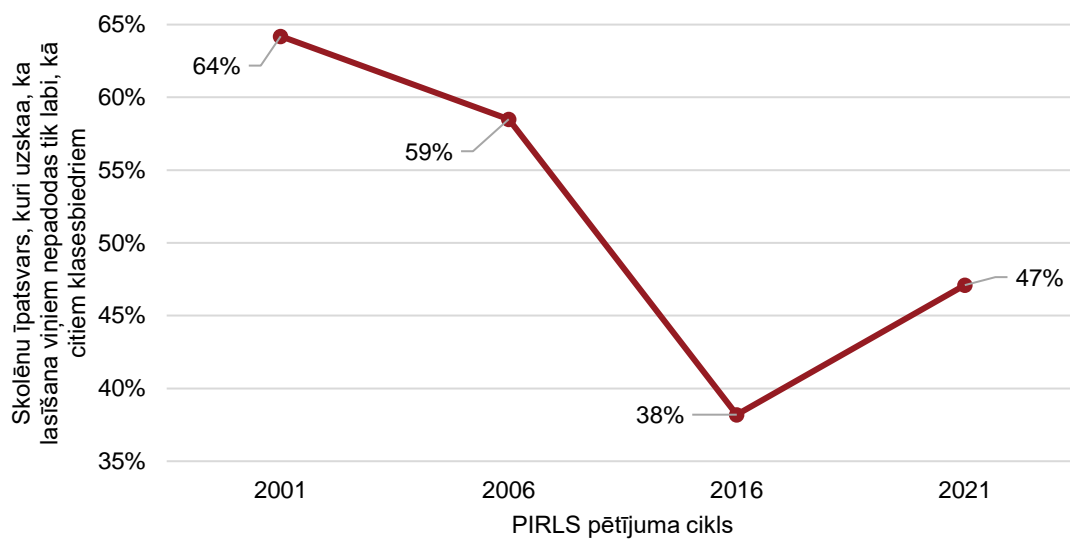
Nākamās sliktās ziņas redzamas 4.10. attēlā – par aptuveni 22% ir samazinājies to skolēnu īpatsvars 4. klasēs, kuri uzskata, ka viņiem patīk lasīt. Līdzīgi kā jautājumos par grāmatu dāvanā un lasīšanu kā garlaicīgu aktivitāti – visbūtiskākās skolēnu īpatsvara izmaiņas ir notikušas tieši laika posmā no 2016. līdz 2021. gadam. Tādējādi nevar izslēgt, ka skolēnu atbildēs ir novērojams tehnoloģiju izmantošanas pieaugums un pandēmijas ietekme, kuras laikā notika “tehnoloģiskais sprādziens” izglītībā. Lai arī kādi būtu iemesli faktam, ka skolēniem aizvien mazāk patīk lasīt, tas ir trauksmes zvans, ja vēlamies saglabāt augstus skolēnu mācību sasniegumus.

4.10. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā jautājumā par lasīšanu kā patīkamu aktivitāti

Divdesmit gadu laikā ir samazinājies to skolēnu īpatsvars, kuri uzskata (piekrīt vai pilnībā piekrīt apgalvojumam), ka lasīšana viņiem nepadodas tik labi kā citiem klasesbiedriem. Ja 2001. gadā 64% Latvijas 4. klašu skolēnu domāja, ka lasīšana viņiem nepadodas tikpat viegli kā citiem klasesbiedriem, tad 2016. gadā šādu skolēnu īpatsvars bija vairs tikai 38%, tādējādi, 2016. gadā 62% skolēnu uzskatīja, ka lasīšana viņiem padodas tikpat labi kā klasesbiedriem. 2021. gadā šādu skolēnu īpatsvars, kuri piekrīt vai pilnībā piekrīt, ka lasīšana viņiem nepadodas tik labi kā daudziem viņu klasesbiedriem ir palielinājies par 9% attiecībā pret 2016. gadu un sasniedzis 47%. Šī augšupejošā tendence var norādīt uz nepietiekamu prasmi novērtēt savu izaugsmi.

4.10. attēls.

Skolēnu īpatsvara izmaiņas 20 gadu griezumā lasītprasmes pašnovērtējumā salīdzinājumā ar klasesbiedriem

5. PIRLS PĒTĪJUMĀ IETVERTO PRASMJU PĀRSTĀVNICĪBA LATVIJAS PAMATIZGLĪTĪBAS STANDARTĀ UN MĀCĪBU PRIEKŠMETU PARAUĞPROGRAMMĀS

Šajā nodaļā analizēts, kā *PIRLS* pētījuma lasītprasmes testos nepieciešamās prasmes pārstāvētas Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumos Nr. 747 "Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem" (turpmāk – standarts) un tam atbilstoši izstrādātajās mācību priekšmetu paraugprogrammās.

Izpētē ietvertie mācību priekšmeti ir datorika, literatūra, latviešu valoda un mazākumtautības (krievu) valoda. Analīzei tika formulētas 22 *PIRLS* prasmes, kas sagrupētas divos blokos:

1. Testa pildīšanai nepieciešamās digitālās pamatprasmes (šīs prasmes netiek mērītas *PIRLS* pētījuma ietvaros, bet bez tām nav iespējama datorizēta lasītprasmes testa izpilde):

- 1) lasīt nelineāru tekstu digitālā interaktīvā vidē, piemēram, mājaslapā,
- 2) navigēt tīmekļa vidē, piemēram, izmantot hipersaites un ekrānpogas,
- 3) ritināt tekstu uz ekrāna, piemēram, izmantojot ritjoslu,
- 4) izmantot tīmekļa meklētājprogrammu, piemēram, *Google*,
- 5) veikt pamatdarbības ar logiem, piemēram, nospiegt atbildes saglabāšanas ekrānpogu un aizvērt uznirstošo logu,
- 6) darboties ar datorpeļi vai skārienpaliktini,
- 7) drukāt, izmantojot datora tastatūru;

2. *PIRLS* lasītprasmes testā mērītās prasmes:

- 1) atrast skaidri formulētu informāciju tekstā (tas nenozīmē atbildes sniegšanu no atmiņas, bet prasmi pārskatīt lasīto tekstu un atrast precīzu pareizo atbildi tajā),
- 2) atrast vajadzīgo informāciju attēlā, tabulā, kartē vai diagrammā,
- 3) izdarīt tiešus secinājumus no izlasītā,
- 4) interpretēt informāciju no teksta,
- 5) integrēt atbildē saturu no vairākām teksta daļām,
- 6) novērtēt teksta elementus un autora nolūkus,
- 7) konstatēt teksta galveno vēstījumu,
- 8) pamatot savu viedokli, izmantojot informāciju no teksta,
- 9) spriest par literāro tēlu raksturu un darbībām,
- 10) tekstā saskatīt cēloņsakarības,
- 11) salīdzināt un pretstatīt tekstā sniegto informāciju,
- 12) novērtēt nosaukuma atbilstību tekstam,
- 13) novērtēt informācijas derīgumu un ticamību,
- 14) literāro tekstu izpratne,
- 15) informatīvo tekstu izpratne.

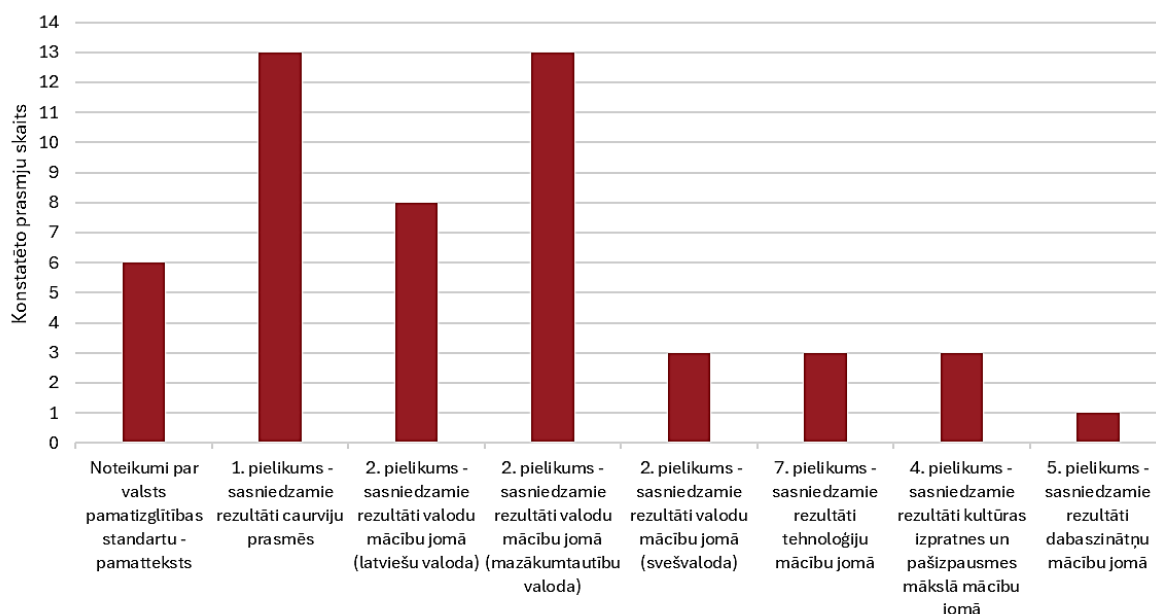
5.1. PIRLS prasmes Latvijas pamatizglītības standartā

Pamatizglītības standarta pamattekstā nav norāžu uz šajā pētījumā ietvertajām digitālajām pamatprasmēm, toties valodu mācību jomas vispārīgais saturs ietver gan literāro, gan informatīvo tekstu izpratni, un starp caurviju prasmēm parādās prasme novērtēt informācijas derīgumu un ticamību.

Pētījumā tika noteikts, cik un kādas no analīzē ietvertajām prasmēm ir minētas šajās standarta daļās:

- I. pamatteksts,
- II. 1. pielikums - sasniedzamie rezultāti caurviju prasmēs, beidzot 3. klasi,
- III. 2. pielikums - sasniedzamie rezultāti valodu mācību jomā (latviešu valoda), beidzot 3. klasi,
- IV. 2. pielikums - sasniedzamie rezultāti valodu mācību jomā (mazākumtautību valoda), beidzot 3. klasi,
- V. 2. pielikums - sasniedzamie rezultāti valodu mācību jomā (svešvaloda), beidzot 3. klasi,
- VI. 4. pielikums - sasniedzamie rezultāti kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomā, beidzot 3. klasi ,
- VII. 5. pielikums - sasniedzamie rezultāti dabaszinātņu mācību jomā, beidzot 3. klasi,
- VIII. 7. pielikums - sasniedzamie rezultāti tehnoloģiju mācību jomā, beidzot 3. klasi.

5.1. attēlā redzams, cik no *PIRLS* prasmju sarakstā ietvertajām 22 prasmēm iespējams konstatēt standartā katras jomas sasniedzamajos rezultātos 3. klases beigās. Vislielākais *PIRLS* testā nepieciešamo prasmju skaits (13) tika konstatēts standarta 1. pielikumā, kurā aprakstītas caurviju prasmes, un 2. pielikumā, kur atspoguļoti sasniedzamie rezultāti mazākumtautību valodā. Vismazāk *PIRLS* prasmju (viena) atspoguļojas dabaszinātņu jomā, kas, no vienas puses ir likumsakarīgi, bet no otras, ir vērts apsvērt, kā arī dabaszinātņu saturā ietvert jautājumus par lasītā teksta izpratni.

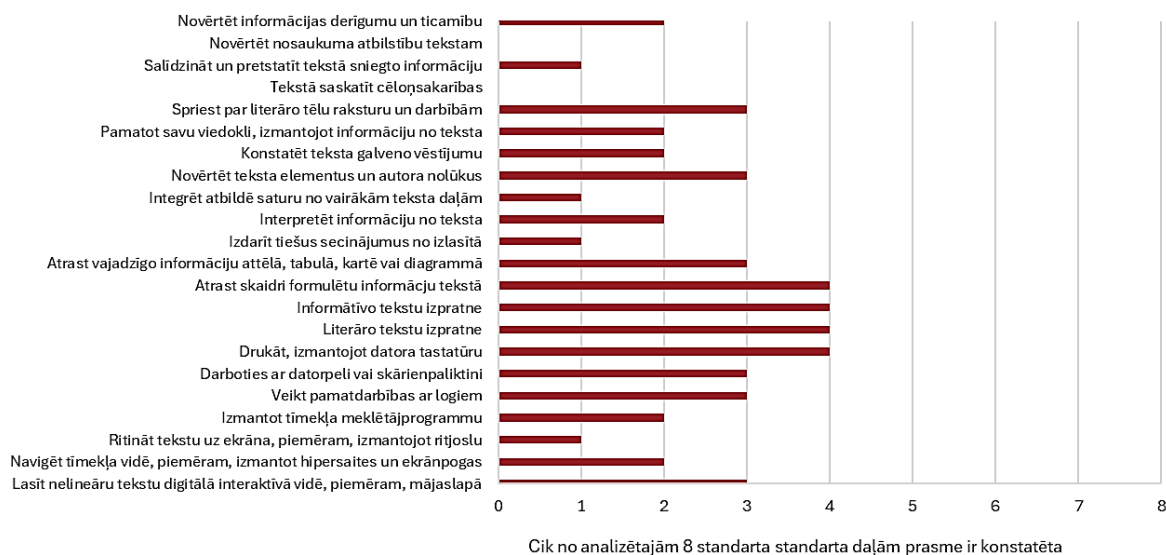

5.1. attēls.

PIRLS prasmju pārstāvniecība Latvijas pamatizglītības standarta pamattekstā un jomu sasniežamajos rezultātos, beidzot 3. klasi

3. klases sasniežamajos rezultātos konstatēts šādu PIRLS prasmju trūkums vai ļoti minimāla pārstāvniecība (skat. 5.2. attēlu):

- 1) salīdzināt un pretstatīt tekstā sniegto informāciju,
- 2) saskatīt tekstā cēloņsakarības,
- 3) integrēt atbildē saturu no vairākām teksta daļām,
- 4) izdarīt tiešus secinājumus no izlasītā.

5.2. attēls.

PIRLS prasmju sastopamības biežums pamatizglītības standarta pielikumos

5.2. PIRLS prasmes mācību priekšmetu paraugprogrammās

Tā kā PIRLS ir digitāls lasītprasmes tests 4. klases skolēniem, tad tā izpildei nepieciešamo prasmju klātbūtne tika pētīta šo mācību priekšmetu programmu paraugos Latvijā 2025. gadā:

1. literatūra 4. klasei¹⁷,
2. datorika 1. klasei¹⁸,
3. datorika 2. klasei¹⁹,
4. datorika 3. klasei²⁰,
5. datorika 4. klasei²¹,
6. latviešu valoda 1. klasei²²,
7. latviešu valoda 2. klasei²³,
8. latviešu valoda 3. klasei²⁴,
9. latviešu valoda 4. klasei²⁵,
10. mazākumtautības (krievu) valoda 1. klasei²⁶,
11. mazākumtautības (krievu) valoda 2. klasei²⁷,
12. mazākumtautības (krievu) valoda 3. klasei²⁸,
13. mazākumtautības (krievu) valoda 4. klasei²⁹.

Datorikas mācību priekšmeta paraugprogrammā 1.-4. klasei tika konstatētas šādas PIRLS testam nepieciešamās tehniskās prasmes:

- prasme navigēt tīmekļa vidē (1. klasē),
- pieredze ar tīmekļa meklētājprogrammu (2.-4. klasē),
- prasme veikt pamatdarbības ar logiem (1.-2. klasē),
- prasme darboties ar datorpeli vai skārienpaliktini (1. klasē),
- prasme drukāt, izmantojot datora tastatūru (1.-4. klasē).

No tehniskajām prasmēm datorikas paraugprogrammā netika konstatēta prasme ritināt tekstu uz ekrāna. Ieteicams tai atrast vietu 1. klasē, kur tā iederētos pie pirmā temata "Kā strādā ar datoru, lai risinātu mācību uzdevumus?".

No prasmēm, kas saistītas ar lasīšanu, datorikas mācību priekšmeta paraugprogramma 1.-4. klasei aptver prasmi salīdzināt un pretstatīt tekstā sniegto informāciju un prasmi novērtēt informācijas derīgumu un ticamību, tomēr tajā nav

¹⁷ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/32560B80-A5BD-44D9-BDBA-3E52E077C3CD/view?preview=3F7BE76C-874D-4833-B523-9EC368D27245>

¹⁸ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/F13D9D0C-B707-4A2C-8058-93B69EDDA6AF/view>

¹⁹ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/F13D9D0C-B707-4A2C-8058-93B69EDDA6AF/view>

²⁰ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/F13D9D0C-B707-4A2C-8058-93B69EDDA6AF/view>

²¹ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/F13D9D0C-B707-4A2C-8058-93B69EDDA6AF/view>

²² <https://mape.gov.lv/catalog/materials/6456AA95-2104-497F-8679-198AE7A135C4/view>

²³ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/6456AA95-2104-497F-8679-198AE7A135C4/view>

²⁴ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/6456AA95-2104-497F-8679-198AE7A135C4/view>

²⁵ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/6456AA95-2104-497F-8679-198AE7A135C4/view>

²⁶ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/9B1A3636-A2FA-41AF-9621-0A1BC31DCF15/view?preview=22EAAB1A-660B-4D1D-B8F9-55B4003396F8>

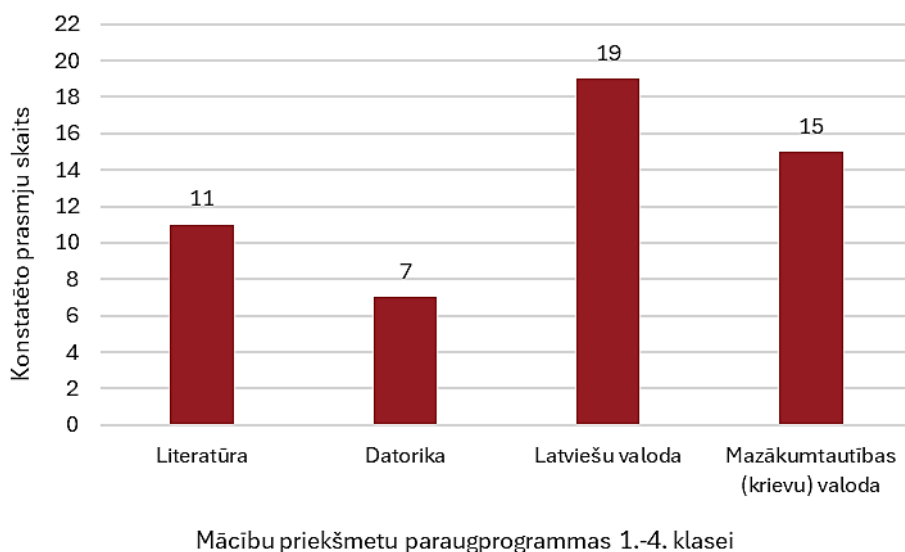
²⁷ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/9B1A3636-A2FA-41AF-9621-0A1BC31DCF15/view?preview=22EAAB1A-660B-4D1D-B8F9-55B4003396F9>

²⁸ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/9B1A3636-A2FA-41AF-9621-0A1BC31DCF15/view?preview=22EAAB1A-660B-4D1D-B8F9-55B4003396F10>

²⁹ <https://mape.gov.lv/catalog/materials/9B1A3636-A2FA-41AF-9621-0A1BC31DCF15/view?preview=22EAAB1A-660B-4D1D-B8F9-55B4003396F11>

iekļautas tādas būtiskas prasmes, kā prasme lasīt nelineāru tekstu digitālā interaktīvā vidē un prasme atrast skaidri formulētu informāciju tekstā, kam noteikti varētu un vajadzētu atrast vietu un laiku arī datorikas priekšmeta saturā.

Protams, lielākā daļa analizēto prasmju atrodamas dzimtās valodas un literatūras mācību priekšmetu programmās (skat. 5.3. attēlu), tomēr ne visas ir identificējamas paraugprogrammu saturā (skat. 5.4. attēlu). No prasmēm, kas saistītas ar lasīšanu, vismazāk/nemaz nav pārstāvēta teksta informācijas interpretēšana, kaut arī pamatzglītības standarta pamattekstā un caurviju prasmēs šāda prasme ir minēta. Tātad šajā aspektā redzama nesakrītība standarta un mācību programmu saturos.

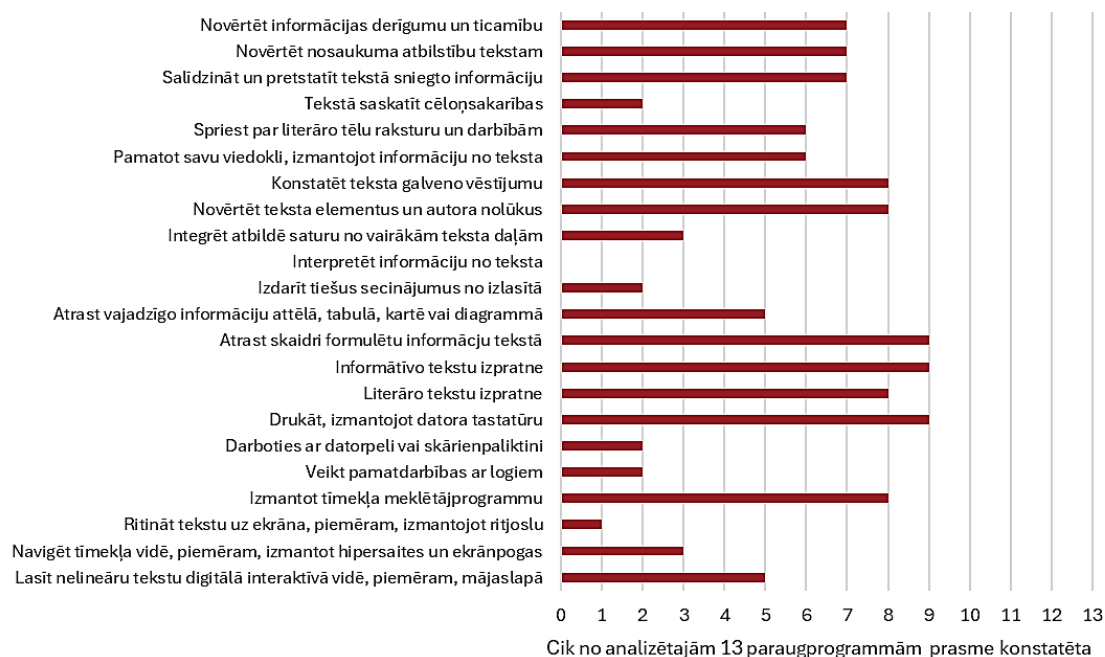

5.3. attēls.

**PIRLS prasmju pārstāvniecība Latvijas mācību priekšmetu paraugprogrammās
1.-4. klasei**

Mācību priekšmetu paraugprogrammās 1.-4. klasei minimāli pārstāvētas šādas ar lasītprasmes attīstību saistītas prasmes:

- saskatīt tekstā cēloņsakarības,
- izdarīt tiešus secinājumus no izlasītā,
- integrēt atbildē saturu no vairākām teksta daļām.

5.4. attēls.

PIRLS prasmju sastopamības biežums mācību priekšmetu paraugprogrammās

5.3. Secinājumi un ieteikumi saistībā ar izglītību reglamentējošo dokumentu saturu Latvijā attiecībā uz sākumizglītības posmā apgūstamajām prasmēm

Dažas no *PIRLS* testam nepieciešamajām prasmēm Latvijas izglītību reglamentējošos dokumentos, kas attiecas uz 1. – 4. klasi, ir pārstāvētas gana kupli, tomēr ir prasmes, kas tajos nav konstatējamas. Būtu ieteicams apsvērt, lai arī šobrīd nereprezentētās prasmes parādītos sasniedzamajos rezultātos priekšmetu līmenī.

Datorikas mācību priekšmeta saturā sākumskolai būtu jāiekļauj prasme lasīt nelineāru tekstu digitālā interaktīvā vidē un prasme atrast skaidri formulētu informāciju tekstā.

Kaut arī pamatzglītības standarta pamattekstā un caurviju prasmēs, beidzot 3. klasi, ir minēta prasme interpretēt informāciju, tā nav saskatāma analizēto mācību priekšmetu paraugprogrammās. Ieteicams sākumizglītības posmā šīs prasmes attīstībai pievērst vairāk uzmanības.

Ar *PIRLS* pētījumu saistītās skolēnu prasmes, kuru klātbūtne mācību priekšmetu paraugprogrammās 1. – 4. klasei būtu jāpastiprina, ir:

- interpretēt informāciju no teksta,
- izdarīt tiešus secinājumus no izlasītā,
- saskatīt tekstā cēloņsakarības,
- integrēt atbildē saturu no vairākām teksta daļām.

6. KOPSAVILKUMS, SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

6.1. Kopsavilkums

Sekundārajā datu analīzē skolēnu sasniegumu kontekstā tika izmantoti šie *IEA PIRLS 2021* pētījuma instrumenti: skolēna aptauja, vecāku aptauja, skolotāja aptauja un direktora aptauja. *OECD PISA 2022* pētījuma datu sekundārā analīze tika veikta tikai tādā apjomā, kādā to bija iespējams salīdzināt ar *PIRLS 2021* pētījumu, tāpēc lasītprasmes sasniegumu kontekstā tika analizēta vispārējā skolēnu aptauja.

Otrās un trešās nodaļas datu analīzes rezultāti liecina, ka dažādos faktoros pastāv būtiskas atšķirības starp zemu un augstu sasniegumu skolēniem. Sasniegumus ietekmējošie faktori ir gan tādi, kurus ir iespējams mainīt ar pedagoģiskiem līdzekļiem, gan tādi, kurus iespējams mainīt ar administratīviem līdzekļiem, gan tādi, kurus, ticamākais, nav iespējams mainīt. Lai noteiktu varbūtību, ar kādu zemākās sasniegumu grupas skolēns var nokļūt augstāko sasniegumu grupā, otrajā un trešajā nodaļā tika izmantota loģistiskā regresija, analizējot zēnu iespējas, kuri dzīvo ārpus lielajām pilsētām un kuru ģimenēm ir zems sociāli ekonomiskais stāvoklis. Tika secināts, ka šo skolēnu lasītprasmes sasniegumus ir iespējams paaugstināt izglītības sistēmas ietvaros. Būtiskākie faktori bija pirmsskolas izglītība, skolas kavējumi un skolas klimats – vienaudžu pāridarījumi un pedagogu attieksme. Tāpat svarīgs rādītājs bija skolēna nekognitīvās prasmes – pārliecība par savu lasītprasmi un neatlaidība.

Ceturtais nodaļas datu analīze atklāja vairāku lasītprasmi ietekmējošo faktoru dinamiku *PIRLS* pētījumā 20 gadu griezumā. Būtiskākie secinājumi saistīti ar skolēnu attieksmes maiņu pret lasīšanu no pozitīvākas uz negatīvāku attiecībā, kā arī mājās pieejamo digitālo ierīču skaita pieaugumu un grāmatu skaita samazināšanos.

Piektās nodaļas ietvaros analizēts, kā *PIRLS* pētījuma lasītprasmes testos nepieciešamās prasmes pārstāvētas Ministru kabineta noteikumos par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem un tiem atbilstoši izstrādātajās mācību priekšmetu paraugprogrammās. Tika konstatēts, ka mācību priekšmetu paraugprogrammās 1.–4. klasei Latvijā šobrīd pietrūkst norāžu, lai skolēni apgūtu prasmes interpretēt informāciju no teksta, izdarīt tiešus secinājumus no izlasītā, saskaņāt tekstā cēloņsakarības un integrēt atbildē saturu no vairākām teksta daļām.

6.2. Secinājumi

6.2.1. Kopējie secinājumi

- Valoda, kādā skolēns runā mājās, būtiski ietekmē skolēnu sasniegumus lasītprasēm. Ja klasē koncentrējas liels tādu skolēnu skaits, kuru mājas valoda atšķiras no testa valodas, klases kopējie sasniegumi ir zemāki, tātad zemāki sasniegumi ir arī

tiem skolēniem, kuru testa un mājas valodas sakrīt, bet kuri mācās klasē ar lielu citā mājas valodā runājošu skolēnu īpatsvaru.

- Skolēni, kuri izvēlējušies *PISA* testu kārtot latviešu valodā, biežāk mājās runā citā valodā nekā skolēni, kuri testu kārtoja krievu valodā. Šī tendence var norādīt uz integrācijas veiksmīgumu, kur jāsecina, ka daļa krievvalodīgo ģimeņu Latvijā veiksmīgi integrējušies un plāno savu bērnu nākotni saistīt ar Latviju, arī pirms Vienotas skolas projekta uzsākšanas izvēloties viņiem skolu ar latviešu mācību valodu.

- Skolas kavējumi ir nozīmīgs faktors, kas saistīts ar sasniegumiem – skolēniem, kuri skolu kavē biežāk, ir zemāki sasniegumi.

- Skolas klimats – skolotāju klasvadības prasmes, skolotāju attieksme pret skolēniem un skolēnu savstarpējās attiecības ir noteicošas augstu sasniegumu gūšanā. Jo skolēni biežāk piedzīvo pāridarījumus, noraidošu attieksmi no skolotājiem vai mācās klasēs, kurās ir problēmas ar klasvadību, jo viņiem biežāk ir zemi sasniegumi.

- Gan pamatskolas, gan sākumskolas skolēni, atbildot uz jautājumu par lasīšanu un testa valodu kā tādu, kas padodas viegli, norādīja tādu atbilžu relatīvo biežumu, kas saskan ar skolēnu lasītprasmes sasniegumiem – zemu sasniegumu skolēni biežāk norādīja, ka nepiekrīt šim apgalvojumam, bet augstu – ka piekrīt.

- Nebija vērojama būtiska atšķirība starp augstu un zemu sasniegumu grupu skolēnu pamatskolā viņu paustajā viedoklī par testa valodu kā mīļāko mācību priekšmetu vai testa valodu kā priekšmetu, kurš dažiem cilvēkiem vienkārši nepadodas.

6.2.2. Secinājumi no *PIRLS 2021* datu analīzes

- Zemu sasniegumu skolēniem ir mazāka lasīšanas pieredze – viņiem mājās ir mazāk grāmatu, tai skaitā bērnu grāmatu, viņu vecāki mazāk lasījuši priekšā pirmsskolas vecumā, viņu vecāki retāk lasa paši savam priekam, un vecāki 4 reizes biežāk norādījuši, ka, lai arī viņi cenšas savu bērnu ieinteresēt lasīšanā, bērnam nav vēlšanās lasīt. Turklāt šie skolēni daudz biežāk uzsāka skolas gaitas, neprotot lasīt teikumus vai stāstus.

- Palielinot zemu sasniegumu skolēna grāmatas lasīšanai veltīto laiku no 30 minūtēm dienā līdz stundai dienā, būtiski palielinās skolēna iespējamība nokļūt augstu sasniegumu grupā.

- Skolēnu attieksmi pret lasīšanu ietekmē viņu vecāku un vienaudžu attieksme – jo klasē ir lielāks to skolēnu īpatsvars, kuriem nepatīk lasīt un lasīt šķiet garlaicīgi, jo zemāki ir klases vidējie sasniegumi. Līdzīgi arī ar vecāku attieksmi – zemu sasniegumu skolēnu vecāki biežāk izteikuši negatīvu attieksmi pret lasīšanu, tostarp biežāk atzinuši, ka lasīšana viņiem nepadodas, kā arī retāk norādījuši, ka lasīšanai mājās ir svarīga loma.

- Ar tekstpratības sasniegumiem cieši saistīta arī skolēna attieksme pret lasīšanu un viņa lasīšanas paradumi – skolēniem, kuriem patīk lasīt, kuri ir pārliecināti par savu lasītprasmi un kuri velta grāmatas lasīšanai 30 minūtes un vairāk ārpus skolas katru dienu, ir būtiski augstāki sasniegumi nekā skolēniem, kuru attieksme pret lasīšanu ir noraidošāka.

- Ilgs laiks, kas pavadīts, skatoties digitālo ierīču ekrānos pirmsskolas vecumā, negatīvi ietekme lasītprasmes sasniegumus 4. klasē.
- Mazākumtautību skolu direktori biežāk norādījuši uz mācību materiālu un bibliotēkas resursu trūkumu nekā latviešu skolu direktori.
- Latviešu skolu direktori biežāk norādījuši uz zemu skolēnu vecāku iesaisti skolas un skolēna mācību procesā nekā mazākumtautību skolu direktori.
- Skolās ar latviešu mācību valodu ir lielāks to skolēnu īpatsvars klasē, kuriem lasīšana sagādā grūtības, salīdzinot ar mazākumtautību skolām. Bet mazākumtautību skolu skolotāji biežāk nekā latviešu skolu skolotāji norādījuši, ka skolēniem trūkst priekšzināšanu vai prasmju.
- Mazākumtautību skolu skolotāji biežāk stundās uzdeva skolēniem lasīt apjomīga rakstura grāmatas vai informatīvos materiālus, kā arī biežāk deva skolēniem laiku lasīt grāmatas no klases bibliotēkas nekā to darīja latviešu skolu skolotāji. Savukārt latviešu skolu skolotāji biežāk uzdeva lasīšanu kā daļu no mājasdarba.
- Skolēniem, kuri nerunā mājās testa valodā, visciešākā korelācija ar sasniegumiem bija augstai kompetencei agrīnajā lasītprasmē. Šis faktors bija visciešāk saistīts ar sasniegumiem arī skolēniem, kuri testu kārtēja un mājās runāja latviešu valodā. Otrs, tikpat cieši ar sasniegumiem saistīts faktors skolēniem, kuri nerunā mājās testa valodā, ir piederība augstu sasniegumu klasei, kam sekoja prasme lasīt stāstus pirms skolas gaitu uzsākšanas.

6.2.3. Secinājumi no PISA 2022 datu analīzes

- No analizētajiem faktoriem var izcelt skolēna neatlaidību, kas bija cieši saistīts ar sasniegumiem tekstpratībā, kā arī vēlēšanos gūt augstus sasniegumus testa valodā kā otru nozīmīgu faktoru.
- Zemu sasniegumu skolēnam ir iespēja nokļūt vidēji augstu sasniegumu grupā, ja tiek uzlabots skolas klimats – pieaugušo un vienaudžu attieksme, un samazināts kavējumu skaits, kā arī paaugstināta skolēna neatlaidība un vēlme gūt panākumus.
- Mājasdarbiem veltītais laiks no 30 minūtēm līdz divām stundām ir lineāri saistīts ar sasniegumiem, skolēniem, kuri mājasdarbiem velta būtiski vairāk laika vai mazāk par 30 minūtēm, ir zemāki sasniegumi. Arī mājasdarbu biežums ir lineāri saistīts ar sasniegumiem – skolēniem, kuri mājasdarbus pilda vairāk nekā tikai vienu dienu nedēļā, ir augstāki sasniegumi nekā skolēniem, kuri to dara vienu vai nevienu dienu nedēļā.
- Mobilo ierīču izmantošana mācību stundu laikā traucē skolēniem mācīties, turklāt zemu sasniegumu skolēnus klasesbiedru telefoni traucē biežāk nekā augstu sasniegumu skolēnus. Tas skaidrojams ar faktu, ka, iespējams, zemu sasniegumu klasēs personīgo mobilo ierīču izmantošanas noteikumi ir atšķirīgi no augstu sasniegumu klasēm.
- Zemu sasniegumu skolēnu vecāki daudz retāk interesējas par skolēnu sekmēm vai par skolēnu ikdienu kopumā.

- Gan tiem skolēniem, kuriem testa valoda sakrita ar mājas valodu, gan tiem, kuriem nesakrita, bija līdzīgi rādītāji tādos aspektos kā neatlaidība, pašvadīta mācīšanās, mājasdarbu pildīšana līdz 2 stundām dienā, klases disciplīna matemātikas stundu laikā un skolotāja attieksme pret viņiem, tomēr sasniegumu starpība bija ļoti ievērojama.

- Skolēniem, kuriem testa un mājas valoda sakrita, bija augstāka vēlme gūt labas sekmes testa valodas stundās nekā skolēniem, kuriem tā bija atšķirīga.

- Skolēnu īpatsvars, kuri nav apmeklējuši skolu vairāk nekā 3 mēnešus 5. – 9. klases posmā bija lielāks, ja viņu skolas un mājas valodas bija atšķirīgas.

6.3. Ieteikumi

6.3.1. Ieteikumi politikas veidotājiem

- Izstrādāt stingrākas vadlīnijas pirmsskolas izglītībai, uzstādot par nepieciešamību skolēnam, beidzot pirmsskolas izglītības iestādi, prast lasīt vismaz vārdus, bet vēlams – teikumus.

- Pievērst lielāku uzmanību ar skolēnu labizjūtu saistītu programmu ieviešanai skolās, tādējādi, izmantojot pārbaudītus un efektīvus instrumentus, samazināt pāridarījumu skaitu, kā arī sekot līdz skolēnu nogurumam, nepietiekamam uzturam un attiecībām ar skolas personālu.

- Popularizēt tādas pedagogu tālākizglītības programmas, kuru mērķis ir uzlabot skolotāju klasvadības prasmes klasēs ar lielu skolēnu dažādību – gan klasēs, kurās ir valodu dažādība, gan arī klasēs, kurās ir skolēnu attieksmes, motivācijas mācīties un uzvedības dažādība.

- Izvērtēt iespējas paplašināt atbalsta personāla skaitu klasēs, kurās ir liela skolēnu dažādība – valodas, attieksmes, motivācijas un uzvedības.

- Nodrošināt regulāru diagnostiku, kuras mērķis būtu sekot līdz katra skolēna izaugsmei un izvirzīto mācību mērķu sasniegšanai un gadījumā, ja kādā posmā nav izdevies šos mērķus sasniegt, nodrošināt atbalsta pasākumus, tostarp, bet ne tikai – atbalsta personāla iesaisti.

- Aktualizēt vecāku atbildību skolēna ikdienas skolas dzīves iesaistē – gan tādā, kas saistīta ar skolēna sekmēm, gan arī, piemēram, dalībā labizjūtas aptaujās un pētījumos kopumā.

- Samazināt attaisnoto un neattaisnoto kavējumu skaitu, uzstādot mācību apmeklējumu par prioritāti neatkarīgi no mācību formas – klātienē vai attālināti. Tas ietver, piemēram, arī tādu medicīnas iestāžu prakses pārtraukšanu, ka valsts nodrošinātie bezmaksas pakalpojumi skolēniem ir pieejami tikai mācību stundu laikā.

- Nodrošināt mazākumtautību skolu bibliotēkas ar skolēnu vecumam un interesēm atbilstošu daiļliteratūru un uzziņu literatūru latviešu valodā.

- Nodrošināt iespējami plašāku piekļuvi skolēnu interesēm atbilstošām ārpusstundu nodarbībām gan skolā, gan ārpus skolas, kurās skolēni var dzirdēt un lietot latviešu valodu.

- Apsvērt iespēju nodrošināt skolēniem skolā brokastis vai vieglas uzkodas pirms pirmās mācību stundas.

6.3.2. Ieteikumi skolu vadītājiem

- Neveidot tādas klases, kurās koncentrētos liels to skolēnu īpatsvars, kuriem ir negatīva attieksme pret lasīšanu vai lasīšana sagādā grūtības.
- Neveidot tādas klases, kurās koncentrējas liels to skolēnu īpatsvars, kuriem mācību valoda ir atšķirīga no mājas valodas.
- Nodrošināt, ka lasītprasmes skolotājam ir pieejams kabinets, kurā izveidots grāmatu stūrītis ar skolēnu vecumam un interesēm atbilstošu literatūru – daiļliteratūru, uzzīņu literatūru un žurnāliem.
- Veicināt zemu sasniegumu skolēnu piederības sajūtu skolai. Jau no sākumskolas iesaistīt viņus dažādās ārpusstundu aktivitātēs, kurās akadēmiskie sasniegumi nav noteicoši, piemēram, fakultatīvās nodarbības (mūzika, sports), skolēnu pašpārvalde/līdzpārvalde utt.
- Rast iespēju atbalstīt skolotāja darbu ar skolēniem, kuri jebkādu iemeslu dēļ ir kavējuši mācību stundas, piemēram, nodrošinot stundas teorētiskā materiāla video ierakstīšanu un pieeju skatīšanai mājās.

6.3.3. Ieteikumi lasītprasmes skolotājiem

- Organizējot klasē grupu darbu, ja tas ir saistīts ar lasīšanu, veidot grupas, kurās skolēniem ir iespējami dažāds lasītprasmes līmenis.
- Dot iespēju biežāk izlasīto saturu izdiskutēt grupās nekā rakstīt rakstisku pārbaudījumu.
- Sākumskolas klasēs dot laiku skolēniem lasīt grāmatu pēc paša izvēles mācību stundu laikā.
- Plānot skolēna individuālo mājasdarbu apjomu tā, lai lasīšanai būtu nepieciešams veltīt vismaz 30 minūtes.
- Sistemātiski mācīt jauno vārdu krājumu, mācīt vārdu sastāvu, atkodēšanu.
- Regulāri mācīt dažādas lasītprasmes stratēģijas.
- Biežāk uzdot skolēniem tādas uzdevumus, kādi sastopami *PIRLS* lasītprasmes testā – atslēgvārdu atrašana, galvenās domas noteikšana, autora viedokļa raksturošana, secinājumu izdarīšana, informācijas interpretēšana un izvērtēšana u.c.
- Ieviest tādu skolēnu pašnovērtēšanas sistēmu, kur skolēns pats var sekot līdzi savai personīgajai izaugsmei, saņemot precīzu atgriezenisko saiti gan no paša veiktiem novērojumiem, gan no pedagoga, tādējādi izvairoties no “Liela zivs mazā dīķī” efekta³⁰, kas rada nepareizu priekšstatu par skolēna lasītprasmes līmeni.

³⁰ “Liela zivs mazā dīķī” efekts raksturīgs skolēniem izdarot secinājumus par savu darbu, balstoties uz citu skolēnu rezultātiem, tā, piemēram, ja kādā klasē skolēni minūtē vidēji lasa 20 vārdus, bet kāds skolēns lasa 40, viņam var rasties iespaids, ka viņa sasniegumi ir ļoti labi,

- Ikdienas darbā pievērst uzmanību skolēna nekognitīvajām prasmēm, piemēram, prasmei būt neatlaidīgam, prasmei plānot savu laiku. Paaugstinot skolēna nekognitīvās prasmes, paaugstināsies arī kognitīvais sniegums.

6.3.4. Ieteikumi vecākiem

- Pirmsskolas vecumā nodrošināt bērnam pirmsskolas apmeklējumu.
- Rūpēties par to, lai skolēna skolas kavējumi, arī attaisnoti, tiktu samazināti līdz minimumam.
  - Sekot līdz skolēna digitālo ierīču izmantošanas laikam. Ilgs ekrānlaiks pirmsskolas vecumā ir ciešāk saistīts ar zemiem sasniegumiem tekstpratībā 4. klasē.
  - Lasīšanu kā aktivitāti padarīt par biežu un prioritāru nodarbi ikvienam ģimenes loceklim.
  - Izrādīt padziļinātu interesi par saturu, kuru bērns lasa/skatās gan tiešsaistē, gan bezsaistē.
  - Interesēties par bērna sekmēm un ikdienu, aprunājoties ar bērnu vienkārši tāpat vismaz vienu reizi dienā.

---

savukārt, nonākot šim pašam skolēnam klasē, kurā vidēji visi skolēni minūtē lasa 50 vārdus, viņam var rasties sajūta, ka viņam ir slikta lasītprasme, lai gan faktiski viņa lasītprasme nav mainījusies, mainījies ir vide.

LITERATÛRA UN AVOTI

- Araújo, L., & Costa, P. (2023). Reading to Young Children: Higher Home Frequency Associated with Higher Educational Achievement in PIRLS and PISA. *Education Sciences*, 13(12), 1240. <https://doi.org/10.3390/educsci13121240>
- Bal, A., & Perzigian, A. B. (2013). Evidence-based interventions for immigrant students experiencing behavioral and academic problems: A systematic review of the literature. *Education and treatment of children*, 5-28.
- Bäckström, P. (2021). School composition, disruptive classroom behaviour and student results: A study of mechanisms of peer effects. *Nordic Studies in Education*, 41(2), 167-184.
- Bari, F., Yuliana, Y. G. S., & Sada, C. (2021). Enhancing students' reading comprehension in descriptive text through sustained silent reading. *JOEEL: Journal of English Education and Literature*, 2(2), 71-84.
- Bergbauer, A., Van Staden, S., & Bosker, R. (2016). Differences in achievement between home language and language of learning in South Africa: Evidence from prePIRLS 2011. *South African Journal of Childhood Education*, 6(1), 1-10.
- Bokhove, C., Muijs, D., & Downey, C. (2022). The influence of school climate and achievement on bullying: Comparative evidence from international large-scale assessment data. *Educational Research*, 64(1), 18-40.
- Brown, M. I., Wang, C., & McLeod, S. (2022). Reading with 1–2 year olds impacts academic achievement at 8–11 years. *Early Childhood Research Quarterly*, 58, 198-207.
- Caponera, E., Sestito, P., & Russo, P. M. (2016). The influence of reading literacy on mathematics and science achievement. *The Journal of Educational Research*, 109(2), 197–204. <https://doi.org/10.1080/00220671.2014.936998>
- Chiu, M. M., Chow, B. W.-Y., & Joh, S. W. (2017). Streaming, tracking and reading achievement: A multilevel analysis of students in 40 countries. *Journal of Educational Psychology*, 109(7), 915–934.
- Delgadova, E. (2015). Reading literacy as one of the most significant academic competencies for the university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 178, 48-53.
- Dogan, E., Ogut, B., & Kim, Y. Y. (2015). Early childhood reading skills and proficiency in NAEP eighth-grade reading assessment. *Applied Measurement in Education*, 28(3), 187-201.
- Duncan, T. S., & Paradis, J. (2020). Home language environment and children's second language acquisition: The special status of input from older siblings. *Journal of Child Language*, 47(5), 982-1005.

- Eriksson, K., Lindvall, J., Helenius, O., & Ryve, A. (2022). Higher-achieving children are better at estimating the number of books at home: Evidence and implications. *Frontiers in Psychology, 13*, 1026387.
- Geske, A., & Grīnfelds, A. (2020). *Izglītības pētījumu aptaujas - no izveidošanas līdz datu apstrādei*. Latvijas Universitāte
- Geske, A., Kampmane, K., & Ozola, A. (2021a). The Influence of School Factors on Students' Self-concept: Findings from PIRLS 2016. *Human, Technologies and Quality Of Education, 227*.
- Geske, A., Kampmane, K., & Ozola, A. (2021b). The Impact of Family and Individual Factors on 4th Grade Students' Self-confidence in Reading Literacy: Results from PIRLS 2016. In *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 2, pp. 203-213).
- Geske, A., Kiseļova, R., & Mālere, A. (2023). *Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā PISA 2022 – pirmie rezultāti un secinājumi*. Latvijas Universitāte
- Geske, A., & Ozola, A. (2020). Parents' impact on students' reading achievement. In *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 3, pp. 656-666).
- Gilmour, A. F., Fuchs, D., & Wehby, J. H. (2019). Are Students With Disabilities Accessing the Curriculum? A Meta-Analysis of the Reading Achievement Gap Between Students With and Without Disabilities. *Exceptional Children, 85*(3), 329-346. <https://doi.org/10.1177/0014402918795830>
- Hajovsky, D. B., Mason, B. A., & McCune, L. A. (2017). Teacher-student relationship quality and academic achievement in elementary school: A longitudinal examination of gender differences. *Journal of school psychology, 63*, 119-133.
- Hofmeyr, H. (2022). Why do girls do better? Unpacking South Africa's gender gap in PIRLS and TIMSS. *International Journal of Educational Development, 94*, 102648.
- Hu, J., Peng, Y., & Chen, X. (2023). Decoding contextual factors differentiating adolescents' high, average, and low digital reading performance through Machine-Learning methods. *IEEE Transactions on Learning Technologies, 16*(4), 516–527. <https://doi.org/10.1109/tlt.2023.3281056>
- Huillery, E. (2024). France: How COVID-19 Pandemic Affected Learning and Equity of the Education System. In *Improving National Education Systems After COVID-19: Moving Forward After PIRLS 2021 and PISA 2022* (pp. 79-92). Cham: Springer Nature Switzerland.
- IEA (2017). *What makes a good reader pirls 2016 international results in reading, Timss& PIRLS International Study Center* <https://pirls2016.org/pirls/summary/index.html>
- IEA (n.d.). *PIRLS Progress in International Reading Literacy Study*, <https://www.iea.nl/studies/iea/pirls>
- Jordan, G. E., Snow, C. E., & Porche, M. V. (2000). Project EASE: The effect of a family literacy project on kindergarten students' early literacy skills. *Reading Research Quarterly, 35*(4), 524-546.

- Kampmane, K. (2024). Perseverance and Conscientiousness Scales as Indicators of Students' School Success. *Human, Technologies and Quality of Education*, University of Latvia
- Kampmane, K., Geske, A., & Ozola, A. (2023). Self-confidence in 4th and 9th grades: differences between age, gender and school subjects. *Human, Technologies and Quality of Education*, 171-185.
- Kampmane, K., Geske, A., & Ozola, A. (2025). Home Language and Beyond: Examining the Multiple Dimensions of Educational Inequity, EERA European Educational Research Association
- Kampmane, K., & Ozola, A. (2024). *Labās prakses piemēri Latvijas augstu sasniegumu skolās IEA PIRLS pētījuma perspektīvā*. Latvijas Universitāte
- Karkkainen, R., Raty, H., & Kasanen, K. (2009). Parents' perceptions of their child's resilience and competencies. *European Journal of Psychology of Education*, 24, 405-419.
- Kim, H., Barron, C., Sinclair, J., & Eunhee Jang, E. (2020). Change in home language environment and English literacy achievement over time: A multi-group latent growth curve modeling investigation. *Language Testing*, 37(4), 573-599.
- Klein, M., Sosu, E. M., & Dare, S. (2022). School absenteeism and academic achievement: does the reason for absence matter?. *AERA open*, 8, 23328584211071115.
- Liu, J., Peng, P., Zhao, B., & Luo, L. (2022). Socioeconomic Status and Academic Achievement in Primary and Secondary Education: a Meta-analytic Review. *Educational Psychology Review*, 34(4), 2867–2896. <https://doi.org/10.1007/s10648-022-09689-y>
- Malanchini, M., Wang, Z., Voronin, I., Schenker, V. J., Plomin, R., Petrill, S. A., & Kovas, Y. (2017). Reading self-perceived ability, enjoyment and achievement: A genetically informative study of their reciprocal links over time. *Developmental Psychology*, 53(4), 698.
- Marsh, H. W., & Yeung, A. S. (1997). Causal effects of academic self-concept on academic achievement: Structural equation models of longitudinal data. *Journal of educational psychology*, 89(1), 41.
- McClung, N. A., & Arya, D. J. (2018). Individual differences in Fourth-Grade math achievement in Chinese and English. *Frontiers in Education*, 3. <https://doi.org/10.3389/feduc.2018.00029>
- Mendoza, K. M. M., & Cruz, R. A. (2024). Silent and oral reading methods on improving English reading comprehension among generation alpha pupils. *Journal of Childhood, Education & Society*, 5(1).
- Mesite, L. (2017). *Exploring Gender Differences in Children's Early Reading Development in the US*. Doctoral dissertation, Harvard University.
- Mihno, L. (2021). *Finanšu izglītība pamatizglītības pakāpē Latvijā*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte
- Misirli, O., & Ergulec, F. (2021). Emergency remote teaching during the COVID-19 pandemic: Parents experiences and perspectives. *Education and information technologies*, 26(6), 6699-6718.

- Mol, S. E., & Bus, A. G. (2011). To read or not to read: a meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood. *Psychological bulletin*, 137(2), 267.
- Mullis, I.V.S., & Martin, M.O. (2019). *PIRLS 2021 Assessment Frameworks*, Boston College
- Mullis, I. V. S., von Davier, M., Foy, P., Fishbein, B., Reynolds, K. A., & Wry, E. (2023). *PIRLS 2021 International Results in Reading*, TIMSS & PIRLS International Study
- Nag, S., Vagh, S. B., Dulay, K. M., & Snowling, M. J. (2019). Home language, school language and children's literacy attainments: A systematic review of evidence from low-and middle-income countries. *Review of Education*, 7(1), 91-150.
- Nag, S., Vagh, S. B., Dulay, K. M., Snowling, M., Donolato, E., & Melby-Lervåg, M. (2024). Home learning environments and children's language and literacy skills: A meta-analytic review of studies conducted in low-and middle-income countries. *Psychological Bulletin*, 150(2), 132.
- OECD (2023). *PISA 2022 Results (Volume I and II) - Country Notes: Latvia*. Izgūts no https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-i-and-ii-country-notes_ed6fbcc5-en/latvia_f58bca29-en.html
- Olaug, S. (2021). *Equity in Education: The Relevance of Home Language, Home Culture, and School Belonging in Reading Achievement Evidence from the Norwegian PIRLS 2016*. PhD thesis UiS. University of Stavanger, Norway
- Ozola, A (2012). *Zēnu tekstizpratības uzlabošanas iespējas izglītības vadības kontekstā*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte
- Ozola, A. (2017). *Starptautiskā lasītprasmes novērtēšanas pētījuma IEA PIRLS 2016 pirmie rezultāti par 4. klašu skolēnu lasītprasmi Latvijā un pasaulē*. Latvijas Universitāte
- Ozola, A., Geske, A., & Kampmane, K. (2023). *Starptautiskā lasītprasmes novērtēšanas pētījuma IEA PIRLS 2021 pirmie rezultāti*. Latvijas Universitāte
- Ozola, A., & Grinfelds, A. (2018). The relation of the ICT use patterns with students' reading literacy achievement in IEA PIRLS and OECD PISA. *Human, Technologies and Quality of Education Cilvēks, tehnoloģijas un izglītības kvalitāte*, 193.
- Ozyildirim, G., & Karadağ, E. (2024). The effect of peer bullying on academic achievement: A meta-analysis study related to results of TIMSS and PIRLS. *Psychology in the Schools*, 61(5), 2185–2203. <https://doi.org/10.1002/pits.23159>
- Palacios, N., & Kibler, A. (2016). Oral English language proficiency and reading mastery: The role of home language and school supports. *The Journal of Educational Research*, 109(2), 122-136.
- Paradis, J., Soto-Corominas, A., Chen, X., & Gottardo, A. (2020). How language environment, age, and cognitive capacity support the bilingual development of Syrian refugee children recently arrived in Canada. *Applied Psycholinguistics*, 41(6), 1255-1281.
- Pham, G., & Tipton, T. (2018). Internal and external factors that support children's minority first language and English. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 49(3), 595-606.

- Pongsophon, P. (2024). Deciphering the layers of reading achievement: A multi-level analysis of student and school-level predictors in top-performing PIRLS 2021 countries. *British Educational Research Journal*. <https://doi.org/10.1002/berj.4053>
- Quinn, J. M., & Wagner, R. K. (2015). Gender differences in reading impairment and in the identification of impaired readers: Results from a large-scale study of at-risk readers. *Journal of learning disabilities, 48*(4), 433-445.
- Qureshi, M. A. (2016). A meta-analysis: Age and second language grammar acquisition. *System, 60*, 147-160.
- Räty, H. (2003). At the threshold of school: Parental assessments of the competencies of their preschool-aged children. *Journal of Applied Social Psychology, 33*(9), 1862-1877.
- Reilly, D., Neumann, D. L., & Andrews, G. (2019). Gender differences in reading and writing achievement: Evidence from the National Assessment of Educational Progress (NAEP). *American Psychologist, 74*(4), 445.
- Reynolds, K.A., Komakhidze, M., Fishbein, B., & von Davier, M. (2024). Aspects of Student Well-Being and Reading Achievement in PIRLS 2021. *PIRLS Insights*. TIMSS & PIRLS International Study Center
- Rosén, M., & Gustafsson, J. (2016). Is computer availability at home causally related to reading achievement in grade 4? A longitudinal difference in differences approach to IEA data from 1991 to 2006. *Large-scale Assessments in Education, 4*(1). <https://doi.org/10.1186/s40536-016-0020-8>
- Sari, I. M. (2020). *Decomposing Gender Differences in Reading: Evidence from Nordic PIRLS 2016*. Master's Thesis. University of Oslo.
- Scheerens, J., Witziers, B., & Steen, R. (2013). A Meta-analysis of school effectiveness Studies. *Revista De Educación/Revista De Educación, 2013*(361), 619–645. <https://doi.org/10.4438/1988-592x-re-2013-361-235>
- Schulte, A. C., Stevens, J. J., Elliott, S. N., Tindal, G., & Nese, J. F. T. (2016). Achievement gaps for students with disabilities: Stable, widening, or narrowing on a state-wide reading comprehension test? *Journal of Educational Psychology, 108*(7), 925–942
- Schulz-Heidorf, K., & Støle, H. (2018). Gender differences in Norwegian PIRLS 2016 and ePIRLS 2016 results at test mode, text and item format level. *Nordic Journal of Literacy Research, 4*(1).
- Solheim, O. J., & Lundetræ, K. (2020). : Can test construction account for varying gender differences in international reading achievement tests of children, adolescents and young adults?—A study based on Nordic results in PIRLS, PISA and PIAAC. In *Assessment of Reading in International Studies* (pp. 107-126). Routledge.
- Støle, H., Wagner, Å. K. H., & Schwippert, K. (2020). The importance of parents' own reading for 10-Year old students' reading achievement in the Nordic countries. In *Springer eBooks* (pp. 363–384). https://doi.org/10.1007/978-3-030-61648-9_14
- Ulfert-Blank, A. S., & Schmidt, I. (2022). Assessing digital self-efficacy: Review and scale development. *Computers & Education, 191*, 104626.

- Vanaga, A. (2025). Vai brīvās lasīšanas metode var uzlabot lasītprasmi? Latvijas Universitātes 83. Starptautiskā zinātniskā konference. https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/ppmf/Konferences_Seminari_Lekcijas/LU_83.konference/Programmas/Val_un_lit_izglitibas_konteksta_programma_2025_precizeta.pdf
- Veselkova, M. (2024). The Effect of Computer Availability on Student Achievement in Slovakia: Evidence from TIMSS and PIRLS. *European Education*, 56(2), 155–178. <https://doi.org/10.1080/10564934.2024.2394401>
- Webber, C., Wilkinson, K., Duncan, L. G., & McGeown, S. (2024). Adolescents' perspectives on the barriers to reading for pleasure. *Literacy*, 58(2), 204-215.
- Xiao, X. (2022). How motivational constructs predict reading amount and reading achievement: The role of reading attitude and reading self-concept. *Power and Education*, 15(3), 341–361. <https://doi.org/10.1177/17577438221146246>
- Xu, K. M., Cunha-Harvey, A. R., King, R. B., de Koning, B. B., Paas, F., Baars, M., ... & de Groot, R. (2023). A cross-cultural investigation on perseverance, self-regulated learning, motivation, and achievement. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 53(3), 361-379.
- Xu, Y., Farver, J. A. M., & Kriegel, A. (2017). The home environment and Asian immigrant children's early literacy skills. *Parenting*, 17(2), 104-123.
- Yang, G., Badri, M., Rashedi, A. A., & Almazroui, K. (2018). The role of reading motivation, self-efficacy, and home influence in students' literacy achievement: a preliminary examination of fourth graders in Abu Dhabi. *Large-scale Assessments in Education*, 6(1). <https://doi.org/10.1186/s40536-018-0063-0>

